

TARTALOM

SZÓRVÁNY

TÁTRAI PATRIK: A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR SZÓRVÁNYOK TELEPÜLÉSSZERKEZETE ÉS FŐBB DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI	7
---	---

VÁLASZTÁSOK – MAGYAR VOKSOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

ILLYÉS GERGELY – SZÉKELY ISTVÁN GERGŐ: PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK ROMÁNIÁBAN – STABIL BALOLDALI TÖBBSÉG, MEGOSZTOTT ELLENZÉK	35
HARRACH GÁBOR: SZAVAZÓI ÁTJÁRÁS AZ MKP ÉS A MOST-HÍD KÖZÖTT	59
MÓZES SZABOLCS: A 2016-OS SZLOVÁKIAI PARLAMENTI VÁLASZTÁS EXIT POLLJÁNAK MAGYAR EREDMÉNYEI	79

MŰHELY

CZALLER LÁSZLÓ – GEAMBAȘU RÉKA: VÁLLALKOZÓK ÉS VÁLLALKOZÁSOK IRÁNTI ATTITŰDÖK AZ ERDÉLYI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN	99
DOHORÁK NÓRA – KÁLLAY ANDRÁS – KÖVESDI KÁROLY: A KÉTNYELVŰSÉG GYAKORLATA AZ ELEKTRONIKUS KOMMUNIKÁCIÓBAN A FELVIDÉKI ÖNKORMÁNYZATOK ESETÉBEN	123

RESUME	141
--------	-----

SZÁMUNK SZERZŐI	145
-----------------	-----

TÁTRAI PATRIK

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR SZÓRVÁNYOK
TELEPÜLÉSSZERKEZETE ÉS FŐBB
DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

A Kárpát-medencei magyar szórványok kérdése a rendszerváltással került ismételten a tudományos kutatások homlokterébe. Az ezredforduló időszakára a kutatások és a megközelítések széles spektruma alakult ki, köszönhetően a szórvány terminus rendkívül képlékeny tartalmának, így minden kutató a saját érdeklődésének, céljának megfelelően alakíthatta a hangsúlyokat.¹

Ugyanakkor éppen e képlékenység miatt a szórványkérdés hatékony vizsgálatának legalapvetőbb kérdése, hogy mit értünk szórványon. A szakirodalomban számtalan definíció és megközelítés található, az azonban közös álláspont, hogy a szórványhelyzet nem írható le egy változóval, hiszen egy rendkívül összetett jelenségről van szó. Abban azonban konszenzus van, hogy a szórványhoz/szórványosodáshoz kapcsolódó legfontosabb fogalom az asszimiláció² és részben a migráció,³ amely folyamatok következtében a szórványhelyzet létrejön. Más megközelítések a szórványt mint határt (nyelvhatár, kulturális nemzet határa, peremhelyzet) értelmezik.⁴ A szórvány vizsgálatának további nehézségét jelenti, hogy maga a szórvány kifejezés nem egy egységes csoportot takar. Biczó Gábor mutatja be, hogy a szórvány terminust egyszerre alkalmazzák igen eltérő szociális és kulturális háttérű csoportokra, amelyek akár egy településen belül is megjelenhetnek.⁵ Ilyés Zoltán pedig ellentétpárok felvázolásával (allochton–autochton, urbánus–rurális, epifánikus–rejtőzködő) próbálja

-
- 1 Keményfi Róbert: A többrétegű „szórvány” kifejezés a kisebbségkutatásban. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2005. 78–90, itt: 86.
 - 2 Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2005. 21–42.; Kiss, 2011. A makroperspektíva védelmében. i.m.; Bodó, 2014. Szórványról – másként. i.m.
 - 3 Tóth Pál Péter: Diaszpóra/szórvány. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2005. 108–114.
 - 4 *Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitika stratégiai kerete*. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium: Budapest, 2011. Letöltés helye: www.nemzetiregiszter.hu; letöltés ideje: 2013. 02. 10.; Bodó, 2014. Szórványról – másként. i.m.
 - 5 Biczó példájában Medgyest hozza fel, ahol a helyi magyarságon belül elkülöníthetők „az autochton, évszázados múltú medgyesi magyar családok, valamint a Székelyföldről az államilag erőltetett román iparosítás fénykorában, a 70-es években betelepülő magyarok.” Biczó, 2005. A szórványkérdés, i.m. 35.

érzékeltetni a szórványközösségek heterogenitását.⁶ A szórvány fogalmának problémáját a legplasztikusabban Szilágyi N. Sándor foglalja össze: „*én a szórvány(magyarság) megnevezést az alábbiakban a legszívesebben elkerülném. Ennek oka az, hogy – bármilyen meglepő is – tapasztalatom szerint senki sem tudja pontosan megmondani, mit kell rajta érteni.*”⁷

A fent leírt komplexitás, képlékenység miatt a szórvány fogalmának, eszmetörténeti hátterének részletes bemutatása egy külön tanulmányt igényelne, ami jelen dolgozatnak nem célja. Ilyés Zoltánnal egyetértve elfogadom, hogy „*a szórvány kifejezésnek/fogalomnak kialakult egy sajátosan Kárpát-medencei magyar használati kultúrája.*”⁸ Írásom – bár nem törekszik a szórvány pontos definiálására, és a korábbi definíciókísérletek ismertetésére – két megközelítést mégis kiemel. Egyrészt Kiss Tamás demográfiai szemléletű meghatározását, mely szerint a szórvány az etnikai reprodukcióra önerőből képtelen közösség.⁹ Ebből a definícióból arra következtethetünk, hogy főként a kis lélekszámú és/vagy az adott településen kis arányban élő közösségekre illeszkedhet a szórvány terminus. A másik Ilyés Zoltán megközelítése,¹⁰ mely elsősorban a területiség bevonása miatt tűnik hasznosnak.¹¹ Ez alapján a szórvány fogalom tartalmában kulcsfontosságúak a területi különbségek; tehát nem csak a települési viszonyok számítanak, hanem a tágabb kontextus, az adott régió etnikai szerkezete, ami leginkább a tömb–szórvány dichotómiában ragadható meg.

Mivel a szórvány településszerkezetének és demográfiai jellemzőinek elemzéséhez kvantitatív lehatárolásra van szükség, érdemes megvizsgálni, hogy a korábbi kutatások miként próbálták lehatárolni a szórványt. Előrebocsátom, hogy e kérdésben nincs és nem is lehet konszenzus, hiszen a „*szórvány tartalma inoperábilis. Hiányzik a kicsi, a kevés – arány vagy tömeg – kvantitatív határainak definíciója.*”¹²

A szórvány statisztikai lehatárolására a leggyakrabban alkalmazott kritérium az adott kisebbség össznépelességen belüli aránya az adott közigazgatási szinten. Ez egy jól megokolható

6 Ilyés Zoltán: Szórványkutatás, szórványértelmezés. Megjegyzések a Kárpát-medence szórványközösségeinek társadalomtudományi vizsgálatához. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2005. 64–77.

7 Szilágyi N. Sándor: A szórványmagyarság: probléma vagy ürügy. In: Uő.: *Miegymás*. Kalota Kiadó: Kolozsvár, 1997. 476–494, itt: 476.

8 Ilyés, 2005. Szórványkutatás, i.m. 64.

9 Kiss Tamás: Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 2012. 21 (1). 24–48, itt: 35.

10 „*A szórványok pontos kvantitatív behatárolásai, asszimilációelméleti meghatározásai és társadalomtudományos körülírásai ellenére a Kárpát-medencei összmagyar diskurzusban, a tudományos, politikai és laikus nyilvánosságban valamiféle hallgatólagos közmegegyezés szerint minden szórvány, ami nem a tömbmagyarsághoz tartozik, amelyet bizonyos diszperzió, térbeli keveredettség – érzelmesebben megfogalmazva –, magárahagyatottság jellemez.*” Ilyés, 2005. Szórványkutatás, i.m. 64.

11 A statisztikai–demográfiai megközelítéseknél Szilágyi N. Sándor (1997. A szórványmagyarság, i.m. 476.) hívja fel a figyelmet a területiség szempontjára: „*csak az illető településen számított százalékarányt nézzük, vagy az is számít, hogy milyen etnikai összetételűek a környező települések?*”

12 Dányi Dezső: A szlovákiai szórványmagyarság. *Regio*, 1999. 10 (3–4). 161–206, itt: 161.

megközelítés, hiszen az asszimilációkutatásokból tudjuk,¹³ hogy minél nagyobb a települési magyar arány, annál kisebb az asszimiláció mértéke, így ha a szórványhoz az asszimiláció fogalom párt társítjuk, akkor a százalékalapú megközelítésnek jelentős relevanciája van. Ugyanakkor az már teljesen önkényes, hogy ki mekkora arányt tekint a szórvány kvantitatív határának. A teljesség nélkül az alábbi küszöböket alkalmazzák a leggyakrabban: 1%,¹⁴ 10%,¹⁵ 20%,¹⁶ 30%.¹⁷ Van olyan szerző is, aki nem rendel pontos értéket a szórványhoz, bár létét számarányhoz (is) köti.¹⁸

Egyes szerzők a fenti arányokat kombinálják a kisebbségi közösség abszolút számával, ezáltal érzékeltetve az intézményi háttér és népességszám kapcsolatát.¹⁹ Ezzel a gondolattal szoros összefüggésben több tanulmány is kiemeli, hogy az említett mennyiségi jellemzőket érdemes olyan minőségi jellemzőkkel együtt vizsgálni mint az intézményi ellátottság²⁰ és a nyilvános magyar nyelvhasználat sajátosságai.²¹ A legteljesebb szórványtipizálás Mirnics Károly nevéhez fűződik, aki a vajdasági szórványosodó településeket négy kategóriára

13 Gyurgyík László: *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*. Kalligram: Pozsony, 2004.

14 Dányi, 1999. A szlovákiai szórványmagyarság, i.m.

15 Gyurgyík László: *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai-, település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Kalligram: Pozsony, 2006.; Gyurgyík László – Horváth István – Kiss Tamás: *Demográfiai folyamatok, etnikai és társadalmi reprodukció*. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal: Budapest, 2010. 69–124.

16 Molnár József – Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség: Beregszász, 2005.; Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2012.; Bodó, 2014. Szórványról – másként. i.m.

17 Vetési László: Szórványstratégia – nemzetstratégia. *Magyar Kisebbség*, 2000. 20 (2). 172–214.; Gábrity Molnár Irén: Mit értünk szórványmagyarság alatt Vajdaságban? *Létünk*, 2005. 35 (3). 19–31.; Sebők László: A szlavóniai magyar szórványok. In: Bakó Boglárka – Szoták Szilvia (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2005. 179–191.; Badis Róbert: *A vajdasági magyar szórványban élők demográfiai helyzete*. Identitás Kisebbségkutató Műhely, 2011. Letöltés helye: www.idkm.org; letöltés ideje: 2015. 01. 23.

18 Pl. Szilágyi, 1997. A szórványmagyarság, i.m.

19 „Mint említettük, a szórvány nem pusztán mennyiségi fogalom. Ennek megfelelően különbséget kell tenni a szórványban élő személyek és szórványban élő közösségek között. Az első esetben kisszámú magyar él egy (viszonylag) nagy lélekszámú településen. Ezek az emberek általában nem vesznek részt magyar jellegű közösségi megnyilvánulásokon, illetve nem tartanak fenn magyar jellegű intézményeket (pl. vallási gyülekezet). Ide soroljuk azokat településeket, ahol a magyarok aránya 10 százalék, a lélekszám pedig 100 fő alatt van. A szórványközösségek kategóriájába azok a települések tartoznak, ahol a magyar etnikum részaránya 10 százalék alatti, de 100 fő feletti. Itt a népességszám meghalad egy kritikus határt, ezért elvben esélye van – főleg a nagyobb városokban – a magyar kulturális gyakorlatok és etnikus kapcsolatok intézményesülésének.” Gyurgyík – Horváth – Kiss, 2010. Demográfiai folyamatok. i.m. 87.

20 Pl. Vetési, 2000. Szórványstratégia. i.m.; Kiss, 2012. Demográfiai körkép. i.m.; Bodó, 2014. Szórványról – másként. i.m.

21 Kiss, 2012. Demográfiai körkép. i.m.; Péntek János: Nyelvi sziget- és szórványhelyzetek, folyamatok. *Korunk*, 2014. 25 (6). 39–45.

osztotta demográfiai és intézményi jellemzők alapján.²² Ez a módszer azonban csak kisebb régiókra alkalmazható, és szintén szubjektív a besorolás alapja.

A fenti módszerektől – amelyek a magyarok arányán, számán, intézményesültségén alapulnak – jelentősen eltér az a statisztikai megközelítés, amelyik a magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek egymáshoz viszonyított arányából indul ki.²³ Ennek alapja, hogy a Kárpát-medence magyar kisebbségeit a tömbterületeken a magyar anyanyelvűek, a szórványterületeken a magyar nemzetiségűek többlete jellemzi Szlovákia kivételével. Így a magyar nemzetiségi többletű települések azonosíthatók a szórvánnyal, a magyar anyanyelvi többletűek pedig a tömbbel. Ugyanakkor e módszer nem mindegyik régióban alkalmazható (pl. Szlovákia esetében sem), valamint a települési szinten tapasztalható számos helyi befolyásoló erő miatt az eredmények elsősorban kistérségi szintre (pl. járás, kommuna, opstina, stb.) aggregálva adnak hasznos eredményt.

Bár – ahogy az a fenti áttekintésből kiderült – a statisztikai megközelítésű szórványkutatások fő kérdése a szórvány kvantitatív lehatárolásának elve, a szórvány Kárpát-medencei, egységes szempontok szerinti meghatározását tovább nehezítik az országonként eltérő viszonyok és a hozzáférhető statisztikai adatok hiánya is. Talán éppen ez az oka annak, hogy a széleskörű – bár az elmúlt évtizedben intenzitásukból veszítő – kutatások továbbra is csak egy-egy nagyrégió, leginkább Erdély és a Vajdaság szórványaival, szórványosodásával foglalkoznak;²⁴ azaz hiányzik egy átfogó Kárpát-medencei vizsgálat a magyar szórványok lélekszámáról, földrajzi elhelyezkedéséről, demográfiai jellemzőikről. Jelen tanulmány ezt az űrt igyekszik betölteni. Célom, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján több megközelítéssel, de egységes szempontok szerint mutassam be a szórvány településszerkezeti és demográfiai helyzetét, perspektíváit és az egyes nagyrégiók közti hasonlóságokat és különbségeket.

22 1. 1991-ben és 2002-ben is volt magyar tannyelvű iskolája, művelődési és közéleti intézménye, de a születési ezrelék nem elég a népességreprodukcióhoz; 2. Megszűnt a magyar tannyelvű oktatás, de még vannak a magyar közösség által működtetett művelődési és közéleti intézmények; 3. Megszűntek a művelődési és közéleti intézmények, de továbbra is igénylik ezek szolgáltatásait a magyar kisebbség nagyobb központjaiból; 4. A közösségi élet megszűnt, csupán egyénekre korlátozódó, esetenkénti egyházi szertartás igénylése. Mírnics Károly: Nemzeti kisebbségből szórványnépesség. In: Gábrity Molnár Irén – Mírnics Zsuzsanna (szerk.): *Kisebbségi létjelenségek*. MTT: Szabadka, 2003. 25–84, itt: 73–81.

23 Tátrai Patrik: Anyanyelv és nemzetiség mint az interetnikus kapcsolatok mutatója Erdély magyar lakosságának példáján. *Tér és Társadalom*, 2011. 25 (2). 48–68.

24 Pl. Kiss Tamás: A makroperspektíva védelmében. In: Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció*. MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2011. 39–48.; Badis Róbert: Láttelet a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro minoritate*, 2012. (3). 27–38.; Bodó Barna: Szórványról – másként. *Korunk*, 2014. 25 (6). 6–23.

Elemzésemben az elméleti megfontolások – kiemelten Kis Tamás és Ilyés Zoltán fentebb már említett megközelítései – és a gyakorlati lehetőségek figyelembevételével két megközelítést alkalmazok. Az első a leggyakrabban használt módszer, ami a magyarok települési aránya szerint különíti el a szórványt. Jelen esetben 20%-nál húztam meg a küszöböt, ami a legtöbb szomszédos országban a különböző kisebbségi jogokhoz, a hivatalos nyelvhasználatához szükséges arány. A másik megközelítés területi alapon határolja el a tömböt és a szórványt. E szerint szórványnak veszem mindazon területeket, amelyek nem tartoznak a területileg egybefüggő, többnyire magyar többségű településekből álló tömbökhöz. E lehatárolás bár szintén szubjektív, mégis megfelelő összképet ad a szórványkérdés területi szempontú vizsgálatához.²⁵ A két megközelítés bemutatásával és összevetésével pontosabb képet kaphatunk a szórványról, reflektálva annak komplex jellegére.

A vizsgálat alapját a Magyarországgal szomszédos országok legutóbbi népszámlálásainak nemzetiségi adatai képezik, leszámítva Ausztriát, ahol – nemzetiségi adatok hiányában – a köznyelvi adatokat használtam.²⁶ A szórvány dinamikájának felvázolásához csak azt a négy országot tudtam figyelembe venni, ahol 2011-ben is volt népszámlálás (Szlovákia, Románia, Szerbia és Horvátország). A demográfiai jellemzők bemutatásánál a népszámlálási adatok mellett a továbbvezetett népmozgalmi adatokra, valamint demográfiai elemzésekre hagytam. E részben csak a négy nagy magyar közösséget (Szlovákia, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság) mutatom be, mivel a többi, kis létszámú magyarság esetében nincs értelme külön vizsgálni a szórványt, hiszen jellemzőik, kis létszámuk alapján lényegében az egész horvátországi, muravidéki és örvidéki magyarság szórványként értelmezhető.

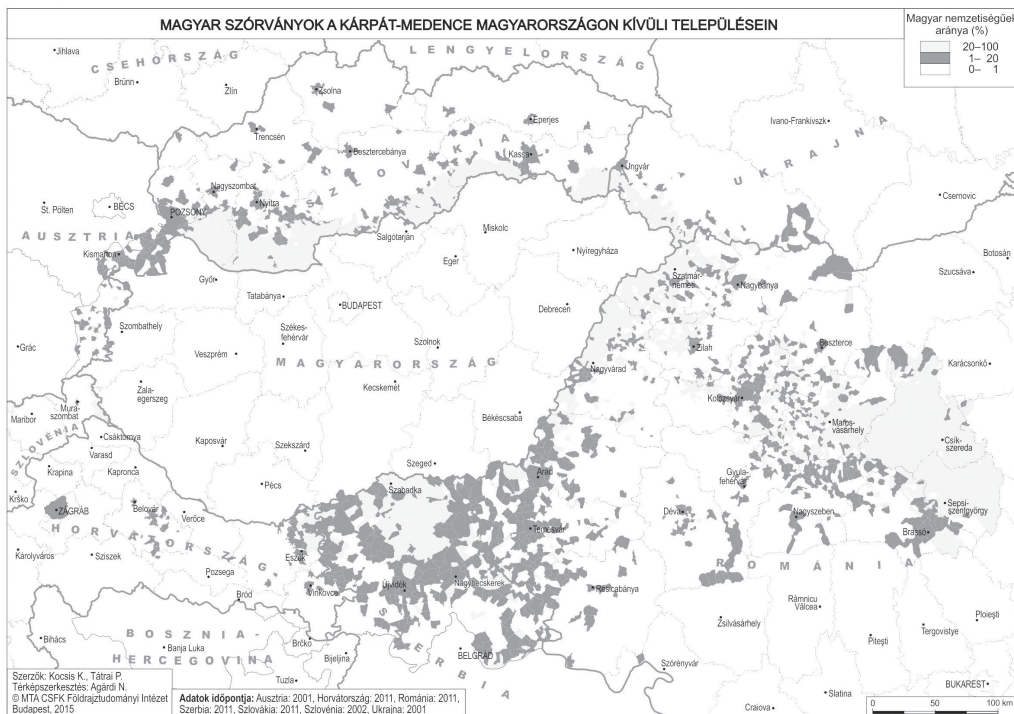
A szórvány létszáma, településszerkezeti jellemzői

A legutóbbi népszámlálások alapján a Kárpát-medence határainkon túli több mint 14 ezer településéből megközelítően 6 ezerben élt magyar lakos. Ezek közül 4366-ban a magyarok aránya 20% alatt maradt. Ez utóbbi az a településcsoport, amelyet az első megközelítésben szórványnak tekinthetünk. Ezeken a településeken 396 ezren vallották magukat magyar nemzetiségűnek, ami az összes külhoni magyar 19%-a (1. ábra). Ezen

25 A lehatárolás alapjául az alábbi munka szolgált: Kocsis Károly: Historical predecessors and current geographical possibilities of ethnic based territorial autonomies in the Carpathian Basin. *Hungarian Geographical Bulletin*, 2013. 62 (1). 3–46.

26 Ausztria és Ukrajna 2001-ben, Szlovénia 2002-ben, Horvátország, Románia, Szerbia és Szlovákia pedig 2011-ben tartotta utolsó népszámlálását. Szlovénia és Horvátország esetében 1991 után nem érhetőek el a települési szintű etnikai adatok, ezért a vizsgálathoz Kocsis Károly becsléseit alkalmaztam (Kocsis Károly – Tátrai Patrik: *A Kárpát–Pannon-térség változó etnikai arculata*. MTA CSFK FTI: Budapest, 2015).

településcsoport mintegy fele „mikroszórványnak”²⁷ számít, ahol a magyar lakosok száma 5 fő alatt van. Utóbbi csoport felében, 1125 településen a tíz évvel korábbi, 2001-es népszámlálások szerint nem éltek magyarok, ami rávilágít a szórvány (és különösen a mikroszórvány) dinamikus változására, a szórványtelepülések „fluktuációjára”. Az arányok érzékeltetéséhez azonban fontos megjegyezni, hogy bár a mikroszórvány alkotja az összes szórványtelepülés felét, ezen településeken mindössze 4200 magyar lakos él, azaz az első megközelítésben szórványnak tekintett 396 ezer magyar 1%-a.²⁸

1. ábra: A Kárpát-medencei magyar szórványok, a magyar népesség helyi aránya szerint

Ha a második megközelítést alkalmazzuk, és a területiség felől vizsgáljuk a szórványkérdést, jelentősen eltérő képet kapunk. Ebben az esetben a magyar tömbökön kívüli összes település magyarsága szórványnak számít (beleértve a magyar többségű helységeket is),

- 27 A szakirodalom egy része azon településcsoportot, ahol a magyarok csak pár főt számlálnak „foszlány” néven említi (pl. Vetési, 2000. Szórványstratégia. i.m.; Sebők, 2005. A szlavóniai magyar szórványok. i.m.), azonban e terminus érzelmi telítettsége miatt kevésbé tűnik alkalmasnak egy demográfiai–statisztikai elemzéshez.
- 28 A mikroszórvány esetében is hangsúlyoznunk kell, hogy a fenti, 5 főnél meghúzott lehatárolás önkényes, mindössze azt illusztrálja, hogy több ezer olyan település található a Kárpát-medencében, ahol csak pár fős magyar lakosság él.

és így a szórványmagyarság lélekszáma már jóval magasabb, 4701 településen mintegy 604 ezer fő, a külföldi magyarok 29%-a (2. ábra).²⁹ A területi alapú lehatárolás szerint tehát 50%-kal több a magyar szórványok lélekszáma, mint a települési arány szerint meghatározott kritérium esetében. Ugyanakkor a területi alapú lehatárolással sem változik a mikroszórvány mérete, ami ezen megközelítés szerint is 4200 főre tehető.

2. ábra: A Kárpát-medencei magyar szórványok területi megközelítésben

A szórványok regionális megoszlása jelentősen eltér a teljes külföldi magyar népesség megoszlásától. Erdélyben és a Vajdaságban a szórványok felülreprezentáltak, míg Szlovákiában rendkívül, Kárpátalján csak enyhén alulreprezentáltak – mindkét szórványdefiníció szerint. Az összes régió közül a Muravidéken a legkisebb a szórványok részesedése (amennyiben a települési arányokat tekintjük mérvadónak), ugyanakkor ezen régióban – hasonlóan Horvátországhoz és Burgenlandhoz – annyira alacsony a magyarok száma, hogy gyakorlatilag mindhárom közösség teljes egészében szórványnak számít (1. táblázat).

29 A szórványmagyarság lehatárolásának legtagabb értelmezését a fenti két modell ötvöztetésével érhetjük el: ebben az esetben a magyar tömbökön kívül mindent szórványnak tekintünk, míg a magyar tömbökön belül a 20%-ot meg nem haladó települések magyarságát is. E kombinált megközelítésben a szórványmagyarság száma azonban csak 4500 fővel növekszik, így nem indokolt ezen opció külön vizsgálata.

A fentivel megegyező képet kapunk, ha régióként vizsgáljuk a magyar szórványok részesedését az összes magyar lakosból. Az 1. táblázatból jól látható, hogy míg a Felvidék magyarságának csak 11–14%-a tekinthető szórványnak, addig a másik végpont, a Vajdaság magyar lakosságának már 23–40%-a szórvány.

régió	összes magyar	magyar szórványok száma 1.	magyar szórványok száma 2.	magyar szórványok aránya 1. (%)	magyar szórványok aránya 2. (%)	összes magyar megoszlása	szórvány magyarok megoszlása 1.	szórvány magyarok megoszlása 2.
Felvidék	458 467	52 549	65 735	11,5	14,3	21,8	13,3	10,9
Kárpátalja	151 516	27 239	38 341	18,0	25,3	7,2	6,9	6,3
Erdély	1 219 357	246 392	377 211	20,2	30,9	58,0	62,2	62,5
Vajdaság	251 134	57 820	99 135	23,0	39,5	11,9	14,6	16,4
Pannon-Horváto.	11 502	6 488	11 502	56,4	100,0	0,5	1,6	1,9
Muravidék	5 425	387	5 425	7,1	100,0	0,3	0,1	0,9
Őrvidék	6 641	5 328	6 641	80,2	100,0	0,3	1,3	1,1
Összesen	2 104 042	396 203	603 990	18,8	28,7	100,0	100,0	100,0

1: szórványok a magyarok helyi aránya szerint (<20%)

2: szórványok területi alapon

1. táblázat: A magyar szórványok száma és regionális megoszlása a Kárpát-medence Magyarországon kívüli területein

Települési szinten vizsgálódva megállapítható, hogy a szórvány elhelyezkedése lényegében lefedi a Kárpát-medencének a magyar tömbökön kívüli teljes egészét; mindössze az Északkeleti-Kárpátok, illetve az Erdélyi-szigethegység az, ahol nagyobb, összefüggő területen nem él egyáltalán magyar lakos. Ha csak a jelentősebb szórványterületeket, azaz az 1–20%-ban magyarok lakta településeket vizsgáljuk, akkor már egy jóval koncentráltabb kép tárul fel: kiterjedt szórványvidék található az Őrvidéken (elsősorban annak északi, Bécshez közelebb eső részén, amely főként a rendszerváltás utáni munkavállalási célú

bevándorlásnak köszönhető);³⁰ Szlovákiában és Ukrajnában a magyar tömbökhöz tapadva a szlovák–magyar, illetve az ukrán–magyar etnikai kontaktzónában; Erdélyben a magyar tömbök peremén, valamint a két magyar tömb között. Klasszikus szórványterületnek számít a magyarok által a 18–19. században újranepeült Bánság egész területe, Nyugat-Bácska és a Drávaköz, továbbá Horvátországban Belovár környéke (1. ábra).

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a szórványtelepülések régiónkénti száma nincs összefüggésben az egyes szórványok nagyságával. Elsősorban az Őrvidéken, Felvidéken és Horvátországban magas a szórványtelepülések száma a szórványmagyarság nagyságához viszonyítva, ami azt jelenti, hogy ezen területeken a mikroszórványok részesedése átlag fölötti.

A szórványok földrajzi elhelyezkedésének vizsgálatából az szűrhető le, hogy míg a korábban éles nyelvhatárral rendelkező területeken (Felvidék, Kárpátalja) a szórványok alacsony aránya a jellemző, addig Erdélyben és a Vajdaságban – ahol jóval nagyobb a magyarság és az államalkotó népesség érintkezési felülete, így nincs és korábban sem volt éles a nyelvhatár – a szórványok akár a magyar népesség 20–40%-át is kitehetik. A múltbeli etnikai szerkezeten kívül természetesen fontos tényező a recens migráció, ami elsősorban Ausztriában hozott létre tömegesen új – ám kisméretű – magyar szórványokat.

A szórvány településnagyság szerinti vizsgálata további összefüggésekre világít rá. A határon túli magyar kisebbségek egésze és különösen a magyar többségű települések alapvetően rurális közösségeknek tekinthetők, abban az értelemben, hogy a városlakók aránya a magyarságon belül mindegyik régióban elmarad a többségi nemzet urbanizáltsági értékeitől. A szórványmagyarság esetében ez viszont pont fordítva érvényes. A szórvány definíciójától függően a szórványmagyarság 53–73%-a 10 ezer főnél népesebb településeken (városokban) él, míg a teljes külföldi magyar népesség esetében ez az arány 37,3%, a magyar többségű településeknél pedig csak 21,4%, tehát a különbség óriási. Különösen az 50 ezer főt meghaladó, azaz Kárpát-medencei viszonylatban már nagyvárosnak számító kategóriában feltűnő a különbség: az összmagyarság 19%-a, míg a területi alapon szórványnak minősített magyarság 32%-a, a helyi arány alapján szórványnak minősített magyaroknak pedig 49%-a (!) él ezen településkategóriában. Ezzel szemben a 10 ezer főnél kisebb településkategóriákban a szórvány alulreprezentált. Ezek az összefüggések nemcsak a Kárpát-medence egészére, hanem az egyes régiókra is igazak, ráadásul mindkét szórványdefiníció szerint (2. táblázat).³¹

30 Éppen a napjainkban is jelentős bevándorlás miatt – leszámítva azt a néhány őshonos magyar települést, melyek többsége Közép-Burgenlandban található – az őrvidéki magyarokat inkább diaszpórának érdemes tekinteni, mintsem szórványnak.

31 Egyedül a Vajdaság az, ahol a fenti összefüggés csak a helyi arány szerint lehatárolt szórványra teljesül maradéktalanul.

A fentiek alapján egyértelműen kijelenthető – amit már Szilágyi N. Sándor is hangsúlyozott Erdélyre vonatkozóan³² –, hogy bármely megközelítést alkalmazzuk is, a szórvány elsősorban (nagy)városi jelenség. Azonban ez korántsem véletlen. A 20. század folyamán az etnikai szerkezet legjelentősebb átalakulásai ugyanis pont a városokban, és különösen a nagyvárosokban játszódtak le, mindig az államalakító nemzet javára. Ez azt jelenti, hogy vegyes lakosságú területeken a korábbi magyar többségű városokban a magyarok kisebbségbe kerültek, napjainkra arányuk a legtöbb esetben 20% alá csökkent. Ráadásul a 20. század második felében kibontakozó tömeges urbanizációs folyamat keretében jelentős magyar népesség került korábban magyarok által alig lakott városi terekbe is. A városok etnikai szerkezetét nemcsak a migráció, hanem az asszimiláció is módosította, amely mindig fontosabb szerepet játszott a városok nemzetiségi átalakulásában, mint a falvak esetében.

Települések népességszáma	KM-ΣM	KM-SZM1	KM-SZM2	Szlovákia			Kárpátalja			Erdély			Vajdaság		
				ΣM	SZM1	SZM2	ΣM	SZM1	SZM2	ΣM	SZM1	SZM2	ΣM	SZM1	SZM2
0-500	6,4	2,4	5,4	7,9	2,6	6,3	2,1	0,6	0,4	7,1	2,5	5,6	1,8	0,8	1,9
500-1000	11,4	3,5	8,9	14,3	4,6	9,8	12,4	2,0	2,5	11,5	3,6	9,6	3,2	1,4	3,4
1000-2000	17,4	5,5	13,1	21,5	5,0	14,5	25,0	2,8	3,0	16,1	5,3	13,7	12,5	6,3	14,9
2000-5000	16,7	8,8	12,1	17,2	6,1	10,0	25,2	6,6	10,3	16,0	8,3	11,1	13,9	12,2	17,4
5000-10000	10,8	6,9	7,5	10,9	1,7	1,3	12,6	8,4	27,4	8,2	6,4	6,2	22,0	9,4	7,8
10000-50000	18,2	23,8	20,7	23,2	36,5	23,2	12,9	24,6	17,5	15,7	20,1	18,6	25,8	31,4	32,2
50000 felett	19,1	49,1	32,2	5,0	43,6	34,9	9,9	54,9	39,0	25,5	53,8	35,2	20,9	38,5	22,4
összesen (ezer fő)	2104	396	604	458	53	66	152	27	38	1219	246	377	251	58	99

KM: Kárpát-medence (Magyarországon kívül); ΣM: összes magyar; SZM1: szórvány magyarok a magyarok helyi aránya szerint (<20%); SZM2: szórvány magyarok területi alapon

2. táblázat: A szórványmagyarság megoszlása településszátság és régiók szerint (%)

32 Szilágyi, 1997. A szórványmagyarság. i.m. 482.

A szórvány dinamikája: változás 2001 és 2011 között

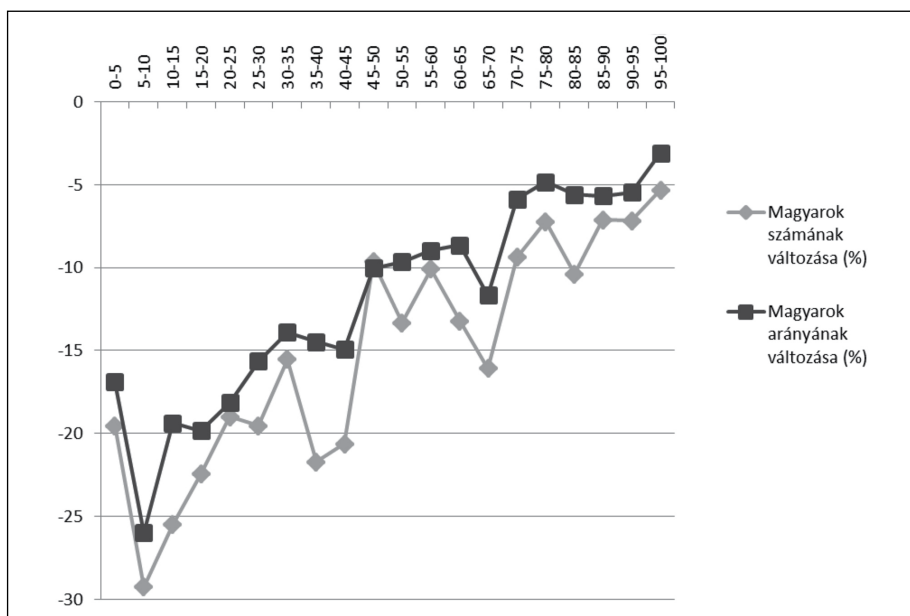
A szórvány, mint azt korábban említettem, egy dinamikusan változó jelenség. A 2001-es népszámlálások alapján – azon településeket számítva, ahol legalább egy magyar élt – a magyarok aránya csak 3676 településen volt 20% alatt (2011: 4366). E 3676 helységben 485 ezer magyar lakott (2011: 396 ezer), tehát miközben közel 700-zal nőtt a szórványtelepülések száma, az itt élő magyaroké mintegy 90 ezerrel csökkent. A szórványtelepülések fluktuációját jól érzékelteti, hogy mindössze 2980 olyan település van, ami 2001-ben és 2011-ben is magyar szórványnak adott otthont. Ha a területi megközelítést alkalmazzuk, akkor is hasonló eredményt kapunk, hiszen 2001-ben még 150 ezerrel több, 753 ezer magyar élt ezen településeken. Tehát mindkét kritérium szerint csökkent a szórványban élők száma.

Összességében egyre nő azon települések száma, ahol a magyarok aránya nem éri el a 20%-ot. Ebben két tényező játszik közre: a magyarok helyi arányának fogyása pl. asszimiláció következtében,³³ illetve a korábban magyarok által nem lakott településeken magyar mikroszórványok megjelenése pl. beházasodás, munkavállalási migráció következtében.

Továbbá a 2001 és 2011 közötti időszakban – hasonlóan a korábbi évtizedhez – általában a magyarok helyi arányának csökkenésével egyre nagyobb a magyar népesség létszámvesztése (3. ábra). A magyarok számának csökkenése elsősorban a 45% alatti településkategóriákban volt látványos.³⁴ Területi megközelítésben mindezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a Kárpát-medencei magyar szórványok lélekszámcsökkenése sokkal jelentősebb mértékű volt, mint a tömbök, vagy a magyar többségű települések fogyása. A felvidéki, erdélyi és vajdasági adatok összesítéséből az derül ki, hogy az ottani szórványmagyarság száma közel negyedével csökkent egy évtized alatt, míg ezen régiók tömbmagyarsága csak 8%-kal fogyott (összehasonlításképpen: Magyarországon ezen időszakban a magát magyar nemzetiségűnek vallók száma 12%-kal csökkent). Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a földrajzilag is koncentrált, kedvezőbb korszerkezettel jellemezhető, túlnyomórészt helyi többségben élő tömbmagyarság fennmaradása hosszútávon is valószínű, míg a szórvány létszáma – részleges újratermelődése ellenére – az adatok alapján továbbra is erőteljesen csökkenni fog. A fenti folyamatok következtében a határon túli magyar közösségeken belül a tömbmagyarság részesedése fokozatosan növekszik, a szórványmagyarságé fokozatosan csökken (3. táblázat).

33 2001 és 2011 között 77 településen csökkent a magyarok aránya 20% alá, míg ezzel ellentétes folyamat csak 15 esetben játszódtott le.

34 Érdekeség, hogy az 5%-ot nem meghaladó magyarlakta településeken a csökkenés mértéke enyhébb, sőt, ahol a magyarok aránya 2001-ben nem érte el a 2%-ot, ott átlag alatti. A jelenség hátterében a szórvány migrációs újratermelődése állhat, hiszen ez az a településkategória, ahol adott esetben már egy család vagy pár fő beköltözése is jelentősen befolyásolja a változás mértékét.

3. ábra: A magyarok számának és arányának változása a magyarok 2001-es aránya szerint képezett településcsoportokban 2001 és 2011 között
(Felvidék, Erdély a Vajdaság és Pannon-Horvátország összesített adatai)

	Felvidék	Erdély	Vajdaság	Pannon-Horvátország	összesen
szórvány (magyarok települési aránya <20%)	-20,7	-27,8	-14,8	-28,3	-25,0
szórvány (területi alapon)	-18,4	-23,0	-15,2	–	-21,2
tömb	-10,7	-9,1	-12,3	–	-9,9
magyar többségű települések	-8,7	-6,4	-12,1	-13,8	-7,7
összes magyar	-11,9	-13,9	-13,5	-23,2	-13,5

3. táblázat: A szórvány- és tömbmagyarság számának változása 2001 és 2011 között (%)

A szórvány demográfiai jellemzői

A fenti áttekintésből már felsejlik, hogy tömb és szórvány karakteresen különböző demográfiai sajátosságokkal jellemezhető. A részletes elemzést azonban nehezíti, hogy a vonatkozó népmozgalmi adatok nemzetiségi bontásban nem állnak rendelkezésre települési szinten, így a demográfiai jellemzők vizsgálatánál nagyobb közigazgatási egységek (járások, megyék) adataira kell támaszkodnunk. Ráadásul az egyes országokból különböző típusú és részletességű adatokkal rendelkezünk, így a következő áttekintés szempontrendszere korántsem nevezhető egységesnek, az adatok pedig csak óvatossággal vethetők össze. Elemzésemben a négy nagy magyar közösségre fókuszálok, bár Kárpátalja és részben a Vajdaság vonatkozásában az elérhető adatok hiányosak.

Kormegoszlás, természetes szaporodás

A kisebbségi magyar közösségek korösszetétele egyre kedvezőtlenebbé válik, egyre öregebb a külföldi magyar népesség, amelyet az egyes régiók magyarságának öregedési indexén³⁵ keresztül próbálunk meg bemutatni.³⁶ Szlovákiában 2011-ben a magyarok öregedési indexe a szórványjárásokban 153, ami valamivel kedvezőtlenebb a tömb járásainak 124-es értékénél.³⁷ Erdélyben sokkal látványosabb a szórvány előregedése. A szórványmegyék összesített öregedési indexe 254 (de pl. Krassó-Szörény, Hunyad, Temes és Szeben értékei a 300-at is meghaladják), míg a tömb megyéinek összesített értéke (119) hasonlóan alakul a szlovákiai tömb értékéhez. A négy nagy közösség közül a vajdasági magyarság a leginkább előregedett. Ez elsősorban a tömbterület öregedési indexén érhető tetten (162), hiszen a szórvány öregedése ehhez képest viszonylag mérsékelt (207); sokkal kedvezőbb, mint Erdély esetében. Erdélytől eltérően kiugróan előregedett szórványterületeket alig lehet találni,

35 Öregedési index: a 65 év felettieknek a 15 év alattiakhoz viszonyított aránya. Minél magasabb az érték, annál inkább érinti az előregedés az adott csoportot.

36 2001 és 2011 között a magyarok öregedési indexe Szlovákiában 96-ról 127-re, Erdélyben 108-ról 144-re, a Vajdaságban pedig 145-ről 180-ra nőtt.

37 A 2011-es szlovákiai népszámlálás nemzetiségi bontású korcsoportos adatai valószínűleg hibásak. A népszámlálási honlapra kitett járási bontású adatok között egészen valószerűtlen eredményeket lehetett felfedezni a 0–4 éves korcsoportra vonatkozóan, elsősorban Pozsony és a Nyitrai járás adataiban. Utóbbiban például a 0–4 éves magyarok létszáma 530, míg 2001-ben ugyanez csak 239 volt. E növekedést sem a többi statisztika, sem a terepi tapasztalataim nem támasztják alá, sőt, ezen értéknek 2001-hez képest tovább kellett volna csökkennie. Később ezeket az adatokat levették a honlapról, és azóta sem pótolták őket, így ezek az adatok – főképpen a szórványmagyarságormegoszlása és öregedési indexe – óvatossággal kezelendők; utóbbi érték a valóságban a fent megadottnál jóval kedvezőtlenebb is lehet: Pozsony és a Nyitrai járás adatai nélkül a szórvány öregedési indexe 247.

mindössze Újvidék (354) és a Nyugat-Bácska (257) értékei azok, amelyek számottevően elmaradnak az átlagtól. Csak összehasonlításuképpen mutatjuk be, hogy Kárpátalján – ahol hiányoznak a nemzetiségi bontású területi adatok – a magyar többségű Beregszászi járás öregedési indexe 2001-ben 59 volt, de a szórványjárásokban az össznépszerűség öregedési indexe ennél alacsonyabb (40–60 között), ami természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy a magyar szórványok is ilyen kedvező értékekkel rendelkeznek.

Összességében a szórvány kormegoszlása egyértelműen kedvezőtlenebb a tömbterületeknél (Kárpátaljára ez a megállapítás nem biztos, hogy igaz). A Kárpát-medencén belül egészen nagy különbségek jellemzik még a magyar szórványok előreledését is. A legkedvezőtlenebb helyzetben a dél-erdélyi és bánsági szórványok vannak, egyben itt a legnagyobb a különbség tömb és szórvány között. Náluk valamivel jobbak a vajdasági szórvány mutatói, míg a szlovákiai szórvány (sajnos megbízhatatlan adatokra épülő) korösszetétele relatíve jónak mondható. Valószínűleg a legjobb értékek Kárpátalját jellemezték a 2001-es népszámlálás időpontjában, de erre vonatkozó pontos nyilvántartás nem áll rendelkezésre.³⁸ Ugyanakkor a 2001 óta eltelt időszakban és különösen 2011-et követően a kárpátaljai magyar fiatalok tízezres nagyságrendű kivándorlása jelentősen ronthatott a helyzeten.³⁹

A születéseket a teljes termékenységi arányszámon (TFR) keresztül vizsgálva általánosságban megállapítható, hogy Szlovákiában és Erdélyben a tömbterületek magyar nemzetiségű lakosságának ezen értékei magasabbak a szórványénál. Szlovákiában a TFR értéke 2011-ben lényegében a magyarok járási arányával volt arányos, azaz a tulajdonképpeni szórványjárásokban elmarad a tömb járásainak értékétől (4. táblázat).⁴⁰ Erdélyben belül a termékenység regionális különbségei jelentősebbek, mint nemzetiség szerint. Mivel azonban a magasabb termékenységgel rendelkező régiók hagyományosan nagyobb átfedést mutatnak a magyarok által lakott régiókkal, így a magyarok termékenységi értékei közelebb vannak az államalkotó nemzetéhez, mint a többi szomszédos országban, illetve nagyobbak a különbségek tömb és szórvány értékei között. A magyar lakosság 2011-es teljes termékenységi arányszáma a két tömbterületen, a Partium (1,33) és a Székelyföld (1,51) megyéiben tehát jócskán meghaladja a szórványrégiók értékeit (Észak-Erdély: 0,92; Dél-Erdély: 1,01) (5. táblázat).⁴¹ Ezzel szemben a Vajdaságban mind a TFR értékei, mind a születési arányszámok – meglepő módon – valamivel magasabbak a szórványban, mint a tömbben.⁴²

38 Molnár – Molnár, 2005. Kárpátalja népessége. i.m.

39 Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.; Tátrai Patrik – Erőss Ágnes – Kovály Katalin: Migráció és versengő nemzetpolitikák Kárpátalján az Euromajdan után. *Regio*, 2016. 24 (3). 82–110.

40 Gyurgyik László: *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2014, itt: 48–50.

41 Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó: Kolozsvár, 2015, itt: 163–180.

42 Badis, 2011. A vajdasági magyar szórványban élők. i.m.; Badis, 2012. Látlelet. i.m.

Magyarok aránya a járásban (%)	TFR, 2011		Nyers halandósági arányszám, 2011		Vegyes házasságkötések aránya, 2010
	összesen	magyarok	összesen	magyarok	
0–2	1,54	0,92	9,3	7,3	86
2–10	1,68	1,13	9,2	6,2	68
10–30	1,58	1,19	10,6	10,5	36
30–50	1,38	1,29	11,1	10,9	29
50 felett	1,32	1,25	10,9	11,3	19

4. táblázat: A szlovákiai magyarok néhány demográfiai mutatója a magyarok aránya szerint képzett járáscsoportok szerint⁴³

Összességében a születések messze elmaradnak a biológiai reprodukcióhoz szükséges 2,1-es értéktől, a magyar népesség további csökkenését vetítve előre. Az adatok azt mutatják, hogy a tömb és szórvány közötti különbség elsősorban Erdélyben jelentős, míg Vajdaságban, ahol a négy magyar közösségből amúgy is a legkisebb a különbség a tömb és a szórvány fogyása között, a szórvány produkált enyhén kedvezőbb értékeket. Azonban a TFR alapján csak a magyar népesség biológiai reprodukciójának értékét kapjuk meg, ami jóval kedvezőbb az etnikai reprodukció értékénél. A kettő különbségét általában a vegyes házasságban élő magyar szülők nem magyar gyermekei adják (e kérdést részletesebben az asszimiláció kérdéskörénél vizsgáljuk).

43 Adatok forrása: Gyurgyík, 2014. A szlovákiai magyarság. i.m. 49, 58, 78.

	TFR, 2011	Természetes szaporulat, 2002-2011 éves átlag, ‰	Öregedési index, 2011	Vegyes házasságok aránya, 2002-07, %	Gyermekeiket magyarként regisztráló vegyes családok aránya, 2002, %
Fehér*	1,00	-9,7	217	28,3	22,8
Arad*	0,96	-11,6	270	45,2	29,1
Bihar	1,14	-6,8	134	18,3	37,0
Beszterce-Naszód*	1,41	-9,2	199	45,5	29,4
Brassó*	1,13	-8,4	250	39,5	24,5
Krassó-Szörény*	1,22	-6,9	413	77,0	23,7
Kolozs*	0,85	-8,6	232	28,7	28,0
Kovászna	1,56	-1,5	106	6,0	54,3
Hargita	1,58	-0,9	100	4,2	48,0
Hunyad*	1,09	-7,2	356	60,7	22,1
Máramaros*	1,06	-8,3	232	44,5	30,1
Maros	1,36	-5,6	150	16,0	35,6
Szatmár	1,52	-5,1	110	19,9	42,6
Szilágy	1,42	-5,3	126	14,1	32,2
Szeben*	0,88	-10,1	304	67,0	24,4
Temes*	0,96	-9,3	331	68,0	29,4
Erdély összesen	1,29	-5,2	143	18,6	32,3

*szórványmegyék

5. táblázat: Az erdélyi magyarok néhány demográfiai mutatója megyénként⁴⁴

⁴⁴ Adatok forrása: Kiss – Barna, 2012. Népszámlálás 2011. i.m. 42, 46–48.; Veres, 2015. Népeség szerkezet és nemzetiség. i.m. 174.

A halálozások mértéke szoros összefüggésben van a korszerkezettel, ennek következtében az össznépeségnél általában előregedettebb magyar népességet magasabb halálozási arányszámok jellemzik. Szlovákiában a magyar halandóság a magyarok járási arányával növekszik, tehát a szórvány alacsonyabb halandósággal jellemezhető.⁴⁵ Erdélyben a helyzet valamivel összetettebb, mivel a legkedvezőtlenebb halandóság a tömbterülethez sorolt Partiumot jellemzi, ugyanakkor a másik tömbterület, a Székelyföld halálozási rátái lényegesen jobbakként, csakúgy, mint a szórványterületeké.⁴⁶ Ezzel szemben a Vajdaságban fordított a helyzet, a szórványrégiókban (pl. Nyugat-Bácska, Észak-Bánát, Dél-Bácska) sokkal magasabb a nyers halálozási ráta,⁴⁷ ami ellensúlyozza ezen régiók magasabb natalitását.

A születések és halálozások egyenlege adja meg a természetes szaporodás értékét, ami a magyarlakta területeken lényegében kivétel nélkül természetes fogyást jelent. Általánosságban a szórvány természetes fogyása mindenütt meghaladja a tömbét, bár találunk kivételeket is (pl. Pozsony és a Szenci járás magyarságának pozitív értékei).⁴⁸ Kárpátalján nemzetiségi bontású területi adatokkal nem rendelkezünk, csak annyit tudunk, hogy 2010-ben a magyar többségű községek természetes szaporodása enyhén negatív volt ellentétben a szórványjárásokéval, valamint Ungvárral és Munkáccsal.⁴⁹ Mivel a magyar szórványok döntően e két városban, valamint a magas fertilitású keleti járásokban (pl. Huszt, Técső, Rahó) élnek, így – feltételezve, hogy a magyar szórványok demográfiai jellemzői (ha egy alacsonyabb szinten is, de) hasonlóak a többségi környezetéhez – arra következtethetünk, hogy Kárpátalján nem lehet számottevő különbség tömb és szórvány természetes szaporodása, illetve korösszetétele között. A legjelentősebb különbségeket – nem meglepő módon – ismét Erdélyben találjuk, ahol Hargita és Kovászna megye 0,9, ill. 1,5%-es éves fogyásával szemben Dél-Erdély és a Bánság egyes megyéiben a magyarok éves átlagos fogyása 2002 és 2011 között meghaladta a 10%-ot (pl. Szeben: 10,1%, Arad: 11,6%).⁵⁰ A természetes fogyás a vajdasági magyarság csökkenésének legfontosabb komponense, így nem meglepő, hogy a vajdasági értékek jelentősen meghaladják még az erdélyi szórványvidékekét is. A legkedvezőbb demográfiai helyzetben levő tömbterületek (Tiszamente, Közép-Bácska) magyarságának természetes fogyása a 2002–10-es időszakban évi 9,7, ill. 9,4%. Érdekes, hogy a másik végletet nem a tömbterületektől legmesszebb elhelyezkedő szórványok (pl. Szerémség, Dél-Bánát) adják, hanem a tömb peremén található szórványterületek mint pl. Nyugat-Bácska (-16%), Észak-Bánát (-13,5%) vagy Dél-Bácska (-13,4%) (6. táblázat).⁵¹ A természetes szaporodás szórvány és tömb közötti különbségei – Kárpátalját leszámítva

45 Gyurgyík, 2014. A szlovákiai magyarság, i.m. 59.

46 Veres, 2015. Népeség szerkezet és nemzetiség, i.m. 147.

47 Badis, 2011. A vajdasági magyar szórványban élők, i.m.

48 Gyurgyík, 2014. A szlovákiai magyarság, i.m.

49 Molnár József – Molnár D. István: *A születésszámok alakulása Kárpátalján térben és időben*. 2017. Kézirat.

50 Kiss – Barna, 2012. Népszámlálás 2011, i.m. 42.

51 Badis, 2012. Látélet, i.m.

– egyértelműek, ugyanakkor a Vajdaságot és Szlovákiát kisebb különbségek jellemzik, mint Erdélyt.

Régió	TFR	magyar születések	magyar halálozások	természetes szaporodás		vegyes házasságok
	2010	2010 (‰)	2010 (‰)	2010 (‰)	2002-10 (‰)	2002-10 (%)
1. Tiszapart	1,20	7,9	17,0	-9,1	-9,7	7,3
2. Nyugat-Bácska*	1,41	8,5	22,5	-14,0	-16,0	16,8
3. Észak-Bácska	1,30	8,5	18,7	-10,2	-11,2	20,5
4. Észak-Bánát**	1,07	6,8	20,1	-13,3	-13,5	36,6
5. Közép- és Dél-Bánát*	1,36	8,5	19,0	-10,5	-12,0	46,5
6. Közép-Bácska**	1,35	8,8	17,2	-8,4	-9,4	47,3
7. Dél-Bácska *	1,68	9,9	20,2	-10,3	-13,4	70,9
8. Szerémség*	1,39	7,7	19,7	-12,0	-10,9	85,3
<i>Vajdaság összesen</i>	<i>1,31</i>	<i>8,3</i>	<i>18,8</i>	<i>-10,5</i>	<i>-11,6</i>	<i>27,5</i>

*szórványrégiók

**részben szórványrégiók

6. táblázat: A Vajdaság magyarságának néhány demográfiai mutatója régióként⁵²

A régiók az alábbi községekből állnak: 1. Magyarkanizsa, Zenta, Ada; 2. Zombor, Apatin, Kúla, Hódság; 3. Szabadka, Kishegyes, Topolya; 4. Nagyikinda, Törökkanizsa, Törökbecse, Csóka, Magyarcsernye; 5. Nagybecskerek, Bégaszentgyörgy, Torontálszécsány, Ópáva, Antalfalva, Alibunár, Zichyfalva, Versec, Fehértemplom, Kevevára, Pancsova; 6. Temerin, Szenttamás, Óbecse; 7. Újvidék, Karlóca, Belcsény, Zsablya, Titel, Verbász, Bács, Bácspalánka, Petrőc; 8. Ingyija, Ópazova, Pecsince, Ruma, Ürög, Szávaszentdemeter, Sid.

52 Adatok forrása: Badis, 2011. A vajdasági magyar szórványban élők. i.m.; Badis, 2012. Látélet. i.m.

Migráció

A kivándorlás elsősorban a kárpátaljai, erdélyi és vajdasági magyar közösség létszám-változásában játszik jelentős szerepet, ugyanakkor e jelenség számszerűsítése még a teljes közösségekre nézve is nehézségekbe ütközik, így a magyar szórványok vonatkozó mutatóiról alig tudunk. Mindössze Erdély esetében ismert, hogy a szórványt kedvezőtlenebb kivándorlási értékek jellemzik, mint a tömbterületeket.⁵³ Ennek fő oka, hogy „a dél-erdélyi és bánsági magyarok kapcsolathálóájában nagy súlyt képviselnek a többségiek (nagy hányaduk például vegyes házasságban él), így migrációs stratégiáik is a velük együtt élő románokéhoz hasonlóan alakultak. A szórványterületeken a magyarok migrációs vesztesége ráadásul a románokra jellemző amúgy is magas értékeket is meghaladja, mert a románokat is jellemző nyugat-európai migráció mellett a magyar hálózatokon keresztül történő kiáramlás sem szünetelt.”⁵⁴ Bár adatokkal nem alátámasztható, valószínűleg ehhez hasonló a helyzet a Vajdaságban is, míg Kárpátalján az elmúlt években általánosan felerősödő kivándorlás miatt feltételezhető, hogy nincs érdemi különbség tömb és szórvány kivándorlásának mértéke között.

Asszimiláció

A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzetét az objektív népmozgalmi mutatókon (pl. természetes szaporodás, migráció) kívül a szubjektív mutatók is befolyásolják, amit a következőkben összefoglalóan asszimilációnak nevezek. Az asszimilációt közvetlenül mérni nem tudjuk, éppen ezért indirekt módon – a vegyes házasságok arányának, a vegyes házasságból származó gyerekek etnikai szocializációjának vizsgálatával, illetve az anyanyelvi és nemzetiségi kategóriák összevetésével – próbálom számszerűsíteni a jelenséget.

A vegyes házasságok aránya kiemelt fontosságú az asszimiláció szempontjából, hiszen a vonatkozó adatok azt bizonyítják, hogy a vegyes házasságokban a gyerekek etnikai szocializációja kiegyenlítetlen, többségük az államalkotó nemzet irányába mozdul el.⁵⁵ Ez különösen igaz a szórványra, ahol a többségi nemzet dominanciája a meghatározó, és ahol már az etnikai összetétel következtében is kisebb az esélye a homogén magyar házasságok létrejöttének.

Szlovákiában a rendszerváltás óta 25–30% között ingadozik a vegyes házasságkötések aránya az összes magyar házasságon belül. Területi bontásban vizsgálva minél magasabb

53 Kiss, 2012. Demográfiai körkép. i.m.

54 Uo. 28.

55 Gyurgyík, 2004. Asszimilációs folyamatok. i.m.; Kiss – Barna, 2012. Népszámlálás 2011. i.m. 47–48.

egy adott járásban a magyarok aránya, annál alacsonyabb a vegyes házasságok aránya. Így azon szórványhelyzetűnek tekinthető járásokban, ahol a magyarok aránya 10% alatti, szignifikánsan magasabb volt a heterogén házasságkötések részesedése 1997–2010 között, mint a legalább 10%-nyi magyarsággal rendelkező járásokban (4. táblázat).⁵⁶ Szlovákiában a vegyes házasságon belüli etnikai szocializációról nincsenek területi bontású adatok, de felmérések alapján bizonyosra vehető, hogy az országos átlaghoz (80%) képest a szórványban a vegyes családból származók etnikai besorolása még inkább eltolódott a többségi nemzet irányába.⁵⁷

Kárpátalján csak az ezredforduló időszakára vonatkozó adatok állnak rendelkezésre a vegyes házasságkötések arányáról. 1996 és 1999 között a magyarok 19–24%-a kötött vegyes házasságot,⁵⁸ míg a 2001-es népszámlálás azt mutatta, hogy a magyar részvételű házasságok 27,6%-a volt nemzetiségileg vegyes.⁵⁹ A magyarok helyi aránya Kárpátalján is meghatározta a vegyes házasságok arányát: míg a magyar tömbterület négy járásának (Beregszászi, Munkácsi, Nagyszőlősi, Ungvári) falusi településein a vegyes házasságok aránya az összes magyarpárú házasságnak csak 13–17%-át adta,⁶⁰ addig a magyar tömbterületől távolodva ez az arány jelentősen nőtt: a Huszti járásban már 31%, a Técsői járásban 43% és a Rahói járásban 70%. Hasonló különbség figyelhető meg falu-város viszonylatban. A felerészelt magyar Beregszászon a vegyes házasságok aránya csak 26%, míg a mindössze 5–9%-ban magyarlakta Huszton, Munkácson és Ungváron ez az érték már 58 és 74% között található.⁶¹

Kárpátalja az egyetlen olyan határon túli magyarlakta nagyrégió, ahol – a 2001-es népszámlálás szerint – az asszimiláció nem csökkentette a magyarok számát, hiszen az ukrán-magyar vegyes házasságokban születettek 53%-a magyarként lett regisztrálva.⁶² A vegyes házasságokon belüli etnikai szocializációnak természetesen jelentős különbségei figyelhetők meg tömb és szórvány között. Például a magyar többségű Beregszászi járásban a vegyes házasságokból származók 75%-a lett magyar nemzetiségű, míg a szórvány járásaiban

56 A 10% alatti szórványjárásokban 1997–2010 között a vegyes házasságkötések aránya 50–90% között ingadozott, míg a 10% feletti magyarlakta járásokban 15–35% között mozgott (Gyurgyík, 2014. A szlovákiai magyarság. i.m. 69–78).

57 Gyurgyík, 2004. Asszimilációs folyamatok. i.m. 85–89.

58 Kiss, 2012. Demográfiai körkép. i.m. 38.

59 Molnár József. Etnikailag vegyes házasságok a kárpátaljai magyarok körében. *LIMES: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*, 2015. 2. 51–62, itt: 59.

60 A Nagyszőlősi járásban ez az arány 27%, ami azonban tartalmazza Nagyszőlős város adatait is.

61 Molnár, 2015. Etnikailag vegyes házasságok. i.m. 59.

62 Molnár József: Національна ідентичність нащадків етнічно змішаних (українсько-угорських) закарпатських родин за даними перепису населення та анкетного опитування. In: Berghauer Sándor (szerk.): *Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Kelet-Közép-Európájában*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola: Beregszász, 2016. 166–174, itt: 169.

ugyanaz az arány mindössze 15–35% között alakult.⁶³ Azonban utóbbi értékek még mindig sokkal kiegyensúlyozottabbnak számítanak, mint a többi ország szórványterületének vonatkozó mutatói.

A rendszerváltás utáni Erdélyben a vegyes házasságok aránya az összes magyar házasságon belül rendkívül stabilan alakult a népszámlálások szerint, mind 2002-ben, mind 2011-ben 12–13% körül volt, míg a népmozgalmi adatok ennél magasabb (17–19%) értékeket regisztráltak.⁶⁴ Szlovákiához és Kárpátaljához hasonlóan az erdélyi megyékben is minél nagyobb a magyarok aránya, annál magasabb a homogén házasságkötések aránya. A tömbterületeken még 80% feletti arány a szórványmegyék mindegyikében 75% alatti, sőt, Krassó-Szörény, Temes, Szeben és Hunyad megyékben a 2002–2007 között megkötött magyarpárú házasságok többsége már vegyes házasság volt.⁶⁵ A vegyes házasságon belüli etnikai szocializáció területi különbségei hasonlóan jelentősek. A 2002-es népszámlálás szerint a gyermekeiket magyarként regisztráló vegyes családok aránya az összes szórványmegyében elmaradt az országos átlagtól (32%), de még a legkedvezőtlenebb értékekkel rendelkező Hunyad (22%), Fehér (23%), Krassó-Szörény, Szeben és Brassó (24–24%) megyékben is magasabb volt, mint a szlovákiai átlag (5. táblázat).⁶⁶ Így az erdélyi (különösen az észak- és közép erdélyi) szórványok etnikai reprodukciója viszonylag kedvező a szlovákiai és a vajdasági szórványterülethez képest.

A Vajdaságban a vegyes házasságkötések aránya a 2002–10 közötti időszakban a szlovákiaihoz hasonló nagyságrendű volt, 27–28% között alakult. A tömb és szórvány különbsége itt is számottevő: a tömbterületeken mindössze a házasságkötések 12–17%-a, míg a szórványban 47–54%-a volt vegyes a jelzett időszakban (6. táblázat).⁶⁷ A vegyes házasságon belüli etnikai szocializációról nincsenek pontos és aktuális adatok, Mirnics Károly tanulmánya alapján mértéke 1991-ben a szlovákiai és az erdélyi értékek közé eshetett.⁶⁸

Az asszimiláció nagyságára egy másik mutatóból a magyar anyanyelvűek és magyar nemzetiségűek egymáshoz viszonyított arányából is következtetni lehet. Minél nagyobb a különbség e két csoport között, annál nagyobb a „hibridek”, azaz statisztikailag csak egy identitáskategória révén a magyarsághoz kapcsolódók száma, ami – leegyszerűsített megközelítésben – egy közösség asszimilációjának előrehaladott voltát mutatja.⁶⁹ Nemcsak

63 Uo. 170.

64 Kiss, 2012. Demográfiai körkép. i.m. 37.; Veres, 2015. Népeség szerkezet és nemzetiség. i.m. 190.

65 Kiss – Barna, 2012. Népszámlálás 2011. i.m. 45–46.

66 Uo. 47–48.

67 Badis, 2011. A vajdasági magyar szórványban élők. i.m.

68 Mirnics Károly: Asszimilációs tényezők és asszimilációs politika Jugoszláviában (Vajdaságban). *Regio*, 1998. 9 (2). 41–63.

69 A magyar lakosság többségi nemzetbe történő beolvadása mellett ezt a különbséget magyar anyanyelvű cigányság jelenléte is számottevően növelheti.

a különbség nagysága, hanem iránya is fontos, hiszen a tömbmagyarságot általában anyanyelvi többlet, míg a szórványt nemzetiségi többlet jellemzi. Ez alól csak Szlovákia jelent kivételt, ahol a szórvány jellemzője, hogy messze átlag fölötti az anyanyelvi többlete.

Szlovákia egészét tekintve a hibridek a magyar kötődésűek 15%-át teszi ki. A magyar tömb peremén levő szórványosodó járások esetében kivétel nélkül 20% feletti ez az érték (Kassa: 35,3%, Kassa-vidék: 34,7%, Pozsony: 24,4%, Nyitra: 21,4%), az északi kerületekben (Zsolnai, Trencsényi, Eperjesi) pedig meghaladja az 50%-ot.

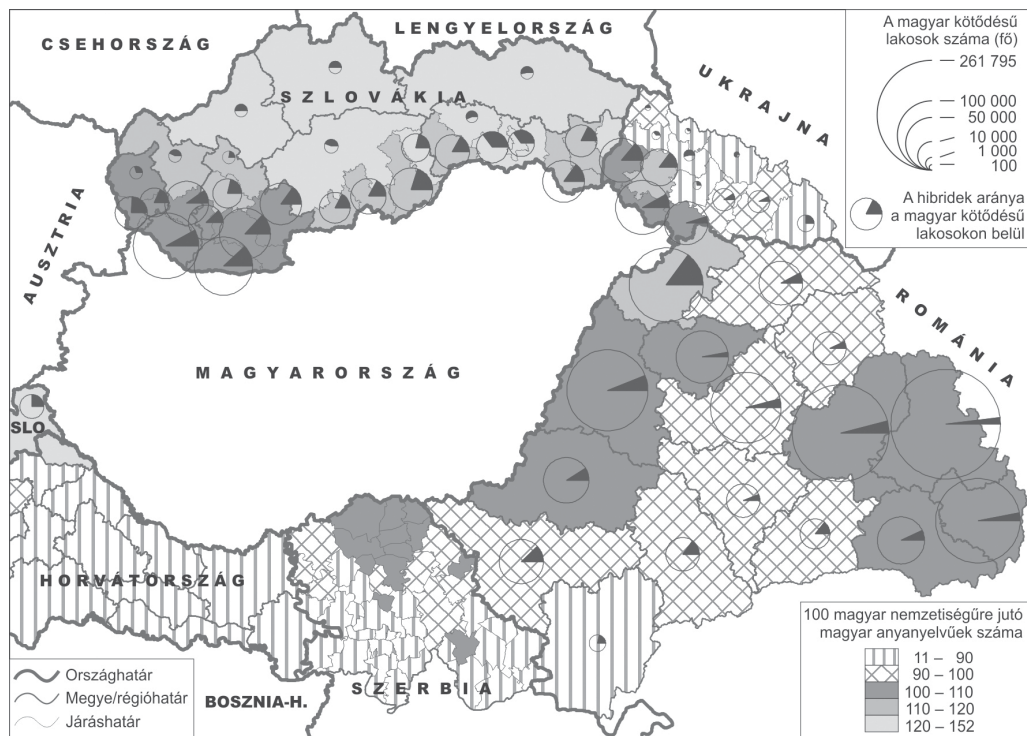
Kárpátalján a hibrid magyar népesség az összes magyar kötődésűek 10%-át teszi ki. Míg a tömb járásaiban (Beregszászi, Nagyszőlősi, Munkácsi és Ungvári járások) ez az érték mindenütt átlag alatti, illetve átlagos, addig a magyar tömb peremén található városokban (Ungvár, Munkács, Huszt), illetve a Rahói járásban a csak egy kategória szerint magyar lakosok aránya már 25% körüli. A hegyvidéki, magyarok által alig lakott járásokban pedig összességében már minden második magyar kötődésű lakos eltérő anyanyelvet és nemzetiséget vallott. Sajátos kivételt jelent a magyar tömbhöz közeli két szórványjárás, a Huszti és a Técsői, ahol – bár (szemben a tömbterületekkel) az asszimiláció jeleként a magyar nemzetiségűek száma meghaladja a magyar anyanyelvűekét – a hibridek aránya meglepően alacsony, mindössze 2 és 8%. Ez részben a magyar nyelvű cigányság hiányára vezethető vissza, akik egyébként a kárpátaljai hibrid magyar népességnek több mint a felét adják.

Romániában a hibrid magyar népesség aránya 5,9%. Elsősorban a székelyföldi megyék vonatkozó értéke marad ezen átlag alatt, de a többi megye szórása igen jelentős, amely elsősorban a magyar anyanyelvű cigányság jelenlétére vezethető vissza. A szórványmegyék közül a legkedvezőbb helyzetben Kolozs megye van (4,2%), de Fehér, Brassó, Beszterce-Naszód, Máramaros és Arad értékei is 9% alatt maradnak – ami a felvidéki járások közül a legkedvezőbb helyzetben levő Dunaszerdahelyi járással vethető össze. Magyar hibrid népesség a legnagyobb arányban Dél-Erdélyben és a Bánságban él (Krassó-Szörény: 21,7%, Hunyad: 15%, Szeben: 14,2%, Temes: 12%). A tömb és szórvány közötti további fontos különbség, egyben az asszimiláció indikátora, hogy a tömb megyéi magyar anyanyelvi, míg a szórvány megyék nemzetiségi többlettel jellemezhetők – Arad és Brassó megyéket leszámítva.

A vajdasági hibrid magyar népesség részesedése a kárpátaljai és a szlovákiai értékek között helyezkedik el (13,2%). Részletes területi bontású adatok hiányában a hibridek hozzávetőleges arányát a magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek hányadosából számítottam ki községenként. Ez alapján is világos különbség bontakozik ki tömb és szórvány között. Különösen a Szerémségben és Dél-Bácskában távolodott el e két mutató egymástól (4. ábra).

A vizsgált indikátorok alapján megállapítható, hogy – nem meglepő módon – a szórvány mutatói sokkal kedvezőtlenebbek, mint a tömbterületeké. Az asszimiláció a leginkább

a dél-erdélyi, bánsági, nyugat- és közép-bácskai, szerémségi, illetve általában a felvidéki szórványokat érinti. Ennél kedvezőbb helyzetben vannak a magyar tömbhöz tapadó kárpátaljai, valamint az észak- és közép-erdélyi szórványok. Ugyanakkor az egyes nagyrégiók közti különbséget jól mutatja, hogy a felvidéki magyar tömb asszimilációs vesztesége leginkább a kedvezőbb helyzetű erdélyi és kárpátaljai szórvánnyal vetethető össze.

4. ábra: A hibrid (csak anyanyelv vagy nemzetiség szerint magyar) népesség aránya az összes magyar kötődésű lakoson belül járásonként/megyénként

Összegzés

Írásom elsődleges célja a Kárpát-medencei magyar szórványok települési és demográfiai jellemzőinek áttekintése volt. Szórványnak tekintettem első megközelítésben azokat a településeket, ahol a magyarok aránya nem érte el a 20%-ot a legutóbbi népszámláláson, második megközelítésben pedig mindazon területeket, amelyek nem tartoznak a magyar tömbökhöz. A két módszer bár eltérő értékeket, de rendkívül hasonló trendeket, jelenségeket tárt fel. A legnagyobb különbség a két megközelítés között a szórványnak tekinthető népesség számában van, ami (sorrendben) 396 ezer, ill. 604 ezer fő, a külhoni

magyarok 19, ill. 29%-a. A szórvány, szórványosodás jelensége mintegy 4400/4700 Kárpát-medencei települést érint, amelyek felében a magyarok száma nem haladja meg az 5 főt. Ezen mikroszórványok összlétszáma a teljes szórványnak csak töredéke (<5000 fő). A négy vizsgált nagyközösséget tekintve, a szórványok a teljes külhoni magyar népesség eloszlásához képest felülreprezentáltak a Vajdaságban és Erdélyben, míg alulreprezentáltak Szlovákiában és Kárpátalján. A három kisközösség (Horvátország, Muravidék és Örvidék) voltaképpen teljes egészében szórványközösségnek minősíthető.

Míg a közbeszéd a szórványkérdéshez gyakran a rurális „maradékközösségeket” társítja,⁷⁰ addig jelen vizsgálat azt erősítette meg, hogy a szórvány urbanizáltsága jóval magasabb, mint a külhoni magyar átlag, tehát a szórvány elsősorban (nagy)városi jelenségnek tekinthető. Ez szórványstratégiai szempontból kedvező adottság, hiszen a szórványgondozás intézményi hátterét könnyebb a városokra koncentrálni, mint sok kistelepülésre.

Az ezredforduló óta eltelt időszak trendjeit vizsgálva bebizonyosodott, hogy a szórvány nem állandó, hanem folyamatosan változik: megszűnik és újratermelődik (szórványosodás). Ez azt eredményezi, hogy a szórványnak otthont adó települések körének fluktuációja sokkal nagyobb, mint a magyar tömbterületeké, vagy a magyar többségű településeké. Ezen változásokat, azaz a szórvány létrejöttét és megszűnését (eltűnését) két fő tényező: a migráció és az asszimiláció okozza. Szórvány több módon is létrejöhet: nemcsak a korábban jelentős magyar közösségek zsugorodása (asszimiláció, természetes fogyás, kivándorlás) által, hanem korábban magyarok által nem lakott helyekre történő bevándorlás (pl. beházasodás, munkavállalási célú migráció) következtében is. E változások mérlegét megvonva megállapítható, hogy a szórványmagyarság létszámcsökkenése sokkal nagyobb mértékű, mint a tömbmagyarságé, így a külhoni magyarság egyre kisebb hányada él szórványban.

A szórvány (etno-)demográfiai⁷¹ mutatói (korösszetétel, születés, halálozás, természetes szaporodás) gyakorlatilag minden esetben kedvezőtlenebbek, mint a tömbé. A tömb értékeihez a vajdasági szórvány demográfiai adatai állnak a legközelebb – de ez jelentős részben a vajdasági tömb rossz mutatóinak köszönhető. A szórványok közül a legkedvezőbb etnikai reprodukciós mutatókkal a kárpátaljai, valamint az erdélyi, azon belül is a partiumi és a székelyföldi tömbök között elhelyezkedő szórvány jellemezhető. Bár a szlovákiai magyar közösségen belül a legkisebb a szórvány részesedése, mégis itt a legnagyobb a szerepe az asszimilációnak a magyarság csökkenésében, hasonlóan a szlovákiai magyar tömb vonatkozó kedvezőtlen értékeihez.

70 Szilágyi, 1997. A szórványmagyarság, i.m. 477–478.

71 Fontos megjegyezni, hogy nem feltétlenül önmagában a demográfiai mutatóik kedvezőtlenebbek, hanem az etnikai reprodukciós mutatók. A születési arányszámok, a korösszetétel csak azért lesz rosszabb, mert a biológiai reprodukció jelentős része már nem magyarként jelenik meg a statisztikákban.

Összességében a szórvány demográfiai adatai jól mutatják a tömb és a szórvány közti fő különbséget: az etnikai reprodukcióra való képtelenséget. Továbbá fontos hangsúlyozni azt is, hogy a szórvány egyáltalán nem homogén összetételű, hiszen jelentős különbségek figyelhetők meg a szórványon belül akár regionális, akár települési szinten a helyi viszonyok függvényében. Utóbbi jellemzőinek, okainak vizsgálatára azonban a makroszintű, statisztikai megközelítésű vizsgálatok már kevésbé alkalmasak.

ILLYÉS GERGELY – SZÉKELY ISTVÁN GERGŐ

PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK

ROMÁNIÁBAN – STABIL BALOLDALI TÖBBSÉG, MEGOSZTOTT ELLENZÉK

Romániában 2016. december 11-én rendezték meg a parlamenti választásokat, amelyek véget vetettek a Dacian Cioloş technokrata miniszterelnök neve által fémjelzett egy-éves időszaknak. A hivatalosan egyik parlamenti párt által sem támogatott Cioloş-kormány 2015 novemberétől volt hivatalban és a szerepe az volt, hogy a választásokig hátralevő időszakban egyik pártnak se kelljen vállalnia a kormányzást, nyugodtan felkészülhessenek a kampányra. Dacian Cioloş Klaus Johannis államfő választása volt a miniszterelnöki tisztségre, ezért sokan azt várták ettől az időszaktól, hogy az elnök erőteljesebben érvényesíti befolyását a kormányzásban és megpróbálja életbe ültetni elképzeléseit. A választások előtt azonban a technokrata kormány népszerűsége alacsony volt, Johannis népszerűsége szintén csökkenő tendenciát mutatott, Dacian Cioloş pedig két induló párt kampányarcaként miniszterelnök-jelöltként tűnt fel.

Választási rendszer

2015-ben Romániában ismét radikálisan módosították választójogi szabályzást: a csomag részeként változott a párttörvény,¹ a kampány finanszírozásának szabályozása,² illetve a helyhatósági és a parlamenti választási rendszer is.³

A parlamenti választási rendszerben tehát lényeges változások következtek be. A 2008-ban bevezetett és az elmúlt két választáson használt egyéni választókerületi rendszert⁴ hatályon kívül helyezték, és nagy vonalakban visszatértek a 2004-ig használt zárt pártlistás rendszerhez, amelyben a mandátumokat két szinten osztják ki (először a megyékben, majd országos visszaosztás a töredékszavazatok alapján). Az egyéni kerületek kiiktatása miatt annak a lehetősége is megszűnt, hogy a 2012-eshez hasonló, a korábbinál jelentősen nagyobb

1 2015. évi 113. törvény.

2 2015. évi 114. törvény.

3 2015. évi 115. törvény.

4 Székely István Gergő: „Egyéni választókerületi többségi rendszer arányos kimenetellel”? Románia új választási rendszere. *Pro Minoritate*, 2009. Tavasz, Budapest.

létszámú, „felduzzasztott” parlament alakuljon, a szenátorok számát 136-ban, a képviselő-két 312-ben állapították meg (a gyakorlatban pedig utóbbihoz még maximum 18 speciális kisebbségi mandátum adódhat hozzá, annak függvényében, hogy hány kisebbségi szervezetnek sikerül bejutnia a parlamentbe).

A százalékos parlamenti küszöb maradt a régi, vagyis 5%, amihez a választási koalíciók esetében progresszíven hozzá kell számolni 3%-ot a második szervezet után, illetve még 1–1%-ot három, illetve négy vagy több párt koalíciója esetén. Az egyéni választókerületek megszüntetése miatt változott viszont az ún. „alternatív küszöb” definíciója is: az új szabályozás értelmében egy párt akkor is bejut a parlamentbe, ha országosan nem éri el az 5%-ot, viszont legalább négy megyében megszerzi a szavazatok 20%-át. Akárcsak a korábbi alternatív küszöb, ez is kimondottan az RMDSZ számára lett kitalálva.

Egy másik fontos új elem a parlamenti választások kapcsán az, hogy – a magyarországi szabályozás mintájára – megteremtették a levélszavazás lehetőségét a külföldön állandó vagy ideiglenes lakcímmel rendelkező román állampolgárok számára. Ehhez szeptember 14-ig regisztrálniuk kellett a választói névjegyzékbe. Végül ezzel rendkívül kevesen éltek, azaz a szavazás eredményére semmilyen lényegi befolyása nem volt ennek az új lehetőségnek.

A 2015-ös év során a kampányra vonatkozó szabályozások és a pártfinanszírozás törvényét is felülvizsgálta a parlament, aminek köszönhetően érezhetően átalakult a választási kampány gyakorlata Romániában. A reform célja az volt, hogy gátat vessen a mértéktelen költekezésnek, amely nyilvánvalóan a korrupcióval is szorosan összefonódott. Emiatt az új szabályozásban csökkentették a pártok által elkölthető maximális összegeket, és szigorúan meghatározták, hogy különféle célokra (pl. plakátolás, hirdetés vásárlása rádióban és tévében, terembérlés, útiköltség stb.) a teljes költségvetés mekkora arányát lehet fordítani. Továbbá arra kötelezték a pártokat és a jelölteket, hogy átlátható elszámolásokat készítsenek a kampány forrásairól és költségeiről. „Cserébe” az Állandó Választási Hatóság (Autoritatea Electorală Permanentă) megtéríti a pártok költségeit, de természetesen csak azt, amit szabályosan költöttek el, míg a szabálytalanságok következtében a teljes összeget elbukhatják a pártok. A reform célja és bizonyos elemei kétségkívül pozitívnak tekinthetők, viszont néhány konkrét részlet véleményünk szerint nem feltétlenül kívánatos következményekkel járt. Az új szabályozás nagy vonalakban egyaránt vonatkozik a helyhatósági és a parlamenti választásokra, a két voksolás között csupán néhány apróbb változtatásra, finomhangolásra került sor.

A reform értelmében 2016-ban tilos volt az óriásplakátok és molinók használata, a jelöltek nem osztogathattak semmilyen, korábban nagy előszeretettel alkalmazott üzenethordozót a nevükkel és pártjuk logójával (pl. írószer, műanyag zacskó, öngyújtó), a

plakátok és szórólapok számát és méretét is meghatározták, továbbá szigorúan ellenőrizték a médiában megjelenő hirdetéseket is. Szintén nem lehetett költeni nagyszabású kampányrendezvényekre (koncert, multság), és az aktivisták közvetlen anyagi javadalmazását is megtiltották.

Ennek köszönhetően a parlamenti választási kampány (akárcsak a néhány hónappal korábbi helyhatósági) atipikusnak volt mondható. A hivatalosan kijelölt kampányidőszakban (a választás előtti napot megelőző 30 napban) leginkább csak a közösségi oldalakon történt érdemi aktivitás, az utcákon pedig szinte csak a hivatalos plakátolóhelyeken látszott a nyoma annak, hogy hamarosan választások következnek (utóbbiakból pedig viszonylag keveset jelöltek ki). Annál is inkább érzékelhető volt a kontraszt, mivel az eddigi voksolásokat megelőző időszakban minden elképzelhető helyen reklámoztak a pártok és jelöltek, óriási összegeket fektetve az offline vizuális kommunikációba. A pártok természetesen nem mondtak le az óriásplakátokról, viszont kénytelenek voltak kampányidőszak kezdete előtt letudni a plakátolást, hiszen minden ilyen anyagot el kellett távolítani a kampány hivatalos kezdetéig. Egy másik nagyon fontos következmény az volt, hogy felértékelődött a választók közvetlen megszólítása, azon belül is a door-to-door (ajtóról-ajtóra történő) kampányolás. Utóbbi egyértelműen az erős szervezeti hálóval, sok aktivistával rendelkező pártoknak kedvezett, ám az új pártoknak már kevésbé, hiszen számukra pontosan a szervezetépítés a legnagyobb kihívás. A szabályozást ebből a szempontból akár pozitívnak is tekinthetnénk, hiszen a pártok és a választók közötti kapcsolattartás demokráciaelméleti szempontból kétségkívül kívánatos dolog. Az a tény azonban, hogy az aktivisták fizetését megtiltották, jelentősen árnyalja a képet, hiszen ezzel a pártokat akaratlanul is betelerelték egy szürke zónába, gyakorlatilag cseberből vederbe esve ezáltal az átláthatóság esélyeit illetően.

Az intézményi reformok harmadik fontos eleme az volt, hogy eltörölték a pártalapításra vonatkozó korábbi igen restriktív szabályokat. Így most már 25 000 helyett csupán 3 személy aláírására van szükség egy új párt létrehozásához. Ezért az volt várható, hogy a korábbi választásokhoz képest nagyobb eséllyel jelennek majd meg új politikai alakulatok, és főképp a parlamenten kívül megalakuló pártok esélyei javultak ezáltal.

Előzmények, politikai kontextus

A parlamenti választásokra egy fél évvel a helyhatósági választások⁵ után került sor olyan körülmények között, hogy nagyjából egy éve egy szakértői kormány vezette az országot, tehát egyik nagy párt sem volt kormányon. Ez viszonylag kényelmes helyzetet teremtett elsősorban a Szociáldemokrata Párt (PSD) számára, amely a választást megelőző időszakban folyamatosan ostromozta és alkalmatlansággal vádolta a Dacian Cioloş vezette kabinetet. A közvélemény-kutatásokban igen jól állt a Liviu Dragnea vezette alakulat,⁶ ráadásul a parlamentből több népszerűség-növelő kezdeményezéssel – bérnövelő intézkedések és 102 illeték eltörlése – állt elő. Előbbi esetében a regnáló miniszterelnök újabb rossz pontokat gyűjthetett a választók előtt akkor, amikor az Alkotmánybíróságon támadta meg a parlament által elfogadott bérnövelő intézkedéseket. A közsférában az egyes kategóriáknak nyújtandó béremeléseket a kormány rendkívül károsnak nevezte, mint amelyek 9 milliárd lejjel (2 milliárd euró), a GDP 1%-ával terhelnék meg a költségvetést és veszélybe sodornák a nehezen kialakított büdzsé egyensúlyát. Az ügyben Klaus Johannis államfő is kiállt a miniszterelnök mellett, szavazatvásárlással vádolva a parlamentet, amiért elfogadta a jogszabályt a választások előtt alig néhány héttel. A 102 illeték eltörlése arról szólt, hogy a PSD egyetlen jogszabályban törölt volna el 102 olyan adót és illetéket, amelyek befizetése jórészt csak bosszúságot okozott az állampolgároknak. A csomagban jelentős adók is szerepeltek, mint a közmédia finanszírozásának egyik alappillére, a rádió- és tévéilleték, vagy a gépjárművek forgalomba helyezésekor fizetendő környezetvédelmi adó. A csomagot a parlament elfogadta – a honatyák pártállásól függetlenül megszavazták –, majd az államfő – megakadályozandó, hogy életbe lépjen – az alkotmánybíróság előtt támadta meg azt. Ezzel a lépéssel a PSD elérte, hogy az egyre nyilvánvalóbban a PNL patrónusának a szerepében tetszelgő Klaus Johannis legyen a történetben az az aktor, aki megakadályozza az adók eltörlését, míg a PSD láthatóan mindent megtett, hogy még a választások előtt életbe lépjen ez az intézkedés. Ez elég egyértelmű üzenet volt a választók felé, a PNL és kormányfőjelöltje, Dacian Cioloş pedig nem tudta elkerülni, hogy állást foglaljon a kérdésben az államfő oldalán. A bérnövelésen és az illetékek eltörlésén túl a PSD további adócsökkentéseket ígért programja gazdasági fejezetében.

A Nemzeti Liberális Párt (PNL) más stratégiát választott: népszerű saját vezetők híján Dacian Cioloş miniszterelnököt állította kampánya élére, a kormányfő képével készültek

5 Illyés Gergely: Helyhatósági választások Romániában – Mire elég a baloldal győzelme? *Kisebbségi Szemle*, 2016/2, 77–103.

6 Corinne Deloy: The Social Democrats lead in the polls for the Romanian parliamentary elections on 11th December next. *European Elections Monitor*, Foundation Robert Schuman. Letöltés helye: <http://www.robert-schuman.eu>; letöltés ideje: 2017. 04. 03.

kampányanyagai is, egyértelműen a népszerűtlen romániai politikai osztályhoz képest még viszonylag elfogadottnak számító Ciolosztól várták, hogy feltornássa a párt eredményeit a szavazáson. Erre azért is szüksége volt a liberálisoknak, mivel ők maguk nem rendelkeztek népszerű vezető személyiségekkel, a két társelnök közül Vasile Blaga korrupciós vádak miatt hátralepett, Alina Gorghiu pedig hosszú idő óta képtelen volt a népszerűségét növelni. Dacian Ciolos nemcsak a PNL, hanem a Nicuşor Dan vezette Mentsétek meg Romániát! (USR) párt is kormányfő-jelöltjének tekintette, és ez a két párt bevallottan nyitott volt a koalícióra egymással a választások után. A nagyfokú kompatibilitásnak azonban megvoltak a hátulütői is: a PNL szavazóbázisára ugyanis éppen az USR volt a legveszélyesebb, ezért fennállt a veszély, hogy a politikában frissen feltűnt alakulatként elszippantja a PNL szavazóinak egy részét, ahogyan ez megtörtént a tavaszi választásokon a fővárosban. Ez a stratégia azt is maga után vonta, hogy ezen a két párton leginkább a technokrata kormány és Dacian Ciolos bírálataival lehetett ütni. A technokrata kormányfő egyébként bizonytalanul viselkedett a kampány során, először tartotta magát ahhoz, amit egész évben hangoztatott, hogy nem lép be a politikába, majd az utolsó pillanatban – tulajdonképpen Klaus Johannis államfő erőteljes felszólítására – mégis elvállalta a miniszterelnök-jelöltséget. Ennek érdekében egy programnyilatkozatot fogalmazott meg, amely egy elkövetkező miniszterelnöki időszak főbb prioritásait és a kormányzás alapelveit szögezte le. Ciolos hangsúlyozta, hogy a pártok ennek a nyilatkozatnak a felvállalásával fejezhetik ki, hogy a választások után támogatják megválasztását egy újabb kormányfői mandátumra. A Románia 100 című programnyilatkozatban – amely az 1918-as Nagy Egyesülés 2018-ban bekövetkező 100 éves évfordulójára utalt – egyébként egy korrupciómentes Románia képét vetítette előre Dacian Ciolos, aki olyan elveket hirdetett, mint a tisztességes kormányzás, a felelős politizálás, a munka becsülete, a szegénység felszámolása, a versenyképesség fontossága. A kormányfő hangsúlyozta benne: azt szeretné, hogy országa „minden román Romániája” legyen, mindenkié, aki itt él és dolgozik, „etnikumától és hitétől függetlenül”. A kivándoroltakat is hazatérésre bátorította. A dokumentum – a közigazgatás átszervezésétől a bürokrácia visszaszorításáig – egy sor olyan kormányzati projektet is felsorolt, amelyet szerinte folytatni kellene, vagy ideje lenne elkezdeni. Dacian Ciolos a „nulla korrupció, nulla populizmus, nulla hazugság” mottóval értékelte kormánya egyéves teljesítményét, és próbált elhatárolódni az addigi romániai politikai gyakorlattól.

Nemcsak a PSD építette kampányát a szakértői kormány bírálataira, hanem a jobboldali szavazók megosztásában reménykedő, Traian Băsescu volt államfő vezette Népi Mozgalom Párt (PMP) is. Băsescu elsősorban saját politikai tapasztalatát hangoztatta és azoknak a szavazóknak a támogatását kereste, akik a kevésbé karizmatikus politikusi kínálatban nem találták meg a számukra vonzó jelölteket. Ezt megelőzően a PMP háza táján fontos változások következtek be a helyhatósági választásokat megelőző helyzethez képest: a párt

a nyár közepén egyesült a helyhatósági választásokon még néhol külön, néhol a szociáldemokratákkal közösen induló Országos Szövetség Románia Fejlődéséért (UNPR) nevű alakulattal. Utóbbi gyakorlatilag beleolvadt a Băsescu vezette pártba, az új szervezet neve nem változott: Népi Mozgalom Párt és az elnöke is a volt államfő maradt. A lépés logikusnak tűnt, hiszen mindkét alakulat a parlamenti küszöb közelében mozgott a kutatásokban és az ország területére vetítve kiegészítették egymást: egyik épp ott ért el jó eredményt a helyhatósági választásokon, ahol a másik gyengébben szerepelt. Mégis bombameglepetésnek számított a bejelentés, mivel az UNPR a Szociáldemokrata Párt (PSD) szatellitpártjaként működött az elmúlt években, elnöke pedig az a Gabriel Oprea tábornok volt, aki mindenféle színezetű kormányban betöltötte már a belügyminiszteri pozíciót, és saját bevallása szerint eközben csak a „nemzeti érdeket” tekintette fő vezérlőelvnek. Ám Oprea ellen több bünygyi eljárás is folyamatban van, lemondott a pártelnöki tisztségről, kilépett a pártból, így pedig valamiért már pártja sem volt érdekes a szociáldemokratáknak, akik a helyhatósági választásokon még közös listákat indítottak velük és a főváros polgármesteri tisztségét is közös jelölttel nyerték el. Valeriu Steriu, aki ideiglenes elnökként a fúzió útjára vezette az UNPR-t, egykor éppen a volt elnök, Traian Băsescu tanácsosa volt az elnöki hivatalban, így viszonylag könnyen és gyorsan megegyeztek a részletekben, amelyek röviden ezek voltak: az UNPR ideje lejárt, az aktuális vezetők helyet kapnak a PMP vezetőségében, és parlamenti mandátumban reménykedhetnek a választások után – amennyiben az „új” PMP megugorja a parlamenti küszöböt. Persze az éles váltás nem mindenkinek tetszett, több UNPR-honatyja ült át a szociáldemokraták padsoraiba a bejelentés előtt és után. Traian Băsescu úgy számolhatott, hogy decemberig el is felejtik a választók, hogy valaha létezett egy ilyen nevű párt – főként, hogy Oprea már nem a tagja –, neki viszont sokat jelenthet az a szervezeti háló, ami kétségtelenül megvan az UNPR-nek, rendkívül hiányos azonban a PMP-nek. Míg a volt elnök pártja inkább a nagyobb városokban rendelkezett szervezeti beágyazottsággal, az UNPR-nek kisebb településeken és falvakon is megvoltak azok az emberei, akik segítsége sokat számíthat az év végi megmérettetésén.

A PSD-vel koalícióképes Liberálisok és Demokraták Szövetsége (ALDE) nevű párt Călin Popescu-Tăriceanu volt miniszterelnök vezetésével szintén a PNL-ből kiábrándult szavazókat, illetve a pártelnök kormányfői ténykedésére (2004–2008) nosztalgiával gondoló választókat célozta meg, ám nyilvánvaló volt, hogy ők egy baloldali koalícióban vennének részt és arra építettek, hogy éppen az ő parlamenti mandátumaik hiányoznak majd a PSD-nek a többséghez, így meglehetősen erős pozíciókat foghatnak majd a választások után.

A magyar politikai szervezetek a választásokra részlegesen összefogtak, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) a Magyar Polgári Párttal (MPP) közösen kampányolt a magyarok szavazataiért. Az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) kimaradt ebből

az összefogásból, ám sem listákat nem állított, sem független jelölteket nem indított. Az RMDSZ listáin két befutó helyet kapott az MPP, így Maros és Kovászna megyékből egy-egy politikusa, köztük a párt elnöke, Biró Zsolt kapott befutó helyet. Az RMDSZ az alternatív választási küszöb miatt – amely négy megyében legalább 20%-os listás eredmény elérését jelenti – biztosra vehette parlamenti bejutását, ám az 5%-os küszöb alá csúszásnak nyilvánvalóan lettek volna politikai következményei: a román pártok, társadalom és a romániai magyarok számára is veszíthetett volna súlyából a szervezet, ha csak a választási törvény egyik, egyébként bármikor érvényteleníthető rendelkezése miatt jut be a parlamentbe. A román pártok úgy tűnt, hogy nem tolonganak az RMDSZ kegyeért: a PSD magabiztosan kijelentette, hogy nem akar együttműködni a szervezettel a választások után, ám az ALDE már óvatosabb volt, nyitva hagyta ennek lehetőségét, míg a PNL sem zárkózott el ettől. Alapvetően akkor kerülhetett volna kormányzati pozícióba a magyar szervezet, ha szükség lett volna a szavazataira a többséghez valamelyik oldalnak, ebben az esetben mindkét blokkal koalícióképes lett volna, bár a magyar szavazók hagyományosan inkább a jobboldali pártokkal való szövetséget preferálják a PSD helyett.

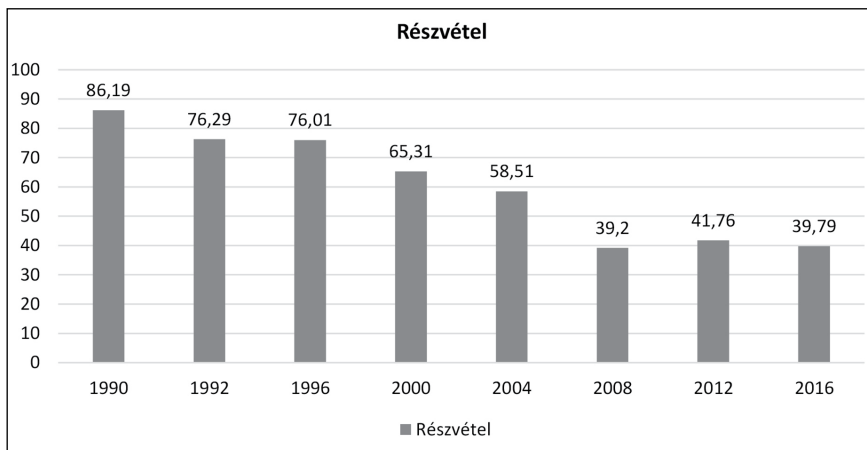
Az RMDSZ kampányának már októberben sikerült az országos közbeszéd részévé válnia, ennek okai azok a választási plakátok voltak, amelyek az erdélyi nagyvárosokban helyeztek ki és amelyek a következő üzeneteket tartalmazták: „Megmentjük Nagyváradot/Kolozsvárt. Bukaresttől. Az adóink Erdélyt gazdagítsák, ne a fővárost!” A nyilvánvaló pénzügyi decentralizációt szorgalmazó plakátokon az adókra vonatkozó második részt már csak kisbetűvel írták fel, a nagybetűs rész pedig erőteljes hullámokat kavart az országos hírtévéziók beszélgetős műsoraiban és a nyomtatott/online sajtóban is. A román kommentárok nagy része ezeket az üzeneteket szeparatistának minősítette, Erdély elszakításának szándékával vádolták meg a magyar szervezetet, az államfő „provinciálisnak” minősítette azokat, Cioloş kormányfő arról beszélt, hogy szerinte inkább az ország régióinak összekötésének és az egység megerősítésének kellene a feladatnak lennie.

A plakát-botrányhoz hozzátartozik, hogy a pártok már a hivatalos kampány előtti időszakban igyekeztek vizuálisan megjelenni az országban, mivel az új kampányszabályozás miatt a választások előtti harminc napban a nagyméretű kültéri plakátok már nem voltak engedélyezettek. Az RMDSZ is a választóinak a felrázását várta ezektől a plakátoktól, valamint egy sokkal erőteljesebben regionális üzenetet, mint amit eddig megszokhattunk a szervezettől. Az RMDSZ programja egyébként is a csődös közpolitikák reformjára, az oktatás, az egészségügy átalakítására, adócsökkentésre tett javaslatot, nem hagyva figyelmen kívül a nemzetpolitikai célkitűzéseket, ezek sorában a leginkább érzékeny kérdést: a magyar nyelv regionális hivatalos nyelvvé nyilvánítását Székelyföldön. Természetesen nem volt várható a román politikai pártoktól, hogy pozitívan viszonyuljanak ehhez a felvetéshez, a regionális különbségek felvállalása pedig szintén olyan tabu, amelyről addig nem igazán

beszéltek a román politikában. A tét persze itt nem csak a választási sikeresség volt, hanem hogy politikai napirendre lehet-e emelni egy ilyen fajsúlyos kérdést, illetve hogy alkalmas-e rá egy magyar politikai szervezet, hogy a közbeszéd témájává tegye a történelmi régiók közötti viszonyt, a decentralizáció újraindítását, a bukaresti rossz kormányzás bírálátát.

Részvételi arány

A választásokon a részvételi arány alacsony volt, országosan csupán a szavazati joggal rendelkező állampolgárok 39,79%-a adta le szavazatát. Az eddigi parlamenti választások részvételi arányához képest ugyanakkor ez nem jelent kiugróan alacsony szintet, a 2008-as választások óta – amióta az elnökválasztást nem a parlamenti választásokkal egy időben szervezik – nagyságrendileg ugyanilyen mértékben járulnak az urnák elé a választók.

1. ábra: A hivatalos részvételi arány alakulása a parlamenti választásokon

Voltak olyan megyék Erdélyben, ahol a részvételi arány meghaladta a 2012-es parlamenti választásokon mért értéket, ilyen megyének számít Bihar, Kolozs és Szilágy megye, míg Hargita megyében megközelítőleg ugyanakkora volt a részvétel, mint négy évvel ezelőtt.

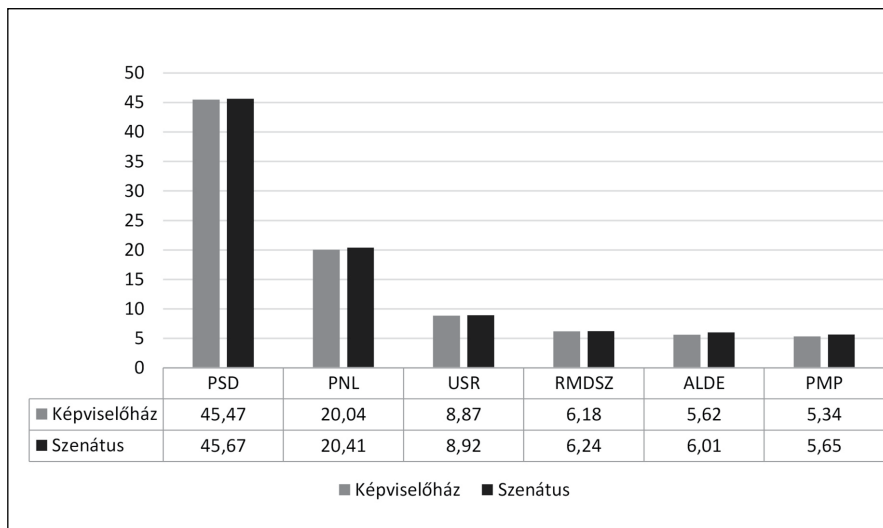
A részvételi adatok elemzéséből⁷ kiderül, hogy a romániai magyarok részvétele meghaladta a román nemzetiségű szavazók részvételi arányát, ez pedig az elmúlt választásokhoz képest meglepő pozitív fejlemény. Az RMDSZ jó eredményei tulajdonképpen ennek

7 Választási kerekasztal: minek köszönhető a jó magyar részvétel? Transindex, 2016. december 20. Letöltés helye: www.transindex.ro; letöltés ideje: 2017. 04. 04.

tulajdoníthatók, azaz annak, hogy az alapvetően alacsony országos részvételhez képest a magyarok részvétele néhány százalékponttal jobban alakult. Ennek számos oka lehetett, az RMDSZ-MPP közötti megegyezés, a magyar közösséget az utolsó hetekben felrázó botrányok,⁸ illetve talán legfontosabbként a magyar kormány, személyesen Orbán Viktor magyar miniszterelnök szavazásra buzdító nyilatkozatai, valamint az ezekkel párhuzamosan érkező magyarországi médiahatás. Mivel Romániában a kampányszabályok jelentősen szigorodtak, továbbá az országban a választás hétvégéjén kampánycsend volt, a magyarországi közmédia folyamatos híradásai, amelyek a romániai választásról szóltak, nem elhanyagolható segítséget jelenthettek a magyarok mozgósításában.

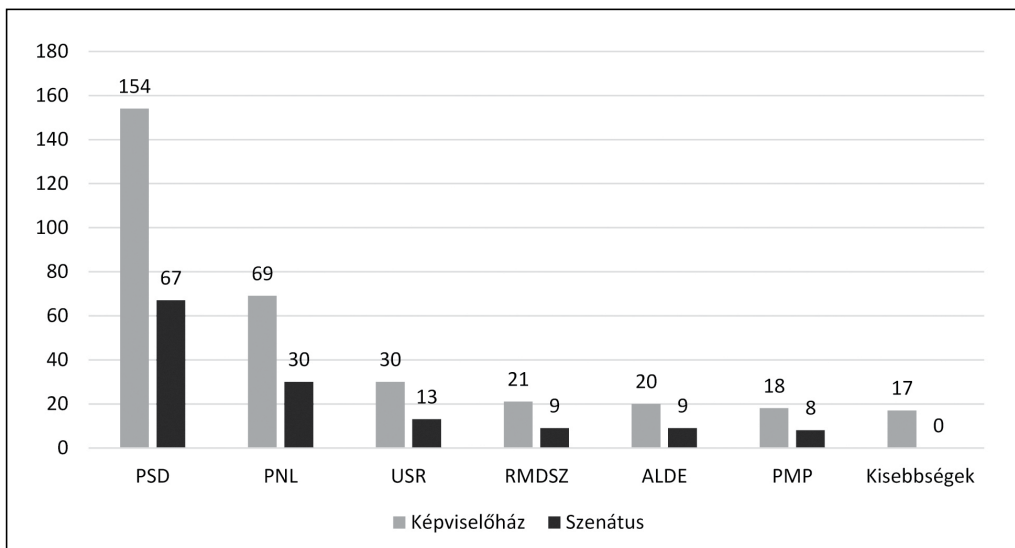
Országos eredmények

Az országos eredmények tekintetében elmondható, hogy a Szociáldemokrata Párt (PSD) fölényes győzelmet aratott és a Liberálisok és Demokraták Szövetségével (ALDE) együtt kényelmes parlamenti többséget szerzett. A Nemzeti Liberális Pártnak (PNL) nem sikerült mozgósítania szavazótáborát és a szavazatok csupán 20%-át kapta, míg új pártként a Mentsétek meg Romániát Szövetség (USR) 9% körüli eredménnyel végzett. Az RMDSZ a vártnál jobb eredményt ért el, a voksok több mint 6%-át kapta, végül hatodik alakulatként Traian Băsescu volt államfő pártja, a Népi Mozgalom Párt (PMP) is átlépte az 5%-os parlamenti küszöböt.

2. ábra: A 2016-os parlamenti választások eredménye

8 Horváth Anna kolozsvári alpolgármester korrupciós ügye, illetve a csíksomlyói búcsú körüli botrány.

3. ábra: A mandátumok alakulása a parlament két házában

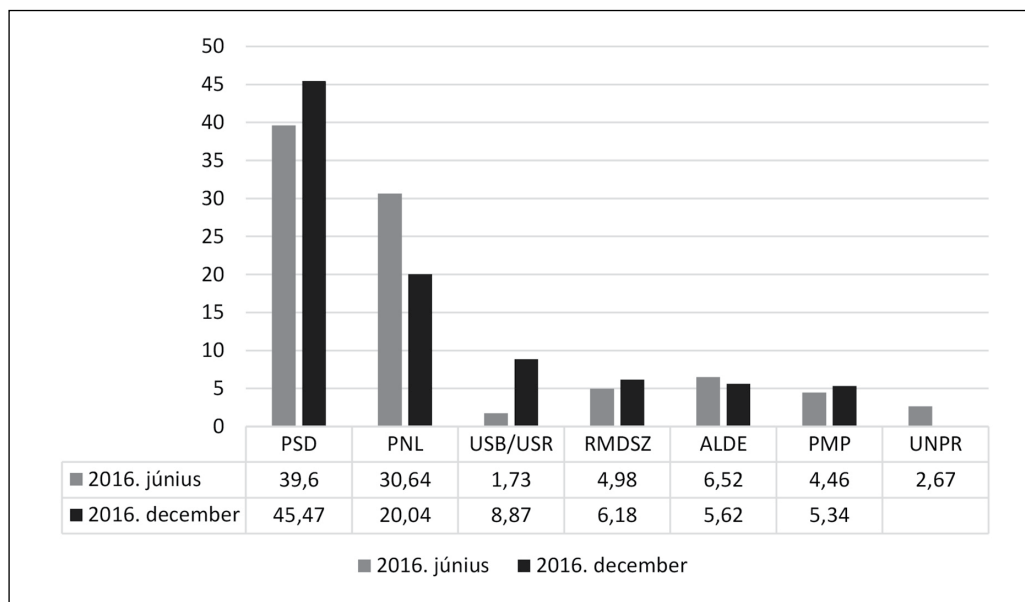
A PSD a képviselőházban 154 képviselővel rendelkezik, ha ehhez hozzáadjuk az ALDE 20 képviselőjét, ez az összes mandátum 52,8%-a. A felsőházban a szociáldemokraták 67, az ALDE 9 szenátorral rendelkezik, ez összesen 56,71%-ot tesz ki. Ha a képviselőházban a nemzeti kisebbségek 17 képviselőjét is a kormányoldalhoz számítjuk, akkor a kormánytöbbség 58,05%-ra nő. Érdekességgént megemlítjük, hogy a 2000 óta megszokott gyakorlattól eltérően 2016-ban 18 helyett csak 17 kisebbségi szervezet szerzett mandátumot, ugyanis a tatárok nem indultak a választáson. A PNL 69 képviselői és 30 szenatori mandátumot szerzett, az USR esetében ezek a számok 30, illetve 13, a PMP esetében pedig 18, illetve 8.

Ez a helyzet azt eredményezte, hogy bár Liviu Dragnea szociáldemokrata pártelnök az ellenzéki pártok közül egyedül az RMDSZ-el nem zárta ki az együttműködést, a kormányoldal pártjainak matematikailag nincs szüksége a magyar szervezet szavazataira, így a felek csak a parlamenti együttműködésben egyeztek meg. Egyébként a két kamarát egyítvéve, a kormányoldal mandátumaihoz hozzáadva az RMDSZ 21 képviselői és 9 szenatori mandátumát 64,14%-kal elérhető közelségbe kerül az alkotmány-módosításhoz szükséges kétharmad.

Mivel a 2016-os parlamenti választásokon induló választási szereplők sok esetben nem egyeznek meg a 2012-es parlamenti választásokon induló szereplőkkel, ezért a két választás közvetlen összehasonlítása nem lehetséges. 2012-ben ugyanis még Szociálliberális Unió (USL) néven közös listát állított a PSD, a PNL és a Konzervatív Párt (PC). Ám a PNL

utólag egyesült a Demokrata–Liberális Párttal (PDL), megtartva a PNL nevet, a PC pedig időközben az ALDE-ba olvadt be (egy, a PNL-ből kivált szakadár csoporttal egyesülve). 2012-ben Igaz Románia Szövetség (ARD) néven kötött választási szövetséget a PDL, a Nemzeti Kereszténydemokrata Parasztpárt (PNTCD) és a Polgári Erő (FC), ez azonban a választás után felbomlott, és a tagpártok egy része egyesült a PNL-vel. A 2012-ben jó eredményt elérő Dan Diaconescu-féle Néppárt (PP-DD) időközben feloszlott, képviselői többsége más pártokhoz csatlakozott.

A parlamenti választási eredmények összehasonlítása így a 2016-os helyhatósági választások eredményeivel lehetséges. Mindenképpen fontos leszögezni, hogy a részvételi arány tekintetében jelentős különbség van a két választás között: a helyhatósági választásokon 48,17%-os, a parlamentin 39,79%-os volt a részvételi arány, tehát a decemberi részvétellel a júniusi 82,6%-a volt. Abszolút számokban ez úgy néz ki, hogy a júniusi választásokon 8 893 672 választó, míg a decemberi voksoláson 7 323 368 választó jelent meg az urnáknál. Itt a különbség tehát 1 570 304 szavazó. A 4. táblázatban a szavazatarányok, a helyhatósági választási eredmények esetében a megyei listákra leadott voksok, a parlamenti választások esetében a képviselőházi listákra leadott voksok szerepelnek.

4. ábra: a 2016-os helyhatósági és parlamenti választások eredményének összehasonlítása

	PSD	PNL	USB/USR	RMDSZ	ALDE	PMP	UNPR
2016. június	3 270 909	2 529 986	143 544	411 823	521 845	368 985	220 467
	39,6	30,64	1,73	4,98	6,52	4,46	2,67
2016. december	3 204 864	1 412 377	625 154	435 969	396 386	376 891	
	45,47	20,04	8,87	6,18	5,62	5,34	

1. táblázat: a 2016-os helyhatósági és parlamenti választások eredményének összehasonlítása

Fontos, hogy a PSD júniusi eredményeihez hozzászámoltuk az UNPR-vel közösen elért eredményeket is (a fővárosban és további két megyében a két párt közösen indult), de nem számoltuk hozzá az UNPR önállóan elért eredményeit. A PSD növekedése mellett az is látszik, hogy a PNL óriási visszaesést könyvelhetett el a parlamenti választásokon. Egy új párt is feltűnt a színen, az USB, amely a helyhatósági választásokon elért figyelemre méltó bukaresti eredmény után sikeresen országos alakulattá fejlődött. Nagy a valószínűsége, hogy az USB sikere éppen a PNL kudarcában csapódhatott le: az új párt szavazóinak jelentős része a PNL-re szavazhatott még júniusban. Ám a PNL abszolút vesztesége sokkal több, mint az USB-re leadott voksok száma, ezért helytállónak tűnik a megállapítás, hogy az alacsony részvételi arányhoz jelentős mértékben hozzájárult a PNL korábbi támogatóinak tömeges távolmaradása.

Az ALDE szavazatszökkenése megközelítőleg a részvételi arány csökkenésének mértékében következett be, a PMP voksainak száma pedig nem változott számottevően. Ha azonban figyelembe vesszük a részvételi arány csökkenését, akkor elmondhatjuk, hogy a PMP és az UNPR fúziója bevált, és ez hozzásegítette Traian Băsescu pártját az 5%-os parlamenti küszöb átlépéséhez. Kérdés azonban, hogy az UNPR szavazói inkább a PSD-hez, vagy a PMP-hez vándoroltak-e. Ennek megválaszolása alapos település-szintű elemzést igényelne, amire itt nem vállalkozhatunk. Arra azonban igen, hogy néhány egyszerű korrelációval megvizsgáljuk a PMP nyári és téli, illetve az UNPR nyári eredménye közötti kapcsolatot. A korrelációkat a 2. táblázat tartalmazza.

	PMP megyei tanácsok	UNPR megyei tanácsok	PMP+UNPR megyei tanácsok	PMP képviselőház
PMP megyei tanácsok	1	0,013	0,679***	0,518***
UNPR megyei tanácsok		1	0,742***	0,302***
PMP+UNPR megyei tanácsok			1	0,569***

*** $p < 0,01$. $N=2535$ település

2. táblázat: Az UNPR és a PMP támogatottsága közti kapcsolat

Az első dolog, amit érdemes kiemelni az, hogy a PMP és az UNPR megyei tanácsosi listáira leadott szavazatok megoszlása egyáltalán nem korrelál egymással ($r=0,013$). Ez azt jelenti, hogy a fúzió kiváló ötlet volt, hiszen a két párt támogatottsága között nem volt negatív viszony (vagyis a két párt nem volt sem egymás riválisa, de nem is voltak inkompatibilisek). Továbbá a PMP parlamenti eredménye közepes erősségű korrelációban áll a párt nyári eredményével, és gyenge, bár szignifikáns korrelációt mutat az UNPR nyári eredményével. Ez arra utal, hogy Băsescu a parlamenti választásokon nagyobb arányban támogatták saját korábbi szavazói, mint az UNPR-től érkező szavazók, ám utóbbiak hozzájárulása is kimutatható és nem elhanyagolható. Szintén erre utal, hogy a PMP és az UNPR nyári összesített eredménye egy picivel jobban korrelál a PMP parlamenti eredményével, mint a PMP önálló nyári támogatottsága. Viszonyításképpen elvégeztünk egy korrelációt a strukturálisan hasonló helyzetben levő ALDE esetében is a nyári és a téli eredmények között. A korreláció itt magasabb ($r=0,708$, $p < 0,01$, $N=3114$), ami alapján arra következtethetünk, hogy az ALDE tábora a két választás között stabilabb maradt, mint a PMP bázisa, vagyis Băsescu pártja tényleg profitálhatott a fúzióból.

Következő lépésben a releváns román pártok eredményeit megvizsgáltuk regionális bontásban is (3. táblázat), illetve a települések mérete szerint is (4. táblázat).

	Megyei tanácsok					Képviselőház					
	Erdély	Havasalföld	Moldova	Bukarest	Összesen	Erdély	Havasalföld	Moldova	Bukarest	Külföld	Összesen
PSD*	29,98	45,60	43,73	40,43	39,62	33,14	56,14	52,84	38,25	9,96	45,48
PNL	32,58	30,76	33,09	13,07	30,64	23,70	18,58	20,38	11,95	25,93	20,04
USB/USR				25,34	1,74	7,96	5,79	6,02	25,14	28,88	8,87
ALDE	4,80	7,06	7,36	6,42	6,32	4,78	6,28	5,74	6,19	2,87	5,62
PMP	4,21	4,22	4,46	7,15	4,47	4,14	5,36	4,99	7,17	23,18	5,35
UNPR*	2,30	2,91	3,70	0,00	2,67						
RMDSZ	14,81			0,25	4,99	18,49	0,19	0,26	0,20	2,33	6,19

* A PSD helyhatósági eredményéhez hozzáadtuk az UNPR-vel közös listák támogatottságát

3. táblázat. A fontosabb pártok támogatottsága (%) regionális bontásban

A PSD gyengébb eredménye Erdélyben Havasalföldhöz és Moldovához képest immár megszokottnak tekinthető, akárcsak a jobboldal (ezúttal a PNL) jobb szereplése Erdélyben. Látható azonban az is, hogy míg a PSD mindenhol javított a parlamenti választáson (legkevésbé egyébként Erdélyben), a PNL mindenhol visszaesett, még Bukarestben is sikerült alulmúlniuk az egyébként katasztrofális helyhatósági eredményüket. Látható ugyanakkor az is, hogy a külföldi szavazók körében az USR volt a legnépszerűbb, némileg megelőzve a PNL-t és a PMP-t. A PSD és az ALDE ellenben nagyon gyengén szerepelt az országból

eltávoztak körében. Megemlítenénk még azt, hogy az országos szinten egyértelmű fejlődés ellenére az USR-nek nem sikerült javítania Bukarestben, egy hajszállal még gyengébb is lett a parlamenti eredményük. Az ALDE és a PMP esetében nem mutathatók ki lényeges regionális különbségek, talán annyi, hogy mindkét párt valamivel gyengébb Erdélyben (ám nem annyival, hogy ez ne lenne megmagyarázható a magyar jelenléttel az utóbbi régióban), a PMP pedig némileg erősebb a fővárosban, mint máshol, ám ez a különbség az USR esetében megfigyelhető mellett eltörpül.

Település mérete	Helyhatósági választás (megyei tanácsok)						
	PSD*	PNL	USB	ALDE	PMP	UNPR	RMDSZ
<1000	42,65	36,90		5,17	3,74	2,74	2,34
1000 – 5000	42,85	32,54		5,96	3,69	3,09	5,32
5000 – 20 000	39,57	33,99		6,66	4,19	2,93	4,65
20 000 – 50 000	39,91	27,32		6,41	5,16	2,66	6,25
50 000 – 100 000	36,82	32,26		6,96	5,27	1,98	3,56
100 000 – 200 000	29,38	27,04		5,67	3,65	1,70	10,84
200 000 – 330 000	34,36	31,06		6,96	6,05	3,48	3,69
Bukarest	40,43	13,07	25,34	6,42	7,15		0,25
	39,62	30,64	1,74	6,32	4,47	2,67	4,99
Parlamenti választás (Képviselőház)							
	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP		RMDSZ
<1000	49,01	29,34	2,52	5,59	4,58		2,50
1000 – 5000	52,26	22,07	2,25	5,01	4,22		7,70
5000 – 20 000	49,05	21,99	4,77	5,33	4,68		6,84
20 000 – 50 000	46,70	17,40	7,91	6,12	5,03		8,21
50 000 – 100 000	44,90	19,13	8,74	6,53	5,29		4,25
100 000 – 200 000	38,06	19,81	11,28	5,31	5,03		10,82
200 000 – 330 000	36,80	19,73	16,18	6,91	6,11		3,45
Bukarest	38,25	11,95	25,14	6,19	7,17		0,20
	46,03	19,95	8,56	5,67	5,07		6,25

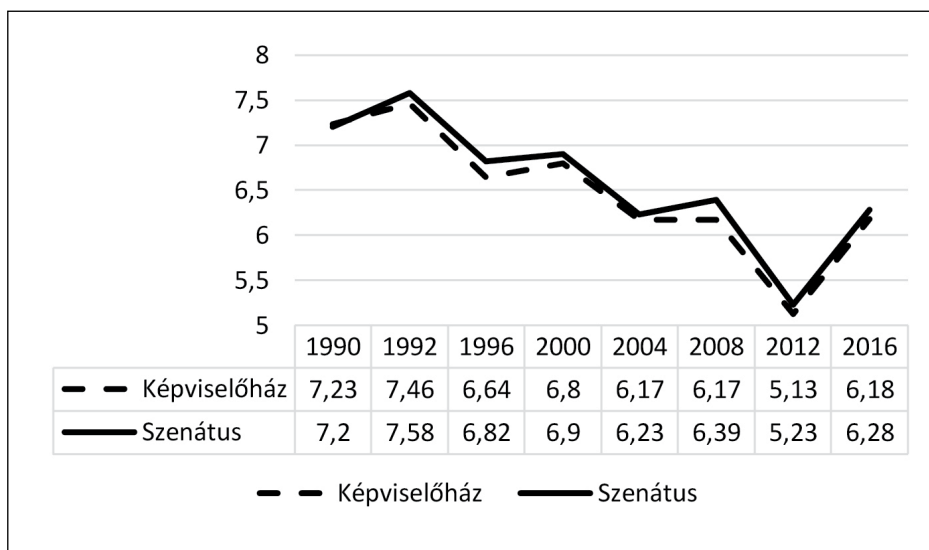
* A PSD helyhatósági eredményéhez hozzáadtuk az UNPR-vel közös listák támogatottságát

4. táblázat: A fontosabb pártok támogatottsága (%) a település mérete szerint

A település mérete szerinti bontásban több érdekes adatot is találunk. Ezek közül a leginkább meglepő talán az, hogy a PNL már a helyhatósági választáson is a falvakban szerepelt a legjobban, és ez a parlamenti választásra tovább fokozódott. A korábban a városi iskolázott középosztály pártjaként számon tartott szervezet tehát valójában rurális alakulattá változott. Ennek az oka nyilván az, hogy a PNL-től elsősorban a nagy- és középvárosi szavazói pártoltak el, míg a falvakban – többek között a több mint ezer polgármesternek köszönhetően – a választók alacsonyabb arányban fordultak el korábbi pártjuktól. Az USR bontása még egyértelműbb, és azt is valószínűsíti, hogy helyes az a feltételezés, miszerint a PNL-től elpártoló szavazók jelentős része itt keresendő (ezt azonban minden kétséget kizáróan csak egyéni szintű, közvélemény-kutatásokból származó adatokkal lehetne igazolni). Látható, hogy az USR csak a százezres városokban lépi át a 10%-ot, és kétszázezer fölött a tizenötöt. A PSD esetében a kapcsolat fordított: a PSD továbbra is inkább a kis- és középtelepüléseken erősebb, kivételt jelent azonban némileg Bukarest. Továbbá, némileg meglepő módon, a PSD támogatottsága egyenletesebb, mint a nemzeti liberálisoké. Az ALDE és a PMP esetében ez a bontás sem mutat ki lényeges különbségeket, az RMDSZ eredményeit pedig csak a teljesség kedvéért közöltük, ugyanis a különbségeket döntő mértékben a magyar lakosság településtípusok szerinti eloszlása határozza meg.

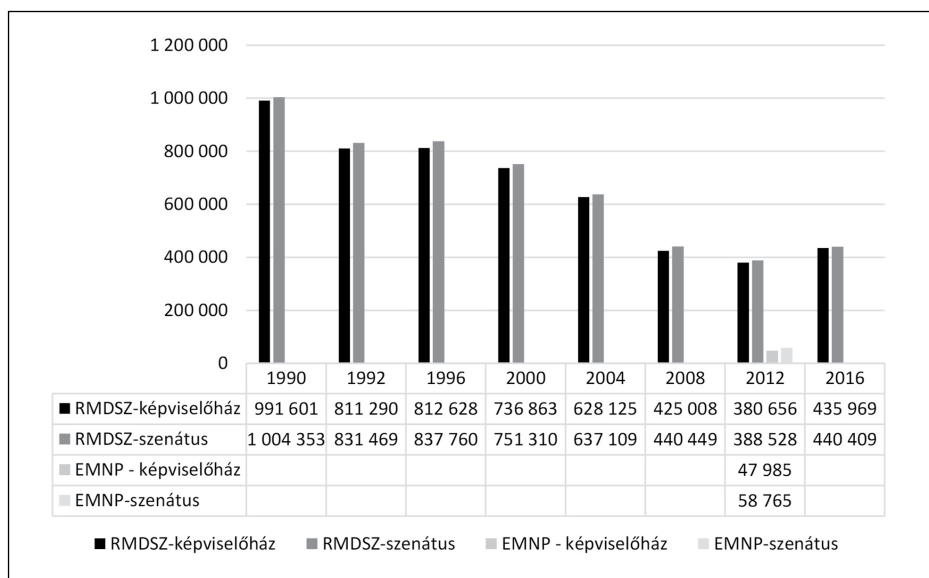
Magyar eredmények

A Magyar Polgári Párt (MPP) számára két biztos befutó helyet átengedő RMDSZ listáira 435 969 (képviseelőház), illetve 440 409 (szénátus) érvényes szavazat érkezett, ez az összes voks 6,18, illetve 6,28%-a. Ezzel az eredménnyel az RMDSZ a negyedik legnagyobb frakciót alkotja a parlamentben 21 képviselővel és 9 szenátorral. Az előző ciklust a szervezet 18 képviselővel és 9 szenátorral kezdte. A 2016-os eredmény megtöri a csökkenő trendet és a 2004-es és 2008-as eredmények szintjére emeli vissza az RMDSZ szavazatarányát.

5. ábra: Az RMDSZ eredményei az eddigi parlamenti választásokon

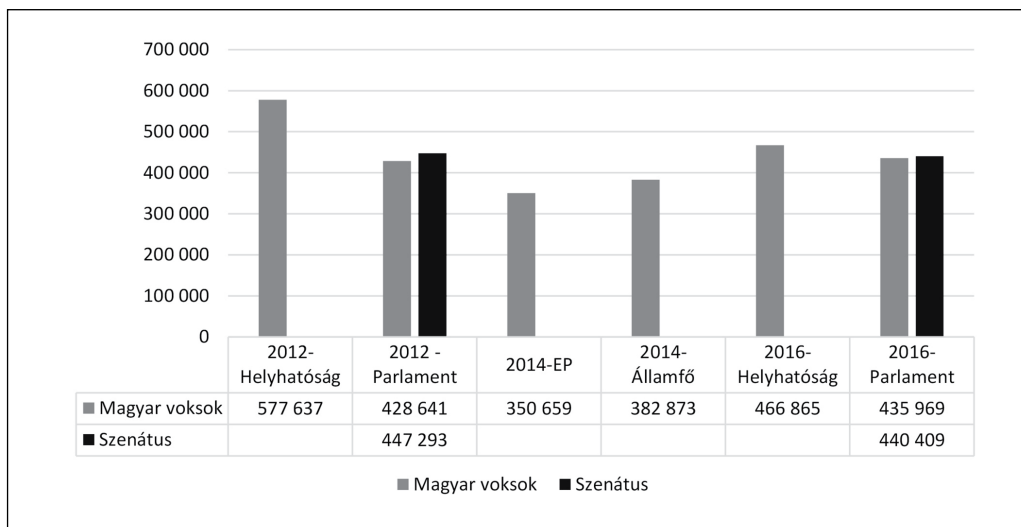
Érdeemes megnézni az RMDSZ eddigi parlamenti választásokon elért eredményeit abszolút számokban is, kiegészítve az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) 2012-es eredményeivel.

6. ábra: Az RMDSZ és az EMNP eredményei az eddigi parlamenti választásokon

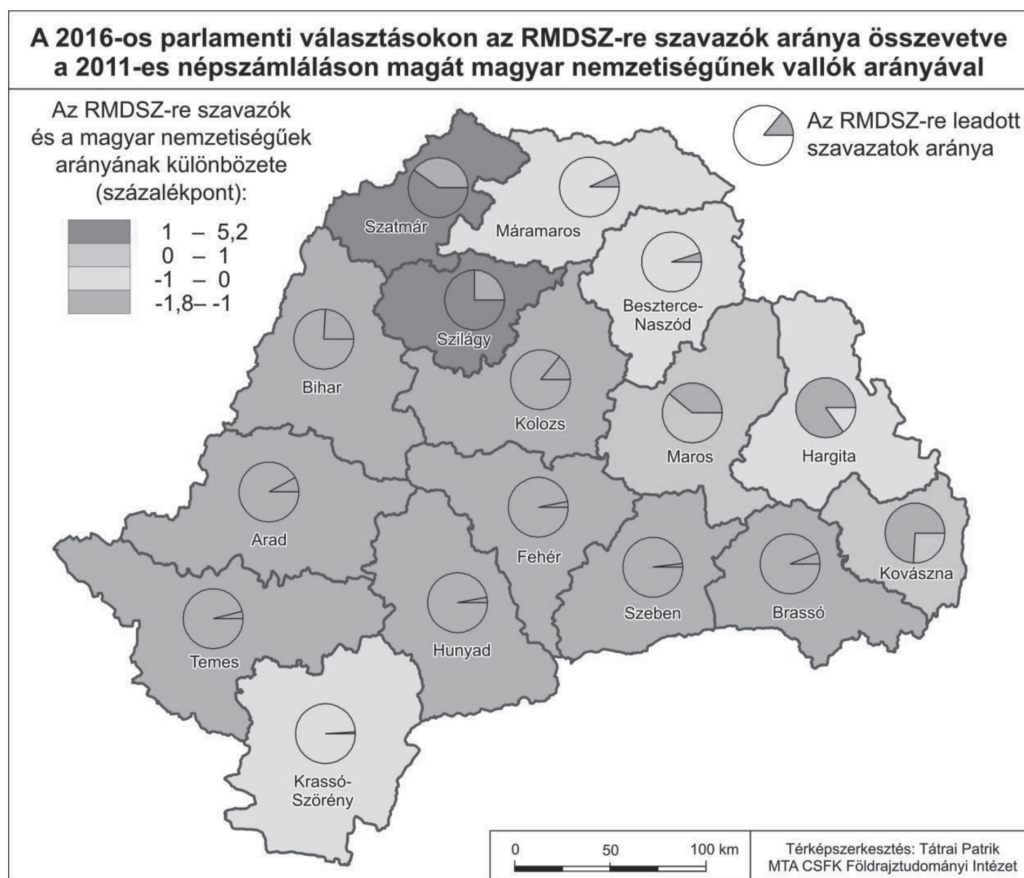
Abszolút szavazatszámban az RMDSZ 2016-os parlamenti eredménye nagyjából a 2008-as szintnek felel meg (akkor a képviselőházi listára 425 ezer, most 435 ezer szavazatot kapott a Szövetség). A 2012-es alsóházi eredményhez (380 ezer) képest a növekmény több mint 55 ezer voks. Ha az EMNP 2012-es eredményét is be kívánjuk számítani, akkor célszerűbb a szenátusi eredményeket nézni, mivel a Néppárt 2012-ben a felsőház esetében állított több jelöltet. Az RMDSZ 388,656, a Néppárt 58,765 szavazatot szerzett négy éve, 2016-ban az RMDSZ pedig 440,409-et, ami nagyjából hétezerrel kevesebb a két párt korábbi eredményének összegénél.

Amennyiben az elmúlt négy év összes választásán magyar szervezetekre vagy jelöltekre leadott voksokat hasonlítjuk össze, látszik, hogy a mostani eredmény abszolút számban jelentősen elmarad a 2012-es helyhatósági választások eredményétől – amikor három magyar szervezet jelöltjei indultak – ugyanakkor jelentősen meghaladja az európai parlamenti vagy az elnökválasztások eredményeit.

7. ábra: Az összes magyar politikai alakulat eredménye az elmúlt évek választásain

Az alábbi térképen az RMDSZ erdélyi megyékben elért eredményeit ábráztuk, összehasonlítva az adott megyében élő magyarok arányával a 2011-es népszámlálás adatai szerint. Természetesen a népszámlálás óta eltelt években is változott, valószínűleg csökkent a magyarok aránya egyes megyékben, továbbá a felnőtt korú magyarok arányához való viszonyítás lenne a legpontosabb. Ettől függetlenül, a térképről leolvasható néhány igen világos következtetés.

1. térkép: Az RMDSZ százalékos eredménye és a magyar lakosság aránya az erdélyi megyékben

Összehasonlítva az RMDSZ erdélyi megyékben elért eredményeit az adott megyében élő magyarok arányával a 2011-es népszámlálás adatai⁹ szerint (5. táblázat) az látszik, hogy az RMDSZ listái egészen kiemelkedő eredményt értek el Szatmár megyében, ahol a rájuk érkező szavazat az etnikai arányt magasán meghaladta, továbbá ebből a szempontból jól szerepelt még Maros és Szilágy megye is. Az etnikai arány közelében van a két magyar többségű megye, Hargita és Kovászna eredménye, valamint Bihar és Kolozs sem marad el sokkal az etnikai aránytól. Tájegységek tekintetében általánosságban elmondható, hogy Partium az etnikai arány fölött teljesített, Székelyföld alig maradt el az etnikai aránytól, ám Közép-Erdély és a szóránymagyarság gyengébben szerepelt.

⁹ A népszámlálás előzetes eredményeit használtuk, mivel ezeket reálisabbnak tartjuk, ugyanis nem tartalmazták az utólag hozzáadott kiegészítéseket, amelyek nem tartalmaztak információt a népesség etnikai hovatartozásáról és ezáltal felduzzasztották az ismeretlen etnikumúak arányát.

	Képviselőház 2012	Szenátus 2012	Képviselőház 2016	Szenátus 2016	Magyarok aránya 2011
Hargita	86	86,6	84,8	85,3	84,8
Kovászna	72,9	74,7	73,9	74,5	73,59
Maros	37,3	38,4	38,6	38,7	37,82
Szatmár	35,3	36,2	39,9	40	34,5
Bihar	22,7	23	23,5	23,7	25,18
Szilágy	24,3	24,5	25,2	25,3	23,25
Kolozs	14,7	15,1	14,5	14,6	15,69
Arad	6	6,7	7,9	8	9,06
Brassó	6,3	6,8	6,1	6,2	7,77
Máramaros	6,3	6,8	6,7	6,9	7,54
Temes	3,1	3,8	3,9	3,9	5,43
Beszterce- Naszód	4,8	4,8	4,7	4,7	5,32
Fehér	3	3,5	3,4	3,5	4,85
Hunyad	2,8	3,3	2,9	3,1	4,09
Szeben	2	2,7	1,9	1,9	2,9
Krassó-Szörény	0,7	0,9	0,6	0,7	1,19

5. táblázat: Az RMDSZ százalékos eredménye és a magyar lakosság aránya az erdélyi megyékben

Amennyiben a szavazatszámok változását nézzük a 2012-es és a 2016-os, magyar szervezetekre leadott voksok vonatkozásában, akkor az látszik, hogy a partiumi megyékben és Kolozs megyében egyértelmű szavazatszám-növekedés következett be. A tömbmegyékben azonban csökkenést tapasztalhattunk a voksok száma tekintetében, míg a szórványban egyes a képlet: Arad, Temes, Fehér, Hunyad és Máramaros megyékben növekedett a voksok száma, máshol csökkent.

Megye	2012, képviselőház (RMDSZ + EMNP)	2016, képviselőház	Különbség, %
Hargita	82 814 + 17 069 = 99 883	99 375	-0,5
Kovászna	40 352 + 10 812 = 51 164	50 135	-2
Maros	66 447 + 5610 = 72 057	68 564	-4,8
Szatmár	37 883 + 2636 = 40 519	42 957	+6
Bihar	40 408 + 6507 = 46 915	50 403	+7,4
Szilággy	18 498 + 1603 = 20 101	21 189	+5,4
Kolozs	27 650 + 3587 = 31 237	34 634	+10,9
Arad	8319	10 869	+30,7
Brassó	13 048	11 825	-9,4
Máramaros	8682	8780	+1,1
Temes	5943	8316	+39,9
Beszterce-Naszód	4699	4376	-6,9
Fehér	3664 + 131 = 3795	4135	+12,9
Hunyad	4674	4714	+0,9
Szeben	2714	2559	-5,7
Krassó-Szörény	729	618	-15,2

6. táblázat: A 2012-es és 2016-os parlamenti eredmények magyar szempontból, megyék szerint

Összegzés, következtetések

A parlamenti választások eredményeképpen – elsősorban amiatt, hogy a PNL szavazói alacsony arányban vettek részt a választásokon – baloldali, PSD-ALDE kormánya lett Romániának, ez a felállás pedig a következő évekre nézve meglehetősen stabilnak néz ki, bár a román pártrendszer változásai gyakran szolgálnak meglepetésekkel. Eközben az ellenzék a csúfos vereség okait keresgéli, hol Dacian Cioloș technokrata kormányfő elégtelen kampánytevékenységével, hol a Nemzeti Liberális Párt (PNL) vezetésének hibáival magyarázva azt, hogy a nyári helyhatósági választások óta a párt egymillió szavazót veszített. Az okok között mindazonáltal szerepel a Mentsétek meg Romániát! (USR) nevű új alakulat sikere is: a Nicușor Dan névvel fémjelzett, a fennálló romániai politikai viszonyok teljes elutasításával és korrupcióellenességgel kampányoló párt ugyanis éppen a PNL korábbi vagy lehetséges szavazói között népszerű és sikeres. Hasonlóképpen Traian Băsescu volt államfő Népi Mozgalom Pártjának (PMP) szavazóit is jellemezte a PSD-ellenesség, így a jobboldali voksok egy része ide vándorolt. Tehát míg a baloldal sikeresen mozgósította hagyományosan fegyelmezett választótáborát, a jobboldal megosztott volt, és a kampányban még egymással együttműködő pártok is inkább gyengítették, mintsem erősítették egymást. Talán még a PSD és maga Liviu Dragnea pártelnök is meglepődött a váratlan fölényes győzelmen, amely lehetővé tette, hogy az RMDSZ beemelése nélkül alakítson kormányt. A parlamenti többség így a román politika általános viszonyaihoz képest stabilnak tűnik, nem várható olyan mértékű parlamenti migráció, mint az előző ciklusban, a honatyák pártváltásának iránya pedig inkább a kormányoldal felé mutathat a jövőben.

A kényelmes parlamenti többségre való tekintettel a következő négy évre viszonylag stabil kormányzás lett volna várható. Azonban kevéssel a kormány beiktatása után hatalmas politikai botrány és válság robbant ki, melynek részletes ismertetése és elemzése túlmutat tanulmányunk keretein. A kormány egyik első intézkedése ugyanis arra vonatkozott, hogy igen vitatható módon módosítani próbálták a büntető törvénykönyvet és perrendtartást, ráadásul sürgősségi kormányrendelettel. Mindezt azért, mert a PSD rengeteg politikusa ellen folyik büntetőjogi eljárás – köztük maga Dragnea ellen is, akinek korábbi felfüggesztett büntetése miatt egy újabb ítélet automatikusan börtönt jelentene.¹⁰ Az intézkedés elleni

10 Dragnea egyébként felfüggesztett börtönbüntetése miatt nem lehetett miniszterelnök, mivel a kormány felépítéséről és működéséről szóló 2001. évi 90. törvény 2. cikkelye értelmében Románia kormányának nem lehet tagja büntetett előéletű személy. Ezért első körben Dragnea egy közeli munkatársát, Sevil Shhaideh korábbi fejlesztési miniszter asszonyt javasolta kormányfőnek, ám az ő kinevezését Johannis államfő a hölgy szíriai származású férjéhez kapcsolódó nemzetbiztonsági okokra hivatkozva elutasította (egyébként Sevil Shhaideh lehetett volna Románia első női és első muszlim vallású miniszterelnöke). Második körben Dragnea Sorin Grindeanu-t, a PSD Temes megyei elnökét javasolta kormányfőnek, Johannis pedig jóváhagyta a kinevezést.

lakossági tiltakozás soha nem látott mértékű utcai megmozdulásokba torkollott, amelyek hatására a kormány végül meghátrálni kényszerült és visszavonta a szóban forgó rendeletet. A kormány végül sikeresen túlélte egy bizalmatlansági indítványt és egyelőre nagyobb fejek sem hullottak, viszont az is kétségtelen, hogy eljátszotta a neki megelőlegezett bizalom java részét ezzel az átgondolatlan akcióval.

Amennyiben a PSD sikeresen kilábal a jelenlegi válsághelyzetből, az ellenzéki pártok nem lesznek könnyű helyzetben. A PNL parlamenti választási eredménye egyszerűen katasztrofálisnak mondható, a párt számára jelenleg az a legsürgetőbb feladat, hogy mentse a menthetőt és rendezze sorait, hiszen a szervezeti struktúra egyáltalán nem erősödött meg a két elődszervezet fúziója következtében, Vasile Blaga kiiktatása pedig komoly érvágást jelentett. Az USR friss alakulatként viszonylag jó eredményt ért el, ám a további növekedés a párt szavazói profilja ismeretében már sokkal nagyobb kihívás lesz, ráadásul meg kell birkóznuk a kvázi-civil aktivizmusból a professzionális politikai életbe való átmenet problémáival is, amely során sokan kiábrándulhatnak a pártból. Legkedvezőbb helyzetben talán Traian Băsescu pártja van, hiszen a parlamentbe bejutva az ex-államfő karrierje tovább folytatódik, és veszíteni valójuk sem igazán van. Băsescu ki is nyilvánította, hogy igen konfrontatív ellenzéki magatartásra készül, és köztudott, hogy a konfliktusos helyzetekben érzi magát igazán elemében a volt államfő. Ezt a hangoztatott ellenzékiiséget némiképp árnyalja, hogy az igazságszolgáltatással kapcsolatos ügyekben paradox módon egy platformra került korábbi adózó ellenfelével, a PSD-vel, akikkel szemben a Korruptióellenes Ügyészség és a titkosszolgálatok megerősítésében annak idején igencsak fontos szerepet vállalt.

A magyar eredmények tekintetében elmondható, hogy az eddigi parlamenti választásokon tapasztalt folyamatosan csökkenő trend megtört, a szavazatarány tekintetében visszaállt a 2004-es és 2008-as szint. Ez abszolút szavazatszámban nagyjából a 2008-as eredménynek felel meg, ám jelentősen elmarad a 2012-es helyhatósági választásokon elért eredménytől. Az RMDSZ mozgásterét a parlamenti erőviszonyok alakulása határozza meg, a kedvező eredmény ellenére a Szövetség nincs a mérleg nyelve pozíciójában a törvényhozásban, ezért politikai súlya meglehetősen csekély. Ezt csupán az a tény árnyalja, hogy a PSD-nek a parlamenti jelenléti problémákból fakadóan olykor szüksége lehet a magyar szavazatokra a minősített többséget (az összes képviselő és szenátor fele plusz egy szavazat) igénylő törvények esetében. Valószínűleg ezen megfontolás is vezetett oda, hogy a kormánykoalíció egyelőre nyitottnak mutatkozik az RMDSZ közeledésére és egy parlamenti együttműködésben állapodott meg a magyar szervezettel, ennek a megállapodásnak az eredményei a 2017-es év folyamán kezdetnek konkrét formát ölteni (az eddigi egyetlen konkrét eredmény az anyanyelvhasználatnak az egészségügyben való lehetővé tételére vonatkozó törvény elfogadása, ám ezt az ellenzék megtámadta az alkotmánybíróságon). Mivel a megosztott és egymással is konfliktusban álló ellenzéki pártok elsősorban magukkal

vannak elfoglalva és nem látszik elérhető közelségben egy kormánybuktatás esélye, ezért az RMDSZ számára nemigen mutatkozik más alternatíva, mint a kormánypártokkal való együttműködés. Ez a helyzet a 2019-es elnökválasztások közeledésével változhat meg jelentősen, amikor a politikai pártok minden eszközzel az elnöki pozíció megszerzésére koncentrálnak majd, és ez akár a parlamenti erőviszonyok változásában is testet ölthet.

A jó eredmény ugyanakkor – főleg a pesszimista előzetes várakozásokkal szembeállítva, amelyekre vonatkozóan az erdélyi magyar politikai elemzők között eléggé nagy konszenzus alakult ki a helyhatósági választást követően – veszélyes is lehet az RMDSZ számára. Egyrészt azért, mert az RMDSZ konkrétan ellenzék nélkül maradt: riválisainak egy része elfogadta a kooptálási ajánlatot, másik része pedig összeomlott, miután a Fidesz kihátrált mögüle és kiegészzett az RMDSZ-szel. Másrészt pedig azért – és ez a lényegesebb – mert a siker (vagyis a felemás helyhatósági eredmény egyértelmű megjavítása) nem tekinthető egyértelműen a Szövetség által önerőből megvalósított fegyverténynek (a jól kitalált MPP-s együttműködés és a viszonylag jó kampány ellenére). Abban ugyanis igen nagy szerepe volt néhány konjunkturális tényezőnek is, például a magyar közösség kedélyét felborzoló csíksomlyói búcsú ügyének (amely a román kormány szabotázsza miatt nem került fel az UNESCO világörökségi listájára), a néhány népszerű magyar politikus ellen „megfelelő időben” indított DNA-eljárásoknak, de ugyancsak ide sorolható a PNL nagyon súlyos szervezeti válsága is, amely néhány százalékponttal lejjebb szorította a részvételt. Ami azonban véleményünk szerint ténylegesen kulcsfontosságú volt a siker szempontjából, az a magyarországi közmédia mozgósító kampánya. Ezzel önmagában nem is volna semmi baj, ha ezentúl bármikor adottságként tételezhetnénk ezt a segítséget. Viszont a politikában soha nem lehet előre adottnak tekinteni egy ilyen támogatást és egyelőre nem világos, hogy erre minden körülmények között számíthat-e a romániai magyar érdekképviselő.

HARRACH GÁBOR

SZAVAZÓI ÁTJÁRÁS

AZ MKP ÉS A MOST-HÍD KÖZÖTT

A felvidéki magyar politikai egység hivatalosan tizenegy, ténylegesen tizenöt éve után hosszabb távon is megszilárdulni látszik a 2009 óta érvényes kétpártrendszer. Kilenc különböző választás után immár egyértelműen kivehetők a két párt karakterének különbözőségei, beleértve – a közismert ideológiai eltéréseken túl – a társadalmi/politikai beágyazottság jellemzőit, a szavazónépesség etnikai és szociológiai összetételét, vagy akár a táborok változásának a dinamikáját.¹ A jelenlegi szisztéma fennállása óta folyamatosan visszatérő kérdés, hogy van-e, s ha igen, akkor milyen mértékű, sőt irányú az átjárás a Most–Híd és az MKP táborra, pontosabban azok helyi szavazóközösségei között. Az alábbiakban erre az egy kérdésre keresem a választ. (A másik két leggyakoribb kérdés e témában a Híd-tábor nemzetiségi összetételére, illetve a magyar választók politikai preferenciáira² vonatkozik. Ezekre a *Kisebbségi Szemle* 2016. évi 2. számában próbáltam egzakt választ adni.)³

Az egységes MKP utódpártjai⁴ között zajló szavazói áramlás mértéke politikai és szociológiai jelentőséggel bír. Egyrészt a magyarok számarányuknál fogva kicsiny politikai piacot képeznek Szlovákiában,⁵ s bár elméletileg akár két pártot is bejuttathatnának a

-
- 1 A felsoroltak közül a társadalmi/politikai beágyazottság különbözősége az egyik legérdekesebb terület, hiszen amíg az MKP az önkormányzatokban rendelkezik jobb pozíciókkal, addig a Most–Híd számára a parlamenti jelenlét biztosít előnyt; a két párt lassan egy évtizede tartó iszapbirkózásának elhúzódásában minden bizonnyal ez az aszimmetrikus hatalmi struktúra is szerepet játszik. Székely István Gergő az MKP magasabb szintű szervezeti kapacitását és erősebb társadalmi beágyazottságát, illetve a karizmatikus vezetők számára kedvező (*a szavazáskor a jelöltek egyéni preferálását lehetővé tevő* – H.G.) szlovák parlamenti választási rendszert nevezi meg a kettős pozíciórendszer kialakulásának fő okaként. Lásd Székely István Gergő: *Dynamics of Party Politics, Electoral Competition and Cooperation within the Hungarian Minorities of Romania, Serbia and Slovakia*. PhD-értekezés, Central European University, 2014.
 - 2 Ez konkrétan az MKP-ra, a Most–Hídra és a szlovák pártok valamelyikére szavazó, továbbá a választástól távol maradó magyaroknak a megoszlását jelenti.
 - 3 Harrach Gábor: *Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát?* *Kisebbségi Szemle*, 2016. 2. 29–51.
 - 4 A megnevezést politikai, s nem jogi értelemben használom; arra utalok vele, hogy a két párt léte elválaszthatatlan az ős-MKP 2009-es kettészakadásától.
 - 5 A szlovákiai magyarság létszámaránya a 2011-es népszámlálás szerint 8,5% volt. Amennyiben az ismeretlen etnikumúak számát létszámarányosan szétosztjuk az egyes nemzetiségek között, a magyarok esetében ez az érték 9%-ra nő. Mivel az országos átlagnál előregedettebb népességről van szó, a magyarok aránya valamivel magasabb a szavazásra jogosultak körében, mint a népesség egészében. Ennek mértékét azonban nem ismerjük, ugyanis a Szlovák Statisztikai Hivatal még nem tette közzé az egyes nemzetiségek életkor szerinti megoszlására vonatkozó legutóbbi népszámlálási adatokat.

törvényhozásba, a gyakorlatban az MKP és a Most–Híd dominanciaharcának egyik fő tétje az egyikük parlamenti bekerülése, illetve a másiknak a kiszorítása. Adott esetben pedig néhány ezreléknyi szimpátiaingadozás is gyökeresen új politikai konstellációt eredményezhet a felvidéki magyarok, s túlzás nélkül Szlovákia egésze számára. Ami a szociológiai jelentőséget illeti, aligha kérdéses, hogy a magyar kétpártrendszer, bár annak idején személyközi ellentétek „robbantották létre”, komoly társadalmi megosztottságok – konkrétan az identitásnak, a hazafogalomnak, a szlovák többséghez és a magyar kultúrnemzethez való viszonyulásnak, továbbá a kisebbségpolitikai célokról vagy éppen az asszimilációról vallott nézeteknek a különbözőségei – alapozták meg és segítettek tartóssá tenni. Néhány példa Lampl Zsuzsanna kutatási eredményei⁶ közül:

- a felvidéki magyarok 16%-a gondolja úgy, hogy saját népcsoportja a szlovák nemzet része;
- 27%-uk csak akkor vállalja a magyarságát, ha ebből nem származik kára (ezek harmada pedig kifejezetten csak akkor, ha előnyt kovácsolhat belőle), további 20%-uk pedig teljesen érdektelen a téma iránt;
- 19%-uk szlovák iskolába járattja a gyermekét;
- 35%-uk a saját szülőföldjét, 33%-a Szlovákiát, 21% pedig a Felvidéket tartja a hazájának (az utóbbi két válasz tényleges aránya nagyobb is lehet, ha a megkérdezettek ezek valamelyikét értik szülőföld alatt).

Az idő teltével az említett százalékarányok folyamatosan módosulnak, s mára egyértelműen „szorosabbá vált a szlovákiai magyarok szlovákiai kötődése, méghozzá elsősorban az ország-állam jellegű kötődés”.⁷ Bár, amint azt az említett számok is mutatják, a megosztottságot nem egyetlen nagy törésvonal mentén kell elképzelnünk – hiszen a polarizáció, amely az önazonosság szempontjából fontos élethelyzetekben és -színtereken jön létre, mindig eltérő mértékű –, a Most–Híd azzal, hogy nyíltan felvállalta egy társadalmilag mélyen bégyazott, de a felvidéki magyar politika által addig ignorált identitástípus képviseletét, az önazonosság kérdését a közélet szintjén is nyilvánvalóvá és meghatározóvá, ha úgy tetszik, politikai törésvonalképző erővé tette.⁸

6 Lampl Zsuzsanna: *A szlovákiai magyarok szociológiája*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2012.

7 Uo. 88.

8 Az önazonosság szerepe főként az MKP-szavazóknál mutatható ki, akiknek túlnyomó többsége – a Focus közvéleménykutató 2010. januári felmérése szerint – a magyarság érdekvédelmére, illetve önnön identitására hivatkozva érvelt a saját pártválasztása mellett, miközben a Most–Híd támogatói főként a személyi szimpátiára hivatkoztak. A cég két évvel későbbi felmérése megerősíti ezeket az eredményeket, tekintettel arra, hogy „a nacionalizmus kérdését (magyarellenés közhangulat, Slota, kettős állampolgárság, intolerancia, magyar–szlovák kapcsolatok) az MKP szavazói fontosabbnak ítélték meg, miközben a Híd-tábor tagjai számára ezen problémák súlya relatíve kisebbnek tűnt”. In: Ravasz Ábel: *Szlovákiai magyarok mint válasz-tók, 2009–2013. Magyar Kisebbség*, 2013. 2. 41–68.

Az utódpartok közötti szavazói ingázás tehát az egyes identitáscsoportok közötti átjárás tényét is igazolná, hozzávetőleges képet adva annak lehetséges mértékéről, még ha a pártválasztás, s ezen belül a preferenciaváltás körülményei nem is vezethetők vissza kizárólag egyetlen társadalmi faktorra. Amit tudnunk kell, hogy az utódpartok szavazóit elválasztó attitűd- és nézetkülönbségek mellett léteznek közös pontok is: a két tábor tagjai például a szükséges kisebbségi jogok kérdésében hasonlóan gondolkodnak,⁹ s maguk az utódpartok is kiállnak e jogok érvényesítése, valamint Dél-Szlovákia fejlesztése mellett. Az ellentétek dacára tehát logikusnak nevezhető a szavazótáborok közötti kölcsönös átjárás lehetősége, főleg hogy tagjaik nagy része 2009 előtt még ugyanahhoz a politikai közösséghez tartozott. Mindent összevetve, a kétpártrendszeren belül lejátszódó preferenciaváltozások arányát az identitásbeli különbségek valós társadalmi súlyára vonatkozó negatív indikátornak is tekinthetjük – vagyis minél nagyobb a két tábor közötti ingázás mértéke, annál kisebb az említett megosztottság tényleges jelentősége.

Mindenekelőtt látnunk kell, hogy az országos számadatok szerint ez az ingázás eleve nem lehet tömeges, ami így a levonható következtetések skáláját is behatárolja. Függetlenül ugyanis attól, hogy a Most–Híd által 2010 és 2016 között elvesztett 36 ezer támogató (az eredeti tábor 17%-a) hol lett új politikai otthonra, tény, hogy az MKP táborában csupán négyezer fős (4%) volt a létszámváltozás, vagyis az előbbi vesztesége nem jelent meg pluszszavazatként az utóbbinak a térfelén. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy helyi szinten nem játszódhattak le az utódpartok között – méghozzá bármelyik irányban – kisebb-nagyobb átszavazások. A lokális folyamatok jelentőségére éppen az MKP 2010-es és 2012-es választási eredménye szolgáltat példát. A párt mindkét alkalommal 109 ezer körüli szavazatot szerzett, teljesen elhanyagolható, 155 fős különbséggel. Ez a stabilitás azonban csupán látszat: ha települési szinten összegezzük a szavazótáborban bekövetkezett változásokat, kiderül, hogy az MKP 2012-ben elvesztette két évvel korábbi támogatóinak mintegy 7%-át, miközben ugyanennyi új szavazót is szerzett. Vagyis az azonos eredmény egy kétirányú, egymástól független, de véletlenül éppen zéróösszegű szavazói mozgásnak köszönhető; egyes járáásokban a tényleges szavazatnövekmény a 10%-ot, a tényleges voksvesztés pedig a 15%-ot is megközelítette.

Az alábbiakban először – lényegében a jelenlegi bevezetés folytatásaként – makroszinten tekintem át az utódpartok támogatottságának főbb területi jellemzőit, majd megnézzük, hogy a szakirodalomban hogyan jelenik meg az egyes táborok közötti vándorlás lehetősége, végül lefolytatom az ezzel kapcsolatos saját vizsgálatokat. A *Kisebbségi Szemle* előző számában megjelent tanulmányomhoz hasonlóan az adatelemzések ezúttal is a pártszakadás óta lebonyolított három parlamenti választás (2010, 2012, 2016), illetve kisebb mértékben a 2014-es közvetlen államfőválasztás eredményein alapulnak. Egyéb szavazások

9 Uo. 61.

nem jöhettek számításba: a vizsgált időszakban tartott helyhatósági választások során az itt tárgyalt kétpárti struktúra – a névlegesen vagy ténylegesen független jelöltek magas támogatottsága miatt – számos dél-szlovákiai településen nem, vagy csak bújtatottan érvényesült, a 2014-es EP-választás pedig, amely mindössze 13%-os részvétel mellett zajlott, csupán a legszűkebb törzsszavazói bázisokat aktivizálta.

Az utódpártok támogatottságának főbb sajátosságai

A Most–Híd és az MKP fontosabb választási eredményeiről már több összefoglaló tanulmány is napvilágot látott,¹⁰ így az alábbiakban elsőként a jelen tanulmány szempontjából legfontosabb mutatót, a szavazatok választásközi alakulását vizsgálom, amiből – még ha elnagyoltan is – valamelyest már következtethetünk a táborok közötti átjárás esélyeire. Az alábbi táblázatban a szavazatváltozások abszolút értékben, illetve százalékban kifejezett országos és járási értékei láthatók.

	MKP				Most–Híd			
	<i>Abszolút érték</i>		<i>Százalékérték</i>		<i>Abszolút érték</i>		<i>Százalékérték</i>	
	2012	2016	2012	2016	2012	2016	2012	2016
Pozsonyi kerület								
Pozsony	-49	-3	-3,1	-0,2	-1677	4485	-8,3	24,1
Szenci	153	430	9,8	25,1	-296	-261	-5,2	-4,9
Nagyszombati ker.								
Dunaszerdahelyi	1877	57	8,8	0,2	-7238	-7050	-22,0	-27,5
Galántai	326	1236	4,9	17,8	-1641	-3289	-12,0	-27,2
Nyitrai kerület								
Érsekújvári	-648	-1286	-4,8	-10,1	-2119	-3552	-12,1	-23,0
Komáromi	877	-2586	4,9	-13,8	-5462	-2389	-28,1	-17,1
Lévai	-707	108	-9,3	1,6	-1 269	-1 856	-12,7	-21,3
Nyitrai	-226	309	-13,3	21,1	75	-304	1,4	-5,7
Vágsellyei	169	-387	4,3	-9,4	-1 247	-1 016	-18,7	-18,8

10 Ravasz Ábel fentebb hivatkozott tanulmánya mellett lásd például a *Kisebbségkutató* 2012. 2., 2014. 2., 2015. 1., valamint a *Kisebbségi Szemle* 2016. 2. számának vonatkozó tanulmányait.

	MKP				Most–Híd			
	<i>Abszolút érték</i>		<i>Százalékérték</i>		<i>Abszolút érték</i>		<i>Százalékérték</i>	
	2012	2016	2012	2016	2012	2016	2012	2016
Besztercebányai ker.								
Losonci	-441	-344	-11,4	-10,0	-413	-1 215	-7,9	-25,4
Nagykürtösi	-378	-241	-10,6	-7,5	-439	-483	-14,1	-18,0
Nagyőrcei	-56	-168	-3,0	-9,1	-523	-209	-23,6	-12,4
Rimaszombati	97	-503	1,4	-7,2	-603	-878	-8,5	-13,6
Kassai kerület								
Kassa	20	-99	1,3	-6,3	-1 210	-151	-13,6	-2,0
Kassa-környéki	-66	-73	-1,9	-2,1	-2 907	-496	-36,4	-9,8
Nagymihályi	-235	-144	-8,8	-5,9	-492	-177	-14,4	-6,0
Rozsnyói	138	129	4,3	3,8	-632	-1 398	-10,4	-25,6
Töketerebesi	-871	-479	-13,9	-8,9	-400	-403	-7,5	-8,2
Szórványterület	-135	56	-21,2	11,2	-957	14 147	-3,9	59,2
Országos	-155	-3 988	-0,1	-3,6	-29 450	-6 495	-14,3	-3,7

1. táblázat: Az utódpártok 2012-es és 2016-os szavazatainak változása a megelőző választáshoz (2010, 2012) viszonyítva¹¹

Látható, hogy a Most–Híd támogatottsága 2012-ben – a nyitrai járásban tapasztalt elenyésző növekedést leszámítva – mindenhol csökkent, s a trend négy évvel később is folytatódott, leszámítva Pozsonyt és a szórványt, ahol a párt ekkor jelentősen bővítette a szimpatizánsi körét. Eközben az MKP elsősorban a számára amúgy gyengébb terepnek számító fővárosi agglomerációs övezetben, valamint a dunaszerdahelyi tömbterületen növelte a táborát, míg a járások többségét 2010–2016 között összességében mérsékelt csökkenés jellemezte. Bár a táblázat adataiból nem látszik, érdemes tudni, hogy szavazatmaximálás talán legfontosabb helyszínein, a csallóközi városokban mindkét párt támogatottsága jelentősen csökkent. A járási adatok közül elsősorban az MKP Pozsony környéki intenzív szavazatnövekedése figyelemreméltó, különös tekintettel a Szenci járásra, ahol hat év alatt 37% volt a gyarapodás mértéke. Kiszámítható, hogy a Szenci, Galántai és Dunaszerdahelyi

11 A jelen tanulmányban feltüntetett ábrák és táblázatok elkészítésekor, amennyiben azok statisztikai adatokat tartalmaznak – függetlenül attól, hogy eredeti, nyers statisztikákról vagy saját számításaimon alapuló adatfeldolgozásokról van-e szó –, a Szlovák Statisztikai Hivatal (www.statistics.sk) népszámlálási és választási adatbázisát használtam forrásként.

járásban tapasztalt támogatottság-emelkedés nélkül az MKP 2016-ban még az alsó lélekta-ni határnak számító 4%-ot sem érte volna el.

A jelenségre logikusnak tűnő magyarázatot kínál a fővárosi lakosok kiköltözési hullá-ma, amelyből a párt ottani támogatói is kivehették a részüket, erősítve ezzel a tábor aggro-merációban élő részét. Bár e lehetőségnek ellentmond az a tény, hogy miközben az MKP-szavazók száma e járásokban hat év alatt több mint négyezerrel nőtt, Pozsonyban csupán hetvennel csökkent. A másik, szintén a szuburbanizációhoz köthető magyarázat, hogy az érintett járásokban a szlovákok tömeges beköltözése miatti látványos etnikai térvesztés¹² az eredetileg ott lakó magyarok egy részénél a nemzeti-etnikai szempontok előtérbe kerülését, s így az addig negligált „radikális” politikai opció választását eredményezte. Ennek lehetősé-gét erősíti az a felmérés, amely szerint a felvidéki magyarok 38%-a a három legnagyobb kö-zéleti probléma egyikeként tartja számon a szlovákok magyar falvakba történő betele-pülését,¹³ még akkor is, ha a beköltözők nem tapasztaltak ellenséges légkört az őslakosok részéről, sőt több mint kétharmaduk barátságos fogadtatásról számolt be.¹⁴ Végül létezik a szóban forgó jelenségre egy harmadik magyarázat is: az MKP 2016-os választásért fele-lős kampányfőnöke szerint a párt támogatottságának ütemes növekedése nem demográfiai vagy szociológiai okokra, hanem a helyi kampánycsapatok jobb munkájára vezethető visz-sza.¹⁵

A továbbiakban a létszámváltozások formális járási adatai mögött rejlő tényleges sza-vazói mozgásokat próbálom feltérképezni. Amint azt a bevezetőben említettem, egy adott szavazótábor létszámváltozásának a hivatalos értéke valójában az adott párttól eltávozott szimpatizánsok, illetve az újonnan érkezett támogatók számának az egyenlege. Bár a tá-vo-zók és az újak tényleges számát – mivel individuális adatok nem állnak rendelkezésünk-re – nem ismerjük, vagyis egy folyamatos információdeficittel kell szembesülnünk, minél ki-sebb területi bontásban vizsgáljuk egy párt szavazatainak a számát, annál valóságosabb ér-téket kapunk az egyes választások között megszerzett, illetve elvesztett voksok tényleges

12 A két utolsó szlovákiai népszámlálás (2001, 2011) között a Szenci járásban 11%-kal, a Dunaszerdahelyiben 5%-kal lett kevesebb a magyarok száma, míg a nem magyarok (túlnyomórészt szlovákok, kisebb részben csehek, cigányok és egyéb nemzetiségűek) létszáma a Szenciben 38%-kal, a Dunaszerdahelyiben pedig 48%-kal nőtt. Ennek következtében a Szenci járásban a magyarok aránya tíz év alatt 21%-ról 14%-ra, a Dunaszerdahelyiben pedig 84%-ról 77%-ra csökkent. (Forrás: Szlovákiai Magyar Adatbank. Letöltés helye: <http://telepulesek.adatbank.sk/>; letöltés ideje: 2017. 04. 20. A magyarok és nem magyarok létszámához az ismeretlen nemzetiségűek számát is hozzáadtuk, minden esetben létszámarányosan szétosztva őket a két csoport között.) Ami a szavazásra jogosultak számának változását illeti, ez az érték 2006 és 2016 között a Szenci járásban kb. 45 ezerről közel 63 ezerre nőtt (38%-os gyarapodás), míg a jóval nagyobb kiterjedésű, a szuburbanizáció által részlegesen érintett Dunaszerdahelyiben már csak 7%-os volt az emelkedés.

13 Lampl, 2012. A szlovákiai magyarok szociológiája, i.m. 91.

14 Lampl Zsuzsanna: Túl a város peremén (Esettannulmány a Pozsonyból kiköltözött felső-csallóközi és Rajka környéki lakosságról). In: Lampl, 2012. A szlovákiai magyarok szociológiája, i.m. 116–169.

15 Forró Krisztián személyes közlése.

számáról, a támogatottság alakulásának területi összetevőiről. Mivel esetünkben a legalacsonyabb vizsgálható területi szint a település, amennyiben egy adott területi egységben külön-külön összeadjuk a szavazatnövekedés, illetve -csökkenés települési értékeit, megkapjuk arra a térségre vonatkozóan az érkezők és a távozők becsült adatait.

Természetesen a helyi voksközösségek létszámváltozását a választói magatartás – vagyis a részvételi hajlandóság és a pártpreferencia-arányok – mellett a demográfiai tényezők is befolyásolják, ezek azonban összetettségük, illetve a vonatkozó adatok egy részének hiánya miatt jelen tanulmányban nem vehetők számításba.¹⁶ A két legfontosabb demográfiai mutató a választópolgárok vándorlási egyenlege, valamint természetes népességváltozása – utóbbi az új választók megjelenésének és a szavazókorúak halálozásának az egyenlegeként jelentkezik –, de ezeken az egzakt mutatókon túl a gyakorlatban még a magyarságot érintő asszimilációs, illetve identitás-változási folyamatok mélysége és kiterjedtsége is komoly jelentőséggel bír. Minél rövidebb intervallumot vizsgálunk, elvileg annál kevésbé érvényesül a demográfiai folyamatok hatása, s annál inkább csak a választói magatartás komponensei lesznek meghatározók. Így jelen esetben az egyes preferenciacsoportok változásáról a leg-hitelesebb képet a mindössze egy év és kilenc hónapos eltéréssel megrendezett 2010-es és 2012-es választások eredményeinek az összehasonlításakor kapjuk.¹⁷

Az alábbi táblázatban az MKP helyi szavazótáborának 2010–2012 közötti hivatalos, illetve tényleges(ebb), vagyis az érkezők és a távozők települési szinten mért létszámváltozásának a numerikus és százalékarányos értékeit foglalom össze.

16 Ennek megfelelően azokat, akik egy adott településen két különböző választás során ugyanarra a pártra szavaztak, azonos létszám esetén ugyanazon személyek csoportjának tekintem, míg létszámkülönbség esetén a kisebb csoportot teljes mértékben a nagyobbik csoport részhalmazaként határozom meg. Amennyiben tehát a vizsgált párt növeli a szavazóinak a számát, akkor ez az addigi összes támogató megtartása mellett történik, ha pedig a szavazóinak száma csökken, akkor a megmaradt támogatók kivétel nélkül az előző választói csoportból kerülnek ki. Természetesen ezt a kikötést mindig csak a legkisebb elemezhető területi egységre vonatkozóan érdemes és szükséges alkalmazni.

17 Országosan ebben az időszakban 7 ezrelékkal nőtt a választásra jogosultak aránya, míg 2006–2010 között 21 ezrelékes, 2012–2016 között pedig 8 ezrelékes volt növekedés.

	2010	2012 (2010-es értékekhez viszonyítva)					
	Szavazók száma	Abszolút érték			Százalékérték		
		Érkezők	Távozők	Egyenleg	Érkezők	Távozők	Egyenleg
Pozsonyi kerület							
Pozsony	1606	32	81	-49	2,0	5,0	-3,1
Szenci	1563	199	46	153	12,7	2,9	9,8
Nagyszombati ker.							
Dunaszerdahelyi	21 262	2427	550	1877	11,4	2,6	8,8
Galántai	6621	478	152	326	7,2	2,3	4,9
Nyitrai kerület							
Érsekújvári	13 364	245	893	-648	1,8	6,7	-4,8
Komáromi	17 817	1201	324	877	6,7	1,8	4,9
Lévai	7618	247	954	-707	3,2	12,5	-9,3
Nyitrai	1693	35	261	-226	2,1	15,4	-13,3
Vágsellyei	3952	360	191	169	9,1	4,8	4,3
Besztercebányai ker.							
Losonci	3882	120	561	-441	3,1	14,5	-11,4
Nagykürtösi	3578	156	534	-378	4,4	14,9	-10,6
Nagyrócei	1897	99	155	-56	5,2	8,2	-3,0
Rimaszombati	6911	902	805	97	13,1	11,6	1,4
Kassai kerület							
Kassa	1553	75	55	20	4,8	3,5	1,3
Kassa-környéki	3539	234	300	-66	6,6	8,5	-1,9
Nagymihályi	2657	76	311	-235	2,9	11,7	-8,8
Rozsnyói	3214	376	238	138	11,7	7,4	4,3
Töketerbesi	6275	181	1052	-871	2,9	16,8	-13,9
Szórványterület	636	196	331	-135	30,8	52,0	-21,2
Országos	109 638	7639	7794	-155	7,0	7,1	-0,1

2. táblázat: Az MKP új, illetve távozó szavazóinak a száma és százalékaránya 2010–2012 között

A fenti számításokat természetesen a Most–Híd vonatkozásában, illetve a 2012–2016-os változásokra vetítve is elvégezhetnénk. A fenti adatokkal azonban csupán azt szeretném demonstrálni, hogy adott esetben a látszólag stabil választói magatartás mögött valójában sokkal komolyabb mozgások zajlanak. A rimaszombati járásban például a szóban forgó két évben csupán másfél százalékot nöött az MKP bázisa, miközben a 2010-es szavazói körhöz képest 13% új szimpatizáns érkezett, 12%-uk pedig elhagyta a pártot. Minél jelentősebb az utódpartok vonatkozásában a szavazók tényleges mozgása, annál nagyobb az ingázás maximális lehetősége, amennyiben ezek a mozgások egymással ellentétes irányúak. A fenti táblázat adatai alapján 2012-ben – abszolút értékek szerinti sorrendben – a Dunaszerdahelyi, Komáromi, Galántai, Szenci és Rozsnyói, míg 2016-ban a Galántai, Nyitrai, Szenci, Rozsnyói és Lévai járásban a legvalószínűbb a táborok közötti átjárás lehetősége, azonban ennek valószínűsége ténylegesen majd csak az egyes települések vizsgálatakor derül ki, hiszen ez az a területi szint, ahol már csak egyirányú szavazói mozgással számolunk.

Az átjárás elméleti lehetőségei

Témánk tárgyalásakor mindenekelőtt meg kell különböztetnünk egymástól a másodlagos preferencia és a preferenciaváltás fogalmát. Bár a kettő között erős a logikai kapcsolat, az átszavazáshoz sokszor az előbbi is elegendő. A másodlagosan preferált párt átmeneti vagy átmenetinek szánt támogatásának különféle okai lehetnek: a szavazatmegvonás büntetesként való alkalmazása, a jelöltek közötti minőségi, illetve szimpátiakülönbségek, a favorit párt saját jelöltjének hiánya (pl. választási szövetségek esetén), stb. Ravasz Ábel például a 2010-es Most–Híd-szavazók vártnál magasabb számát az MKP-tábor egy részének taktikai átszavazásával magyarázza – ennek célja az lett volna, hogy az akkor még gyengébbnek vélt utódpart is bejusson a törvényhozásba –, míg két évvel később már a Bugár-párt támogatói szavaztak át ugyanezen a célból az MKP-ra; a szerző szerint 2012-ben az MKP a voksok 10%-át saját vetélytársának a táborából kapta, miközben a Focus felmérése szerint ez az attitűd – még ha a gyakorlatban többnyire nem is érvényesült – a Híd-tábor közel 30%-át érintette.¹⁸

Ami a tényleges szavazói mozgásokat illeti, a Focus Dél-Szlovákia-kutatásának eredményei szerint 2013-ig az MKP 2010-es táborának 15%-a vált a Most–Híd szimpatizánzává, 3% a szlovák pártokhoz igazolt, 14% pedig bizonytalanra vagy távolmaradóvá vált, míg a Híd-tábornak csupán 4%-a vált az MKP, 1%-a pedig valamelyik szlovák párt szimpatizánzává, s ugyancsak 14%-nyian kerültek a bizonytalanok vagy távolmaradók közé.¹⁹

18 Ravasz, 2013. Szlovákiai magyarok mint választók, i.m. 58.

19 Uo. 59.

Tekintettel arra, hogy 2010–2012 között az MKP-tábor csökkenése összességében egy ezrelék volt, erős fenntartással kell fogadnunk az egy évvel későbbre már közel egyharmados zuhanást tükröző adatokat (amit egyébként a 2016-os eredmények sem igazolnak vissza utólag). Kevésbé tűnik túlzónak a Híd-tábor 19%-os amortizációjára vonatkozó 2013-as adat, de itt is szem előtt kell tartanunk, hogy a párt 2010-től számított csökkenésének mértéke 2012-ben csak 14%, 2016-ban pedig 17% volt. Ami a Focus által mért másodlagos preferenciákat illeti, 2010-ben a Híd-szavazóknak még csak negyede jelölte meg második lehetőségként az MKP-t, a 2012-es választásra azonban ez az érték fokozatosan 42%-ra emelkedett, s még egy évvel később is 37%-on maradt. Ennél is erősebb az MKP-szavazók Most–Híd iránti nyitottsága, ami 2010-ben a tábor 32%-át, 2012-ben pedig már felét jellemezte, s 2013-ban is 45%-on állt.²⁰

Létezik azonban olyan politológusi álláspont, amely az utódpartok közötti kölcsönös átjárás, illetve a szavazói passzivitásba vonulás lehetőségei helyett a Most–Híd és a Fico-féle Smer közötti egyirányú voksáramlás valószínűségét hangsúlyozza. Öllös László szerint a multietnikus párt 2010 és 2012 között elvesztett harmincezer szavazata nagyrészt magyaroktól származik, „csak a veszteség feltehetően nem az MKP, hanem a Smer javára történt”, ami a politológus értelmezésében egy új trendnek tekinthető, oka pedig az, hogy „a Most–Híd elhomályosította a tradicionális határvonalat a magyar és nem-magyar pártok között”.²¹ Berényi József előző MKP-elnök a 2012-es választás kapcsán szintén úgy vélte, hogy a Most–Hídből kiábrándult választók többsége a Smerre szavazott.²² Ami a 2016-os választást illeti, Rákóczi Krisztián a Most–Híd további szavazóvesztését a magyarok átlag fölötti passzivitásával magyarázza, felhívva egyúttal a figyelmet arra, hogy a Smer csallóközi térnyerése fővárosból az agglomerációba kiköltöző szlovák tömegeknek köszönhető – ugyanakkor a szerző szerint nem zárható ki a Hídtől a másik utódpárthoz történő átvándorlás, ami viszont az MKP számára csak a negatív demográfiai folyamatokból adódó veszteségek ellensúlyozására volt elegendő.²³ Rákóczi gondolatmenete tehát indirekt módon azt feltételezi, hogy a magyarok létszámcsökkenése miatt (az utolsó két népszámlálás alapján egy parlamenti ciklus alatt mintegy 25 ezer magyar tűnik el a Felvidékről) a tábor természetes apadása szükségszerűnek tekinthető, vagyis az MKP támogatói létszámának folyamatos fenntartása valójában elképzelhetetlen a riválistól elpártoltak egy részének a sikeres megszólítása nélkül.

20 Uo. 60.

21 Szlovákiai választások – magyar szemmel. *Felvidéki Magyarok*, 2012/II. Letöltés helye: http://felvidek.ma/wp-content/uploads/2012/02/felvideki_magyarok_2012_2.pdf; letöltés ideje: 2017. 04. 20.

22 Hogyan tovább MKP? Interjú az elnökkel. Uo.

23 Rákóczi Krisztián: Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 2. 7–28.

Az ös-MKP 2009-es kettéválása óta lebonyolított nyolc választás közül három olyan alkalomról tudunk, amikor csak egyetlen utódparti jelöltre szavazhattak a magyarok, tehát elvileg korlátlanul érvényesülhettek a másodlagos preferenciák. Az egyik ilyen eset a szakadás után négy hónappal lebonyolított kerületi („megyei”) választás volt,²⁴ amelyen az utódpartok nem indítottak egymás ellen megyefőnök-jelölteket, s így híveik a magyarlakta kerületekben egységesen beálltak az adott jelölt mögé.²⁵ Hasonlóképpen egységesen szavaztak a magyarok a 2015-es „megyei” választáson, igaz, ezúttal csak a Nagyszombati kerületben, ahol a második fordulóban a Híd szavazók is az MKP versenyben maradt jelöltjét támogatták.²⁶ A harmadik eset a 2014-es államfőválasztás, amelyen az MKP-s Bárdos Gyula személyében magyar jelölt is megmérettette magát, míg a Most–Híd a szlovák kereszténydemokrata pártok jelöltjét, Pavol Hrušovskýt támogatta. Mint ismert, végül egyik utódpart támogatottja sem került be a második fordulóba: Bárdos Gyula 97 035 voksot kapott, az érvényes szavazatok 5,1%-át – ami a magyarok országos átlag alatti részvétele miatt elmaradt az MKP várakozásaitól –, míg Hrušovský csupán 3,3%-ot ért el. A Bumm.sk honlapon az első fordulót követően megjelent elemzés szerint „a Híd (2012-es) választóinak 55%-a szavazott március 15-én Bárdos Gyulára, 10%-uk Andrej Kiskára, 33%-uk pedig nem ment el szavazni; Pavol Hrušovský, a párt hivatalos jelöltje kevesebb, mint 1%-ot kapott tőlük”.²⁷

Az alábbiakban arra keresem a választ, hogy a Bárdosra szavazók körében találunk-e olyanokat, akik sem a 2010-es, sem 2012-es parlamenti választáson nem támogatták az MKP-t – ők ugyanis azok, akiket gyakorlatilag a Most–Híd ingázó szavazóinak tekinthetünk, hiszen valószínűleg nem a szlovák pártok táborából vagy a korábban passzívak köréből érkeztek. Megjegyzendő, hogy a Bárdost támogató Híd-szavazók száma minden bizonnyal magasabb a kimutathatónál, hiszen az általánosságban alacsony, illetve a magyarok még annál is alacsonyabb választási hajlandósága miatt a 2010-ben és 2012-ben aktív MKP-tábornak feltételezhetően csak egy része járult az urnákhoz. A vendégszavazók létszámbecslése igen egyszerű: kijelöljük az MKP-ra adott 2010-es, illetve 2012-es voksok száma közül a magasabbat, s azokon a településeken, ahol Bárdos támogatottsága meghaladja ezt az értéket, a különbség megfelel az átszavazók helyi létszámának.

24 A szóban forgó közigazgatási egységet, amelyek valójában jóval nagyobb területűek a hagyományos megyéknél, a hivatalos magyar fordításban kerületnek nevezik, a felvidéki magyar nyilvánosságban általában csak a választások esetében beszélnek – a könnyebb érthetőség kedvéért – megyékről.

25 Ravasz, 2013. Szlovákiai magyarok mint választók, i.m. 46.

26 Rákóczi Krisztián: Két választás Szlovákiában: a megyei és a helyhatósági választások eredményei. *Kisebbségkutatás*, 2015. 1. 26–44.

27 A Híd szavazóinak több mint fele voksolt Bárdosra. *Bumm.sk*, 2014. március 17. Letöltés helye: www.bumm.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 20.

Ha településenként összeadjuk a 2010/2012-es MKP-szavazatok magasabb értékét, kiderül, hogy e két választásra vetítve a párt táborának maximális létszáma 117 277, vagyis ennyi ember szavazott legalább egyszer a pártra – feltételezve persze a helyi szintű demográfiai állandóságot. A magasabb értékű MKP-szavazatok és a Bárdosra adott voksok településenkénti összevetését követően megállapíthatjuk, hogy az államfőválasztás során országosan minimum 4875 vendégszavazó voksolt a magyar jelöltre, vagyis Bárdos Gyula támogatói közül legfeljebb 92 160 fő szavazott korábban is a pártra. Ez az MKP 2010/2012-es maximalizált szavazói létszámának a 79%-a, vagyis a tábor legalább egyötöde nem támogatta a párt jelöltjét, ami elsősorban a már említett részvételi sajátosságokra vezethető vissza.

A Bárdos-voksok száma összesen 1001 helyszínen, vagyis a 2926 szlovákiai település, illetve települési rangú városrész 34%-ában haladta meg a 2010-es, illetve 2012-es MKP-szavazatok számát. Azonban e szavazattöbbslet helyi értékei nagyon egyenetlenül és szórطان oszlanak el: az átszavazók átlagos településenkénti létszáma öt fő, a százat csupán hat helyszínen lépik túl, a felük pedig 40 településen, vagyis az érintett helységek 4%-ában tömörül. A legtöbb új MKP-szavazót (275 fő) a Pozsony-közelí járásközpontban, Szencen regisztrálhatjuk, akik 2012-höz képest 54%-kal növelték a párt helyi táborát.²⁸ Az alábbi táblázatban az átszavazókra vonatkozó legfontosabb járási értékek láthatók.

	Bárdos-szavazó	Ebből átszavazó	Átszavazók aránya (%)	Átszavazók eloszlása (%)
Pozsonyi kerület				
Pozsony	1853	232	12,5	4,8
Szenci	2452	702	28,6	14,4
Nagyszombati ker.				
Dunaszerdahelyi	19 146	584	3,1	12
Galántai	7411	708	9,6	14,5
Nyitrai kerület				
Érsekújvári	11 180	40	0,4	0,8
Komáromi	14 776	146	1,0	3
Lévai	6428	122	1,9	2,5
Nyitrai	1839	231	12,6	4,7
Vágsellyei	3455	82	2,4	1,7

28 Bár a választási statisztikák szerint, mint fentebb is láthattuk, az MKP-szavazók létszámnövekedésének aránya a Szenci járásban kiemelkedő és folyamatos jellegű, a 2014-es államfőválasztás során ebben – amint arra Székely István Gergő felhívta a figyelmet – Bárdos Gyula szenci illetősége is szerepet játszhatott.

	Bárdos-szavazó	Ebből átszavazó	Átszavazók aránya (%)	Átszavazók eloszlása (%)
Besztercebányai ker.				
Losonci	3112	80	2,6	1,6
Nagykürtösi	2804	32	1,1	0,7
Nagyrócei	1384	27	2,0	0,6
Rimaszombati	5183	124	2,4	2,5
Kassai kerület				
Kassa	1418	21	1,5	0,4
Kassa-környéki	3164	107	3,4	2,2
Nagymihályi	2301	108	4,7	2,2
Rozsnyói	3112	121	3,9	2,5
Töketeremesi	4064	35	0,9	0,7
Szórványterület	1953	1373	70,3	28,2
Országos	97 035	4875	5,0	100,0

3. táblázat: A 2014-es államfőválasztás első fordulójában átszavazóként regisztrálható Bárdos-szavazók járásonkénti száma és eloszlása

Mint látható, országosan a Bárdos-szavazók legalább 5%-a átszavazónak tekinthető, három járásban azonban a 10%-ot – ezen belül a Szenciben a tábor negyedét – is meghaladja az MKP-t újonnan támogatók minimális részesedése. Kivételesen magas a szórványterületen megjelenő új szavazók aránya. A bizonyíthatóan átszavazók közel fele a Pozsonyi és a Nagyszombati kerületben él, miközben a 2010/2012-es MKP-tábornak nem egészen 30%-a található csak itt. Az új támogatóknak köszönhetően a fővárosban, valamint három járásban (Szenci, Galántai, Nyitrai) és a szórványvidéken sikerült felülmúlni az MKP 2010/2012-es támogatottságát, ami az általánosan alacsonyabb részvételi arányt tekintve figyelemreméltó politikai teljesítmény.

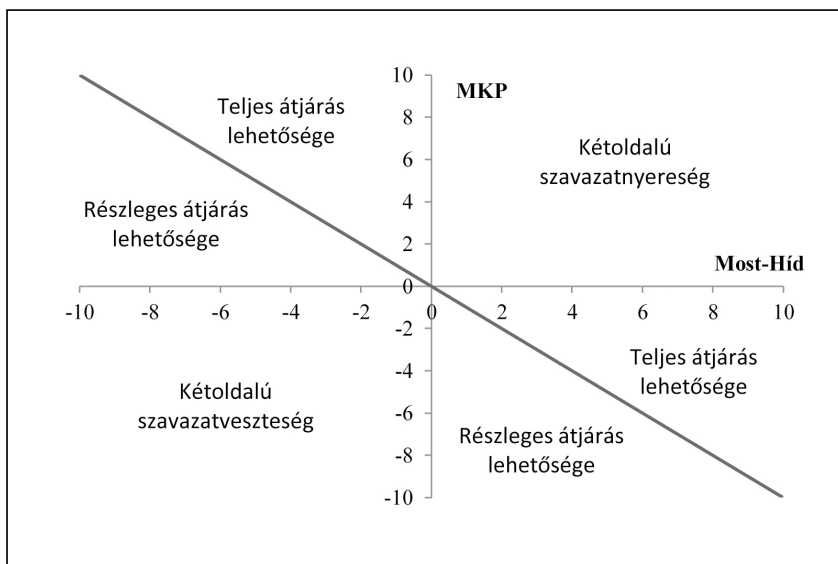
Érdemes megnézni, hogy az MKP az utolsó parlamenti választáson mennyire tudta hasznosítani az államfőválasztáson ajándékba kapott átmeneti támogatást. Ha ismét települési szinten összegezzük az eredményeket, kiderül, hogy 2016-ban a párt a két évvel korábban megszólított közel ötezer új szavazónak a 35%-át tudta megtartani. A magyarlakta sáv legnyugatibb részében, illetve egy keleti járásban ez a százalékérték meghaladta az ötvenet (Galántai járás: 70%, Vágsellyei: 63%, Szenci: 53%, Dunaszerdahelyi: 51%, Nagyrócei: 59%), máshol azonban már lényegesen gyengébb arányban sikerült a 2014-es

vendégszavazók megszólítása. A Komáromi járásban például ez az arány csak 11% volt, ami – a Dunaszerdahelyi járás említett eredményének tükrében – rámutat a tömbmagyar régión belüli, más mutatók esetében is érzékelhető politikai különbségekre.

2016-ban az MKP a 2010/2012-es, fent leírt módon maximalizált táborhoz viszonyítva közel ötezer új szavazót szerzett (miközben több mint 16 ezret veszített). Ha megfordítva tesszük fel az előző kérdést, vagyis hogy ennek a majdnem ötezer új MKP-támogatónak mekkora hányadát tehetjük ki a 2014-es vendégszavazók, országosan 37%-ot kapunk. A területi értékeket illetően itt már sokkal lazábbak a földrajzi szabályszerűségek: Pozsonyban például az MKP összes új támogatója Bárdos-szavazónak tűnik, és ez az arány a közeli Vágsellyei, illetve Szenci járásban is 85–90%, míg máshol erőteljesen váltakozóak – négytől mintegy negyven százalékig terjednek – az értékek. A szóróványtérsebben élő 2014-es új támogatók maximum 8%-a választotta két évvel később is a magyar etnikai pártot, ugyanakkor az innen érkezett 2016-os „újoncok” 56%-a lehetett korábban Bárdos-szavazó. Ebből a szempontból egyébként az egyik legjobb teljesítményt a Galántai járásban mutatta fel az MKP, ahol az újonnan érkezett Bárdos-támogatók 70%-át 2016-ban is magukhoz tudták vonzani, miközben ezzel egyidejűleg – egyéb választói csoportokból – még közel másfélszer annyi új támogatót szereztek, mint ahányat a 2014-es vendégszavazói körből megtartottak.

Eredmények

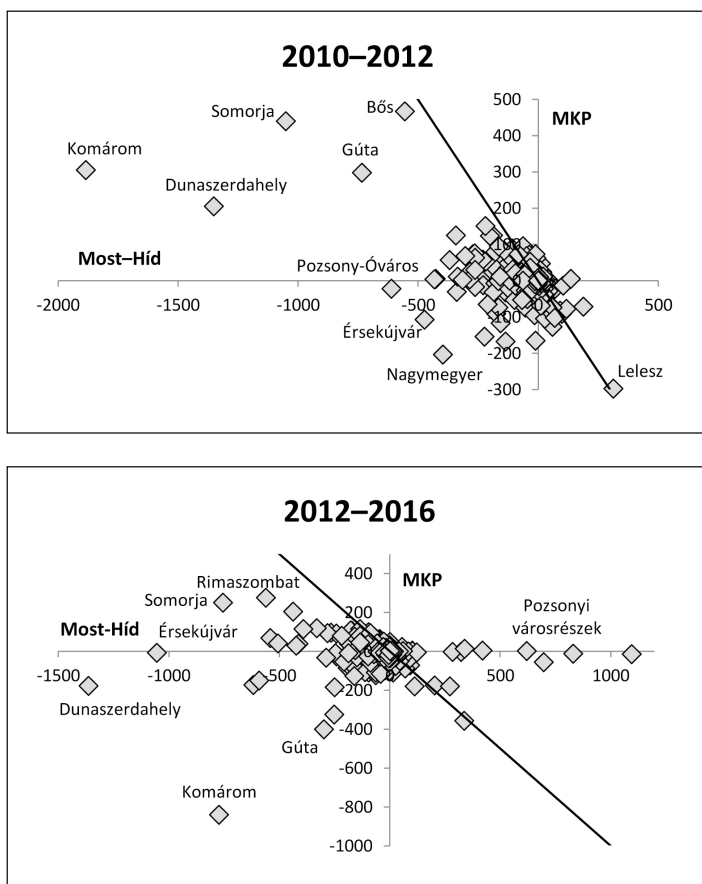
A továbbiakban települési szinten vizsgálom az utódpártok közötti szavazói átjárást, immár az annak helyszíneire, irányára és mértékére vonatkozó konkrét értékek kiszámításának céljával. Mindenekelőtt le kell szögeznünk azt az egyszerű tényt, hogy kettőnél több párt választási részvétele esetén lehetetlenség két rivális párt között számszerűsíteni a tényleges választói migrációt. Azt viszont bizonytalanságok nélkül is meg tudjuk mondani, hogy a különböző helyszíneken egyáltalán volt-e matematikai esélye az átjárásnak, és ha igen, akkor mekkora; ehhez csupán annyit kell tudnunk, hogy az egyes településeken 2010–2012, illetve 2012–2016 között milyen irányban és hány fővel változott az egyes utódpártok helyi tábor. A szóba jövő lehetőségeket az alábbi séma mutatja.

1. ábra: A szavazatszám-változások és a szavazói átjárás lehetőségeinek kapcsolata

A koordináták értékei az utódpartokra eső szavazatszámok két választás közötti különbséget mutatják egy adott községen belül; a pozitív számok értelemszerűen növekedésre, a negatívak pedig csökkenésre utalnak. Az ábrán látható lineáris függvénygrafikon az $x+y=0$ egyenlet megoldását mutatja, vagyis ha egy településen valamelyik utódpárt két parlamenti választás között éppen annyi szavazót veszített, mint ahányat a másik nyert (vagy éppen fordítva), a települést jelző diagraemelem ezen az egyenesen fog elhelyezkedni. Az elpártolt választók teljes átjárásának akkor áll fent a matematikai lehetősége, ha az egyik párt szavazatvesztése ugyanannyi vagy kisebb, mint a konkurens fél voksnyeresége. Ha a támogatók apadásának mértéke felülmúlja a rivális erő szavazattöbbletét, a mobilis szavazók csupán részleges átjárására van lehetőség, ha pedig mind a két pártnak egyidejűleg csökken vagy nő a tábora, semmilyen átjárásról nem beszélhetünk. Az alábbi ábrán a magyarlakta sávba eső települések láthatók a fenti sémának megfelelően.²⁹

29 Miután a lehető legkisebb területi bontásban végeztem a számítást, Pozsony és Kassa esetében városrészenként tüntettem fel az adatokat.

2–3. ábra: A Most–Híd és az MKP szavazótáborának változása 2010 és 2012, valamint 2012 és 2016 között Dél-Szlovákia településein

Az utódpartok számára legfontosabb helyszíneken, vagyis a csallóközi városokban a Most–Híd 2012-ben és 2016-ban is jelentős létszámban veszített szavazókat, miközben az MKP ugyanott szerzett pluszvoksai (már amennyiben voltak ilyenek) abszolút értékben számítva meg sem közelítették ennek mértékét. Ezekben az esetekben, vagyis ha az MKP szavazatnövekménye nem haladja meg a Most–Híd szavazatvesztésének számát, a két mutató abszolút értékéből képzett hányados megmutatja, hogy az MKP (a lehetőségek szintjén) maximálisan mekkora arányban vonzhatta magához a vetélytársat elhagyó szavazókat. 2012-ben például Bős községben ez a hányados 0,84 volt – vagyis a Most–Hídtól távozó szavazóknak akár a 84%-a is átvándorolhatott a másik utódpárthoz –, míg a többi településen már alacsonyabbak ezek az értékek (Somorja: 0,42; Gúta: 0,41; Rimaszombat: 0,22), Komáromban és Dunaszerdahelyen pedig (0,15) a gyakorlatban csak kismértékű átjárásról beszélhetünk. A 2016-os választás során a szóban forgó hányados – miután az

MKP támogatottsága a fontosabb városokban ekkor már lejtmenetbe fordult – csak Rimaszombaton és Somorján ért el viszonylag magas értéket (0,49 és 0,33). A nagyobb magyarlakta városok sorában egyedinek számít a 2016-os királyhelmeci eset, amikor az MKP-nak csökkent és a Most–Hídnak nőtt a támogatottsága, vagyis itt elvben Bugárék pártja kínálhatott új politikai otthont az MKP-t elhagyó szavazóknak, méghozzá elég magas, 66%-os értékmaximummal.

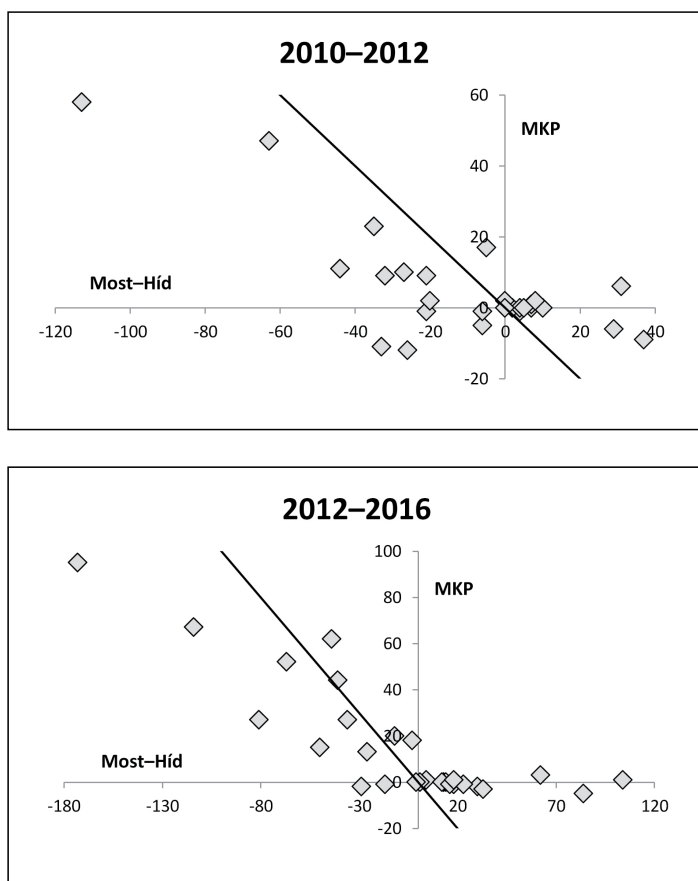
Az alábbiakban összesítve is megnézzük, hogy a magyarlakta sávon belül a Most–Hídat elhagyó szavazók maximálisan mekkora hányada vándorolhatott az MKP táborába, és fordítva. 2012-ben a Híd a két évvel korábbihoz képest hivatalosan több mint 28 ezer szavazatot veszített Dél-Szlovákiában – ottani támogatóinak mintegy 16%-át –, ami természetesen csak egy egyenlegérték: települési bontásban már 32 ezres a szavazatvesztés, amihez (szerény kompenzációként) nem egészen négyezer többletvoks társult. A 32 ezer pártelhagyóból 21 ezer él olyan helyen, ahol távozásukkal egyidejűleg nőtt az MKP-támogatók száma. Amennyiben ezen településeken az új MKP-szavazók számából kivonjuk azokat, akik biztosan nem a másik utódpárttól érkeztek,³⁰ akkor kiderül, hogy 2012-ben maximálisan 6552 MKP-szavazó lehetett 2010-ben a Most–Híd támogatója. Ez a multietnikus pártot ténylegesen elhagyók 20%-a. Majdnem hasonló értékeket kapunk a 2012–2016-os választásközi periódusra is: ebben az esetben a lehetséges maximumérték 5604 fő, vagyis a Most–Hídtól négy év alatt eltávozott szavazók 18%-a.

Ugyanezek a számítások természetesen az ellenkező irányban is elvégezhetők: a kérdés ekkor az, hogy a Most–Híd maximálisan milyen mértékben volt képes magához vonzani az MKP-t elhagyó szavazókat. Dél-Szlovákiában 2012-ben hivatalosan mindössze húsz, települési összesítés alapján viszont kerekítve 7500 fővel csökkent az MKP tábor a két évvel korábbihoz képest; utóbbiak 45%-a élt olyan helységben, ahol mindeközben nőtt a Most–Híd támogatottsága. Ezekben 1920 olyan Híd-szavazót regisztrálhatunk, akik 2010-ben akár a konkurens utódpárt támogatói is lehettek; ők gyakorlatilag az egynegyedét teszik ki a két választás között elpártolt MKP-szavazóknak. 2016-ban alig volt kisebb ez a létszám – 1853 fő –, ami az MKP-t 2016-ban elhagyó mintegy tízezres csoport 18%-a (vagyis azonos azzal az arányszámmal, amit a Most–Hídtól ugyanekkor eltávolodott szavazókra kaptunk). Összességében tehát mindkét utódpárt legfeljebb a negyedét-ötödét volt képes felszívni a riválist elhagyó szavazóknak. Mivel ezek az arányszámok csupán a lehetséges maximumértéket jelölik, tehát a valóságban nyilván alacsonyabbak, leszögezhetjük: a két tábor között kisléptékű, a közös gyökereket (ős-MKP) és a két párt részben hasonló programelemeit, kisebbségpolitikai törekvéseit tekintve az elvárhatónál alacsonyabb szintű az átjárás. Mindez

30 Ha egy településen az MKP voksnövekményének abszolút értéke magasabb, mint a Most–Híd szavazatcsökkenéséé, a kettő különbözete adja az említett választók helyi létszámát. Dél-Szlovákiában mindössze 520 ilyen személyt találtam.

megerősíti azt a politológusi vélekedést, miszerint „az egységes magyar párt megosztása óta a magyarságban is ott vannak a kibékíthetetlen ellentétek”.³¹

A kivételek közé tartoz(hat)nak a Pozsony környéki járások, különösen a Szenci, ahol az MKP legnagyobb arányú támogatottságnövekedését tapasztaltuk. Tudjuk, hogy 2012-ben a párt itteni tábora összességében, vagyis az érkezők és a távozók egyenlegeként 153 fővel gyarapodott, a Most–Híd pedig 296-tal csökkent, míg 2016-ban már 430:261 volt a mérleg. (Megjegyzendő, hogy a járásban Bugárék pártja ekkor még így is közel két és félszer több szavazatot kapott, mint az MKP.) Minket azonban ezúttal is a szavazók tényleg, vagyis települési bontásban kapott mozgása érdekel, aminek alakulását az alábbi két grafikon szemlélteti.

4–5. ábra: A Most–Híd és az MKP szavazótáborának változása 2010 és 2012, valamint 2012 és 2016 között a Szenci járás településein

31 Öllös László megjegyzése. In: Szlovákiai választások – magyar szemmel. *Felvidéki Magyarok*, 2012/II. Letöltés helye: Felvidék Ma; letöltés ideje: 2017. 04. 20.

Eltérően a magyarlakta sáv egészében tapasztaltaktól, a diagramelemek többsége mindkét esetben a bal felső mezőben, ráadásul nagyjából az egyenes mentén szóródik, tehát többé-kevésbé biztosított az MKP és a Most–Híd tábora közötti átjárás elvi lehetősége. Ezek a községek vegyes nemzetiségűek, jelentős, akár többségi magyar lakossággal. Ugyanakkor a járás több településén, főleg 2016-ban, kifejezetten javult a Híd támogatottsága, miközben az MKP esetében ez lényegében nem változott. Itt viszont döntően szlovák (magyarok által 10% alatti arányban lakott) községekről beszélhetünk, ahol az MKP-t többnyire igen csekély, településenként tíz fő alatti támogatottság jellemzi. A Most–Híd tehát csak a magyarok által (is) lakott helységekből veszített teret, míg a markánsan többségi településeken gyarapodott, ami jól visszaadja a párt táborában országosan is végbemenő átrendeződési folyamatot, vagyis a magyarok csökkenő és a szlovákok növekvő jelenlétét.³²

Ami a konkrét számokat illeti, a Most–Híd a járásban 2012-ben ténylegesen 452 szavazót veszített; közülük 360 élt olyan településen, ahol nőtt az MKP-szavazók száma. Utóbbiak létszáma 186, közülük tizenketten bizonyíthatóan nem a Híd 2010-es táborából jöttek át, vagyis az MKP a vetélytárstól elpártolók maximum 38%-át tudta megszólítani. 2016-ban a Most–Híd által ténylegesen elvesztett támogatók száma már 694 volt, ebből 646-an éltek olyan helyen, ahol nőtt az MKP-szavazók száma. Ez utóbbiak 440 főt tesznek ki, közülük potenciálisan 395 személy korábbi Híd-szavazó, tehát a két tábor között ingázók lehetséges maximális létszáma a multietnikus párttól távozók 57%-ának felel meg. A folyamat inverzével, vagyis a szavazók MKP-től Most–Hídhöz történő átpártolásának a lehetőségével az érintett népesség alacsony száma miatt ezúttal nem foglalkozom.

Miután az elemzés során, mint tudjuk, nem kalkuláltam a demográfiai változásokkal, a Szenci járás adatainak értékelésekor figyelembe kell vennünk a szuburbanizáció torzító hatását. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a Most–Híd szavazóinak létszámalakulása – akár Pozsonyt, akár magát a járást nézzük – nincs szinkronban a migrációs irányokkal, kivéve a szlovák falvakban végbement, fentebb említett támogatottság-gyarapodást, ami elvben éppúgy lehet a szuburbanizációnak, mint a párt szórványterületen tapasztalt általános erősödésének a következménye. Amennyiben viszont a fővárosiak kiköltözési hulláma nem közvetlenül, vagyis demográfiai alapon, hanem közvetve – tehát a jelenségre adott szavazói reakcióként – eredményezte az agglomerációban az MKP támogatottságnövekedését, stabil választói népesség hiányában is levonható a következtetés, miszerint kivételes esetekben akár nagyobb arányú átszavazás is megvalósulhat az utódpartok között, s ez valószínűleg éppen az identitás kérdésének (külső körülmények által kikényszerített) előtérbe kerülésével magyarázható.

32 Az erre vonatkozó sajtó, illetve más szerzők általi becsléseket lásd Harrach, 2016. Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken, i.m.

Összegzés

Az ős-MKP 2009-es kettészakadását követő parlamenti választások során a Most–Híd támogatottsága a dél-szlovákiai régióban folyamatosan csökkent, a fővárosban és a magyarlakta sávtól északra pedig nőtt. Az MKP-t viszont az agglomerációs övezetben és a Dunaszerdahelyi járásban a szavazatok erőteljes növekedése, míg a többi járásban azok mérsékelt apadása jellemezte. Ennek megfelelően a voksok nagyobb arányú átáramlása járási szinten csak a délnyugati országrészben valószínűsíthető.

A települési összesítések szerint a 2012-es választáson a magyarlakta sávban 32 ezer szavazó hagyta el a Most–Hídat, ám maximum a 20%-ukat, a 2016-ban hasonló nagyságrendben eltávozott szavazóknak pedig legfeljebb a 18%-át szólíthatta meg az MKP. Ez utóbbi pártot 2012-ben 7500, 2016-ban pedig mintegy tízezer fő hagyta el ténylegesen, azonban a Most–Híd is csak a töredéküket – maximum az egynegyedét, majd a 18%-át – tudta magához vonzani. Regionális szinten csupán a Pozsony melletti Szenci járásban lehetett kimutatni magasabb arányú szavazátáramlás lehetőségét. Ennek oka az MKP erőteljes helyi támogatottság-növekedése, ám amennyiben ez a szuburbanizációs folyamatokra vezethető vissza, itt sem beszélhetünk jelentős átszavazásról.

Az a százaléérték, amely megmutatja, hogy az MKP maximálisan mekkora arányban vonzhatta magához a Most–Hídtól eltávozott szavazókat, a jelentősebb települések közül 2012-ben csupán Bős esetében ért el jelentősebb, 80% feletti értéket, a többiben ez az érték jóval 50% alatt alakult, míg Komáromban és Dunaszerdahelyen a gyakorlatban aligha beszélhetünk átjárásról. 2016-ban még tovább csökkentek ezek az értékek, Királyhelmecen pedig – egyedi esetként – a Most–Híd került abba a helyzetbe, hogy magához vonzza, még hozzá viszonylag magas matematikai valószínűséggel az MKP-t elhagyó szavazókat.

Mindent összevetve elmondható, hogy a két szavazótábor közötti átjárás még matematikai lehetőségként is csak kismértékben mutatható ki. Miután a támogatottságcsökkenés elsősorban a Most–Hídra volt jellemző, úgy is fogalmazhatunk, hogy az MKP sem 2012-ben, sem 2016-ban nem tudott profitálni a konkurens párt amortizációjából.

MÓZES SZABOLCS

A 2016-OS SZLOVÁKIAI PARLAMENTI VÁLASZTÁS EXIT POLLJÁNAK MAGYAR EREDMÉNYEI

2016. március 5-én parlamenti választást tartottak Szlovákiában, amely meglepetések sorát hozta. Nyolc párt szerzett mandátumot, a protestpártok és a szélsőségesek sosem láttott sikert értek el. A magyar választókat megszólító pártok közül a Most–Híd 6,5%-kal 11 képviselői helyet szerzett, nem sokkal a választás után pedig a kormánykoalíció tagja lett. A Magyar Közösség Pártja (MKP) 4,04%-kal a bejutási küszöb alatt végzett. A Magyar Kereszténydemokrata Szövetség (MKDSZ) a voksok 0,09%-át szerezte meg.

A választás során egy exit poll kutatás készült, a legnagyobb szlovák kereskedelmi televízió, a Markíza megbízásából a Focus közvélemény-kutató ügynökség végezte a felmérést. A tanulmány témája az exit poll magyar választókra vonatkozó adatsorainak elemzése.¹

A választás eredménye

Az exit poll magyar vonatkozású eredményeinek ismertetése előtt idézzük fel röviden a 2016-os szlovákiai parlamenti választás² eredményeit, különös tekintettel azok magyar részeredményeire. Szlovákiában a parlamenti választások során az ország területe egyetlen választókerületet képez, a 150 fős törvényhozás megválasztása egy fordulóban, arányos rendszerben történik. Az összes érvényes voks legalább 5%-ának megszerzésével lehet mandátumokhoz jutni, két vagy több párt koalíciója esetében a bejutási küszöb 7%, bővebb koalíció esetében 10% (utóbbira eddig egyszer, 1994-ben volt példa). A választók (jellemzően 150 fős) pártlistákra szavaznak, a szavazólapon feltüntetett képviselőjelöltek közül legfeljebb négynek elsőbbségi voksot (preferenciaszavazat) is adhatnak³. A jelölt abban az esetben léphet előbbre a párt által előzetesen rögzített pozíciójához képest, ha a pártra leadott összes szavazat legalább 3%-át megszerzi. A 3%-os preferenciaszavazat-határ átlépésekor az elsőbbségi voksok aránya határozza meg a pártlistán elfoglalt helyet, így a

1 A specifikus magyar adatokat Martin Slosiarik, a Focus ügynökség igazgatója a tanulmány megírása céljából bocsátotta a szerző rendelkezésére.

2 Rákóczi Krisztián: Választások Szlovákiában – a rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 2. 7–28.

3 333/2004. törvény a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsába történő választásról.

parlamenti mandátumszerzést. 2016-ban a részvételi arány 59,82%-os volt, ami alig tér el a 2012-es és 2010-es részvételi rátától. A magyarlakta régiókban jellemzően alacsonyabb volt a választói hajlandóság, emellett a gazdasági és szociális téren leszakadó régiók (Kelet-Szlovákia, Közép-Szlovákia déli része) járásainak többségében is elmaradt a részvételi arány az országostól.

2016-ban a korábbiakhoz képest kissé specifikus parlamenti és kormányzati helyzet előzte meg a soron következő voksokat. A 2012-es választást⁴ 44,4%-kal megnyerő és egymaga parlamenti többséget szerző Smer⁵ öt éve egyszínű kormányt alakíthatott. A második Fico-kabinet volt Szlovákia rövid története során az első nem koalíciós kormány. Az ellenzéket egy protestpárt, az Egyszerű Emberek és Független Személyiségek (a felvidéki magyar sajtóban és közbeszédben csak Egyszerű Emberek – rövidítése: OĽaNO), valamint a standard jobboldali pártok (Kereszténydemokrata Mozgalom – KDH, Most–Híd, Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió – SDKÚ, Szabadság és Szolidaritás – SaS) képezték. Utóbbi négy párt alkotta 2010–2012 között az idő előtt távozó Radičová-kabinet mögötti koalíciót. Az MKP 2012-ben 4,3%-kal egymás után másodszor nem érte el a bejutáshoz szükséges küszöböt.

A választások előtti felmérések eredményei által megrajzolt trend alapján 2016 márciusára 35% körüli Smer-győzelmet lehetett várni – ami nem jelentett volna parlamenti többséget az addigi kormánypártnak –, második helyre a Ficók fő kihívójává előlépő Siet nevű pártot (magyarul Háló) várták 10–15% körüli eredménnyel. A KDH és a Most–Híd esetében stabil bejutás és 6–9% közötti eredmény volt várható, hasonlóan a 2010 után visszatérő, ám időközben a Ján Slota pártelnököt leváltó és retorikát finomító Szlovák Nemzeti Párthoz (SNS). A billegők hosszú sorát két parlamenti formáció nyitotta (az SaS és az OĽaNO), a Sme rodina (magyarul Család vagyunk) nevű, új alapítású protestpártot és az MKP-t szintén az 5% körüli térben, jellemzően kicsivel a bejutási küszöb alatt mérték. A szó szoros értelmében Marian Kotleba pártvezér nevével fémjelzett Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (Mi Szlovákiánk Néppárt – Kotleba-LSNS) a felmérésekben a megkérdezettek 1-2%-ának támogatására számíthatott.

A 2016. március 5-i voksolás a Smer egyeduralmának végét, a proteszpártok előretörését, a hagyományos politikai formációk visszaesését, egy neonáci mozgalom parlamentbe jutását hozta, felülírva az előzetes várakozásokat. A választások gyakorlatilag valamennyi

4 Rákóczi Krisztián: Előrehozott parlamenti választások Szlovákiában – 2012. A magyar politikai esélyek csökkenése. *Kisebbségkutatás*, 2012. 2. 211–225.

5 A pártok esetében, ha nem rövidítésről van szó, a szlovák megnevezést használok. Egyrészt ez a felvidéki magyar sajtóban és publicisztikában bevett szokás, másrészt a nemzetközi gyakorlat is ilyen irányú (lásd Podemos, Sziriza stb.), vagyis nem fordítja le a pártneveket. A rövidítéseknél az ideológiai csatolmánynevek rövidítéseit elhagytam, ezeket a közbeszédben és a sajtóban szintén nem használják (pl. Smer-SD helyett Smer, SDKÚ-DS helyett SDKÚ, lásd a magyarországi példát: Fidesz-MPSZ helyett Fidesz).

párt esetében jelentős eltérést mutattak a korábbi hetekben-hónapokban mértektől.⁶ A Smer végül 28,3%-kal végzett az élen, ami 2002 óta a leggyengébb eredménye lett. A fő kihívónak tartott Siet' épphogy bejutott a parlamentbe (5,6%). Az ellenzék vezető erejévé a korábban a bejutási küszöbön billegő pártok váltak: a liberális, ám eurorealista (SaS) 12,1%-kal a második helyen végzett, míg az OĽaNO–Nova 11%-kal legjobb eredményét érte el (az OĽaNO választási szövetségre lépett a Nova nevű jobboldali törpepárttal, nevét fél évvel a választások előtt változtatta OĽaNO–Novára). A Sme rodina megelőzte a Most–Hídat (6,6%-ot, Bugárék 6,5%-ot szereztek), a rendszerváltó pártnak számító standard KDH pedig kiesett a parlamentből (4,94%). A legnagyobb meglepetés mégis a Kotleba vezette szélsőséges párt eredménye volt, a 8%-os szavazói bizalom 14 képviselői helyet jelentett. A Magyar Közösség Pártja történelme leggyengébb eredményét elérve 4,04%-kal ismét kimaradt a szlovákiai törvényhozásból.

Párt	Szavazatszám	Arány	Mandátum
Smer	737 481	28,28%	49
SaS	315 558	12,10%	21
OĽaNO–Nova	287 611	11,02%	19
SNS	225 386	8,64%	15
Kotleba–ĽSNS	209 779	8,04%	14
Sme rodina	172 860	6,62%	11
Most–Híd	169 593	6,50%	11
Siet'	146 205	5,60%	10
KDH	128 908	4,94%	0
MKP	105 495	4,04%	0
MKDSZ	2 426	0,09%	0

1. táblázat: A 2016-os szlovákiai parlamenti választás eredménye

A felmérések a főbb tendenciákra ugyan rámutattak (a Smer gyengült, az SNS be fog jutni, az ellenzék erősödik), ám az eredmények megbecslésében nagyon pontatlannak bizonyultak. Ez főleg a Marian Kotleba által vezetett szélsőséges pártra igaz, amelyet hosszú

6 Mit mutatnak az utóbbi fél év felmérései? Új Szó, 2016. február 19. Letöltés helye: www.ujso.com; letöltés ideje: 2017. 06. 17.

ideje mélyen a bejutási küszöb alatt mértek. Kotleba ugyanakkor a közelmúltban már okozott egy jelentős politikai sokkot. 2013-ban a megyei választások során Besztercebánya megyében meglepetésre bejutott a megyeelnök-választás második fordulójába, és ott le is győzte a korábbi smeres megyeelnököt – mindezt egy jellemzően a baloldal bástyájának tartott régióban.⁷ Kotleba 2016-os előretörésére két közkeletű magyarázat született: az egyik a rejtőzködő szimpatizánsok elmélete; a másik pedig a választás előtti hetekben, napokban történt erőteljes véleményváltozás és az addig passzívabb választói csoportok mobilizációjának számlájára írja a szélsőségesek nem várt eredményét. A Focus ügynökség exit pollja előbbi mutatja nagyobb súlyúnak. A mérés során rákérdeztek arra is, a választó mikor döntötte el, kire adja le voksát. Kotlebáék szavazóinak 54,3%-a már több mint egy hónappal a voksolás előtt tudta, hogy az LSNS-re fog szavazni. Ha helytálló és őszinte a válaszadók saját időbecslése, akkor a közvélemény-kutatásoknak nem 1–2, hanem legalább 4% körüli (vagy inkább még ennél is erősebb) eredményt kellett volna kimutatniuk Kotlebáék esetében.⁸

A többi párt meglepetésszerű eredményére nagyrészt választ adhat a vonatkozó adatsor. Az SaS és az OĽaNO–Nova a választás előtt a bejutási küszöb körül billegett, s mindkét párt esetében nagyon alacsony volt azon választók aránya, akik több mint egy hónappal a voksolás előtt már biztosak voltak támogatásukban (SaS: 43,7%, OĽaNO–Nova: 39%). A Siet' fordított utat járt be, a 10-13% közötti sávból esett a 5,8%-ra. A párt választói saját bevallásuk szerint többségükben bizonytalanok voltak, csupán a Siet're voksolók 38,4%-ra vallotta az exit poll során azt, hogy több mint egy hónappal március 5-e előtt már biztos volt szavazatában.

Mit mutat az exit poll?

Az exit poll egy specifikus közvélemény-kutatási típus, amelynek során a konkrét választás lekérdezése a cél. A kutatás során a választás színhelyéről kilépő szavazókat kérdezik meg, egyben döntésük mozgatórugóit, valamint a választók szociodemográfiai jellemzőit is megtudakolják. Az exit pollok reprezentatív minta alapján készülnek, a felmérés során a választást imitálják: a válaszadó egy lapot kap, melyet kitölt, majd borítékba helyezve bedobja az urnába.

7 Kotlebát a szlovákok választották meg. Új Szó, 2013. november 26. Letöltés helye: www.ujso.com; letöltés ideje: 2017. 06. 18.

8 A Kotleba-párt választói bázisának összetételéről lásd Miloslav Bahna és Jozef Zagrapan tanulmányát: Volia voliči v obciach s rómskou populáciou LSNS častejšie? Analýza individuálnych a kontextuálnych faktorov volebných rozhodnutí v parlamentných voľbách 2016. *Working Papers in Sociology*, 2017. 1.

Az exit poll felmérések előnye, hogy módszertani okokból pontosabb képet nyújtanak, mint egy közvélemény-kutatás. Nem egy hipotetikus („Ha múlt hétvégén lett volna a választás, kire szavazott volna” – hangzik a standard választásközi felmérések kérdése), esetleg egy jövőben eldöntendő kérdésre kell válaszolni, hanem a valós szavazatot kell anonim módon „bevallani”. Másrészt a klasszikus felmérések leggyakrabban használt ezres mintájával szemben sokkal több ember megkérdezésével készülnek. A tanulmány alapanyagául szolgáló kutatás esetében ráadásul egy dupla exit pollról beszélhetünk, a Focus ugyanis 2012-vel elmentésben egy kétszer tízezres reprezentatív mintát kérdezett le, hogy precízebbek lehessenek az eredmények. A céljuk ezzel az volt, hogy a két mintát egymáshoz is tudják viszonyítani, kiküszöbölve az esetleges tévedéseket, váratlan mozzanatokat. Az eredményeket végül a két mintát összevonva prezentálták.

Az exit poll arra jó, hogy az elemzőknek, újságíróknak a választás éjszakáján legyen miről beszélgetniük, amíg megérkezik az első hivatalos adatok – gondolják sokan, ám ez csupán az exit pollokak a közvélemény által leginkább látható funkciója. A választás eredménye adott, ám titkossága miatt nem tudjuk, mely társadalmi csoportok hogyan voksoltak. A választási eredményeket legfeljebb földrajzi szempontból lehet elemezni – a felvidéki magyarság esetében a térségi etnikai elkülönülés miatt ez is fontos segédeszköz⁹ –, ám exit pollok nélkül nem tudnánk, az egyes társadalmi csoportok hogyan szavaztak, mi volt a döntés hátterében, illetve hogy a legutóbbi, hasonló jellegű választás folyamán kire adták le voksukat.

A nagy mintavételnek köszönhetően az exit pollokból pontos képet kaphatunk a felvidéki magyarság választási viselkedéséről is. A klasszikus közvélemény-kutatások adataiból nincs lehetőségünk mélyebb összefüggések feltárására. Szlovákiában rendszeresen a Focus ügynökség készít pártpreferencia-méréseket (havonta), rajta kívül a Polis ügynökség hoz nyilvánosságra több-kevesebb rendszerességgel méréseket (évi átlag 8-10 kutatást). A többi intézet ad hoc készít ilyen jellegű kutatásokat és hozza azok eredményét nyilvánosságra. A Focus és a Polis is hozzávetőlegesen ezres mintákkal dolgozik, ami azt jelenti, hogy a magyar nemzetiségű megkérdezettek száma átlagosan 80-100 egy felmérésben (deklaráltan mindkettő használ magyar mintát) – ebből pedig általában a válaszadók 60-70% nevez meg konkrét pártot (50-70 résztvevő). Egy ilyen standard mintán belüli kis magyar minta nem alkalmas arra, hogy mélyebb következtetéseket vonhassunk le a felvidéki magyar választók viselkedéséről.

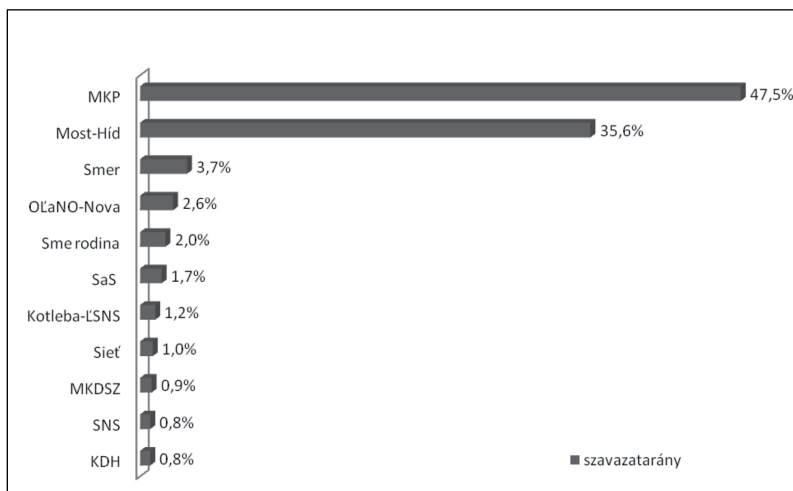
A jelen tanulmányban tárgyalt 2016-os exit poll 20 128 fős reprezentatív országos mintán készült, ezen belül a magukat magyar nemzetiségűnek valló szavazók száma 1613 volt. Jelen tanulmányban két forrásból merített adatokat fogok prezentálni és értelmezni. Az egyik a Focus igazgatója, Martin Slosiarik és az ismert szlovák szociológus, Olga Gyárfášová közös,

9 Harrach Gábor: Etnicitás és pártpreferencia a Felvidéken – Kik alkotják az MKP és a Most–Híd szavazótáborát? *Kisebbségi Szemle*, 2016. 2. 29–51.

2016 novemberében megjelent tanulmánya, amely az exit poll alapadatait tartalmazza.¹⁰ A másik forrást az ügynökség igazgatója által e sorok szerzője számára átnyújtott, a magyar választók viselkedésével kapcsolatos adatsorok képezik. Ezt egészítik ki a 2012-es parlamenti választás exit polljának magyar adatai: az a mérés kisebb mintán készült, öt éve a magyar választók száma 692 volt.

Kire szavaztak a magyar választók?

A Focus exit polljának alapadatai szerint az MKP választóinak 96%-át a magyarok adták, míg a Most–Híd szavazóinak 43,7%-a magyar nemzetiségű, 53,8% pedig szlovák volt. Ha nézőpontot váltunk, és csak a magyar választók döntését szemléljük, akkor azt látjuk, hogy a magyarságot leginkább megszólító két párt a magyarok által leadott voksok 83,1%-át szerezte meg – avagy, minden hatodik magyar szlovák pártra szavazott. A magyarok 47,5%-a az MKP-t választotta, a Hídra 35,6%-nyi voks érkezett. A Magyar Kereszténydemokrata Szövetség nevű törpepártra a magyarok 0,9%-a szavazott. Esetükben olyan marginális az eredmény, egyben a statisztikai hibahatáron belüli, hogy a későbbiekben külön nem foglalkozom a párt részadataival. A nemek szerinti bontás eredményei alapján az MKP a nők között volt népszerűbb. A magyar férfiak 38,6%-a Most–Hídra, 44,5%-a az MKP-ra voksolt, a nők 33,3%-a választotta a Most–Hídat, 50,5%-a pedig a Berényi József vezette pártot.

1. ábra: Kire szavaztak a felvidéki magyarok a 2016-os választáson?

10 Gyárfášová, Oľga – Slosiarik, Martin: Volby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov. *Working Papers in Sociology*, 2016. 1. A tanulmány szabadon letölthető a Szlovák Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének weboldaláról (www.sociologia.sav.sk).

Érdekesebb eredményeket hozott a kor, valamint a végzettség szerinti eloszlás. Ezzel kapcsolatban ugyanis korábban kialakult egy percepció, melyet korábbi felmérések, valamint a választói attitűdök kikövetkeztetése formált, erősített. Általános elemzői és publicisztikai vélekedés szerint az MKP táborában felülreprezentáltak a falusi, idősebb és alacsonyabb végzettségű szimpatizánsok, míg a Most–Híd inkább a városokban, a fiatalabbak és a magasabb végzettségűek között népszerűbb. Nem nehéz belátni, hogy a három kategória egymást is erősíti, mivel a falvakban magasabb az idősek aránya, a kor és a végzettség között pedig egyértelmű korreláció mutatható ki: a 30 éves korosztályban sokkal magasabb az érettségizettek és diplomások aránya (az egyetemi tömegképzés térnyerése miatt is), mint az 50 vagy a 60 éves korosztályokban.

Ez a vélekedés a kevés számú kutatás¹¹ mellett egyrészt a pártok által hirdetett prioritások és az egyes korcsoportok által fontosnak tartott értékek közötti összefüggések miatt alakulhatott ki (az MKP számára a nemzeti identitás megtartása, a kisebbségpolitika, a konzervatív értékek felvállalása volt kulcsfontosságú, ezek az értékek pedig jellemzően népszerűbbek az idősebb, mint a fiatalabb korosztályok körében),¹² másrészt a pártok kommunikációja, médiaszereplése miatt. Miután az MKP 2010-ben kiesett a parlamentből, a szlovák médiában marginálisan jelent meg, míg a Most–Híd parlamenti és egy időben kormánypártként rendszeres országos médiamegjelenésre számíthatott. Ezeket a csatornákat – legyen szó írott vagy elektronikus szlovák sajtóról – nagyobb arányban a szlovák többségű városokban lakó, fiatalabb magyarok, illetve a vegyes házasságban élők követik. Utóbbi csoportot pedig eleve hamarabb meg tudja szólítani a Most–Híd interetnikus jellege, szlovákokat is felvonultató választási listája. Az MKP ezzel szemben a magyar elektronikus médiában, főként a magyarországi közszolgálati tévé- és rádióadókon volt felülreprezentálva, amelyeket jellemzően az idősebb korosztály követ figyelemmel a határokon túl.

A vélekedéseken, közvetett kutatásokon¹³ alapuló percepciókat erősítette a kevés számú szlovákiai magyar felmérés is. 2013-ban éppen a Focus ügynökségnél rendelt magyar mintás közvélemény-kutatást a Publicus Slovensko és a Híd. *„A Híd erős kategóriáinak a jól szituáltak, magas végzettségűek, fiatalok, nők, városlakók és panelben élők számítanak – szintén évek óta tartó trendekről van szó, míg az MKP a férfiak, nyugdíjasok, családi házban lakók, alacsonyabb végzettséggel rendelkezők és rosszabbul szituáltak között erős”* – írta a kutatás eredményeiről a felmérés elemzését a Publicus Slovensko ügynökség részéről végző Ravasz Ábel szociológus.¹⁴ A 2013-ban 741 fős reprezentatív mintán rögzített kutatás alapján az

11 Ravasz Ábel: Szlovákiai magyarok mint választók, 2009–2013. *Magyar Kisebbség*, 2013. 2. 41–68.

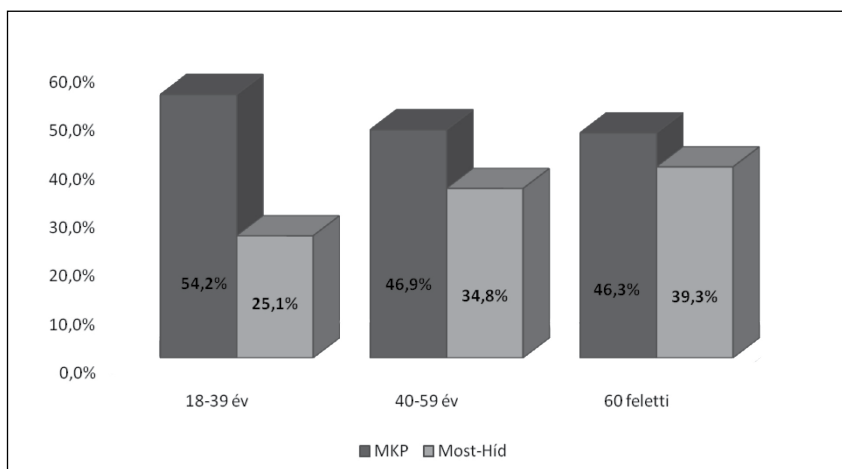
12 Lampl Zsuzsanna: *A szlovákiai magyarok szociológiája*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2012.

13 Mészáros Magdolna: A szlovákiai magyarok politikai orientációja. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2009. 4. 33–47.

14 Felmérés: mire szavaznának a szlovákiai magyarok? *Paraméter*, 2013. május 29. Letöltés helye: parameter.sk; letöltés ideje: 2017. 06. 17.

elemi iskolát végzettek között 32,7%:27,7% volt az arány az MKP és a Most–Híd szavazói között (a csoport aránya 34,7% a teljes mintában), a diplomások között már a Most–Híd vezetett 7,5%:5,6% arányban (5,7% diplomás a teljes mintában). A nyugdíjasok között pedig egyértelmű MKP-s fölény mutatkozott akkor (32,7%:17,4% – az egész csoport 21,9%-os volt a mintában).¹⁵

A 2016-os választás nagy magyar mintás exit pollja a fenti percepciókhoz és a korábbi kutatásokhoz képest alapvető elmozdulást mutat. A mérés alapján az MKP sokkal népszerűbb volt konkurensénél a diákok, fiatalabb korcsoportok és a diplomások között, mint a Most–Híd. Míg a 60+ korcsoportban viszonylag kiegyenlített volt a két párt támogatottsága (a nyugdíjas generációk 46,3%-a az MKP-ra, 39,3%-a a Hídra szavazott), addig a 18–39 év közötti kategóriában kétszeresre nőtt a különbség: a fiatalabb magyar szavazók 54,2%-a Berényi József pártját, 25,1% a Bugár Béla vezette listát részesítette előnyben. A magyar nemzetiségű diplomások között szinte pontosan ugyanilyen arányt látunk: 50% az MKP-ra, 26,6% a Most–Hídra szavazott.

2. ábra: A szlovákiai magyar választók korcsoportos megoszlása, 2016

A 2012-es parlamenti választás exit polljával történő összevetés alátámasztja a fenti elmozdulást. Akkor a magyar szavazók 44,1%-a voksolt az MKP-ra, 41,1% pedig a Most–Hídra. Amíg a 39 év alatti korosztályban 2012-ben fej-fej mellett állt a két párt (MKP–Híd 44,8%:42,1%), addig négy évvel később ugyanebben a korosztályban már szinte a kettő az egyhez arány alakult ki az MKP javára. Még nagyobb az interetnikus párt vesztesége a diákok körében. 2012-ben még a magyar diákok kereken 50%-a voksolt rájuk, az MKP-re

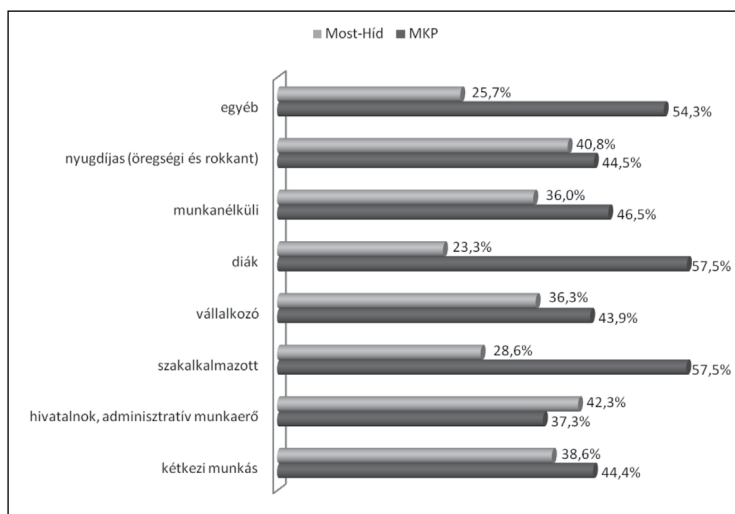
¹⁵ Uo.

41,2%, 2016-ra földcsuszamlásszerű elmozdulás történt: 23,3% szavazott a Hídra, míg a magyar diákok 57,5%-a az MKP-t preferálta. Az exit poll magyar adatai nem tartalmazzák az első választók statisztikáit, ám a diákokra vonatkozó adatsorokból kikövetkeztethető, hogy a magyar első szavazókat sokkal jobban sikerült megszólítani az MKP-nak. Fontos megjegyezni, hogy a 2012-es exit poll magyar adatai sem támasztják alá teljes mértékben a 2013-as magyar mintás Focus-felmérés adatait, igaz, az MKP számára 2012-ben csalódással végződő választásnak lehettek a párt szimpatizánsaira akár olyan hatásai is, amelyek az egy évvel későbbi kutatás során megállapított irányba mozdították el a párt táborának szerkezetét.

	2016		2012	
nemek szerint	MKP	Most–Híd	MKP	Most–Híd
férfiak	44,5%	38,6%	47,6%	38,9%
nők	50,5%	33,3%	41,4%	43,2%
korcsoportos bontásban	MKP	Most–Híd	MKP	Most–Híd
18-39 év	54,2%	25,1%	44,8%	42,1%
40-59 év	46,9%	34,8%	40,8%	45,4%
60 feletti	46,3%	39,3%	48,8%	31,9%
végzettség szerint	MKP	Most–Híd	MKP	Most–Híd
általános iskolai, érettségi nélküli	46,2%	39,4%	44,7%	38,0%
érettségi végzettségű	47,9%	35,6%	42,0%	45,8%
diplomás	50,0%	26,6%	47,1%	35,3%
foglalkozás alapján	MKP	Most–Híd	MKP	Most–Híd
kétkezi munkás	44,4%	38,6%	47,2%	38,6%
hivatalnok, admin. munkaerő	37,3%	42,3%	33,3%	54,5%
szakalkalmazott	57,5%	28,6%	48,8%	43,4%
vállalkozó	43,9%	36,3%	40,4%	44,2%
diák	57,5%	23,3%	41,2%	50,0%
munkanélküli	46,5%	36,0%	38,0%	40,8%
nyugdíjas (öregségi és rokkant)	44,5%	40,8%	48,2%	34,1%
egyéb	54,3%	25,7%	45,0%	35,0%

2. táblázat: A felvidéki magyarok 2012-es és 2016-os választási pártpreferenciái szociodemográfiai csoportok szerinti bontásban

A foglalkozást tartalmazó adatsorokban egy kategóriában a Most–Híd választották többen, ez pedig a hivatalnok, adminisztratív munkaerő kategória. Ezen csoporton belül a magyarok 42,3%-a voksolt a pártra, 37,3% pedig az MKP-ra. Az összes többi foglalkozási kategóriában az MKP nyerte meg a magyar–magyar különversenyt. 2012-ben a nyolc kategória felében az egyik, felében a másik párt szerepelt jobban, a diákok mellett a szakalkalmazottak és a hivatalnokok, adminisztratív munkaerő kategóriákban volt a legnagyobb visszaesés a Most–Híd részéről. Első látásra azt gondolhatnánk, a hivatalnok, adminisztratív munkaerő kategóriában azért szerepelhetett még mindig jobban a Bugár Béla vezette párt, mivel ellenfelével szemben 2010 óta a parlament tagja, másfél évig pedig kormánytényező is volt. Ezen logika alapján viszont a szlovák pártok között a Smernek kellett volna a kategóriát megnyernie, mivel négy évig egyedül kormányzott. Ezzel szemben a 2016-ban bejutó pártok közül a Smernél és Kotlebáéknál volt a legkisebb a kategória aránya a saját választók között.

3. ábra: A szlovákiai magyar választók foglalkozási kategóriák szerinti megoszlása

A kutatás csak a szociodemográfiai csoportokon belüli népszerűségi állapotokat rögzíti, az egyes kategóriákban mutatkozó változások viszont kínálják a kérdést: mi indíthatta be a változást? Az összesített adatokból is azt látjuk, hogy a Most–Híd az utóbbi hat évben választásról választásra egyre több magyar szavazót veszít – ez főként 2012 és 2016 között volt jelentős –, és ennek köszönhetően táborát nézve dominánsan magyar választókkal rendelkező pártból teljesen multietnikussá vált. Az exit pollok alapján úgy tűnik, a párt főként a fiatalabb és a magasan képzett magyar választókat veszítette el.

Ennek okaival kapcsolatban mélyreható szociológiai kutatások nélkül csak hipotéziseket lehet felállítani, én három mérlegelendő szempontot emelnék ki a sok lehetséges közül. A Most–Híd 2009-es indulásakor az interetnikus jelleg mellett („Nem számít a pék nemzetisége, csak jó kenyeret süssön” – szölt az egyik 2010-es választási szlogen) szakpolitikai kompetenciájával kívánta megkülönböztetni magát konkurensétől. Az 1998 óta fennálló magyar „egypártrendszer” számos kritika érte amiatt, hogy az MKP szakmailag „eltunyult”, csak a kisebbségi ügyekkel foglalkozik, szakpolitikai szinten nem annyira kompetens és innovatív, mint a szlovák jobboldali partnerpártok. A Most–Híd erre is próbált választ adni akkor, amikor a kisebbségi mellett – esetenként helyett – gazdasági, szociális és más területeken kívánt szakmailag potens pártként megjeleníteni. Ez főként a magasan képzett és fiatalabb korosztály számára lehetett imponáló, ám az utóbbi hét év ezen a téren végül nem hozott áttörést, így a nevezett korcsoportok csalódottan fordulhattak el a párttól. A másik hipotézis a magyar témák fokozatos kikopásával magyarázza a visszaesést. A közéleti vitákat éberebben figyelő magasabban képzett magyar választók, az értelmiség számára frusztráló lehetett, hogy miközben a 2011-es népszámlálást sokkhatásként kellett megélniük,¹⁶ valamint egy sor kisebbségi kérdés továbbra is rendezetlen maradt, a magyar ügyek a korábbi időszakokkal összevetve marginálisan jelentek meg a szlovák/szlovákiai közéleti disputákban.

Végezetül harmadik szempontként a két párt preferenciaszavazatait érdemes szemügyre venni. Míg a Most–Híd listáján az első tízben (akár a listát, akár a preferenciavoksok utáni végső erősortrendet nézzük) nem volt új, fiatal politikus, addig az MKP kínálatában megjelentek új arcok. Menyhárt József – akit a választás után három hónappal pártelnökké választottak – harmadik lett a voksok alapján (eredetileg 4. volt a listán), Orosz Örs a kilencedik helyről az ötödikre „karikázta” fel magát, Ciprusz Zoltán a tizedikről a hatodikra, és az első tízben végzett még Samu István és (az eredetileg 20. helyen induló) Nagy Dávid is. Vagyis az MKP a kínálati oldalon sikeresebben tudott megjeleníteni fiatal jelölteket, nem mellékesen a civil vonalról is behozva őket (például a Fiatalkötetlenek színében induló Orosz Örs és három társa személyében). Megjegyzendő: mivel az MKP a választás pillanatában közel hat éve már nem volt parlamenti erő, a legfiatalabbak számára interetnikus konkurensével szemben újként hathatott, hiszen aki 2010 előtt nem követte a közéleti eseményeket, annak nem volt parlamenti, kormányzati tapasztalata a párttal, bizonyos értelemben még rendszeren kívülinek is tűnhetett.

Miért szavaztak az adott pártra? – szölt a közvélemény-kutatók következő kérdése, a felkínált lehetőségekből pedig egyet lehetett választani. Az MKP esetében a domináns ok a kisebbségi program – a pártra szavazók 54,5%-a ezt nevezte meg indoknak. Bugáréknál a magyar választóknál szintén a kisebbségi program áll az első helyen, ám feleakkora

16 Tíz év alatt 62 ezerrel csökkent a magukat magyarnak vallók száma, ez 12%-os zsugorodás.

értékkel, mint a konkurens pártnál. Mivel csak egy fő okot lehetett megjelölni, a többi opciónál a Most–Híd magasabb százalékarányt ért el. Kiemelkedik még a pártvezér és pártszemélyiségek kategória: 15,6%-nyi magyar választó főleg Bugár Béla személye miatt döntött a későbbi kormánypárt támogatása mellett. A felkínált válaszok között megtalálható a „menekültek, terrorizmus” indoklás, ám ez mindkét párt táboránál marginális szerepet játszott (3% alatt) a döntéshozatalban. Ez az adat főként az MKP számára lehet mementő. A párt ugyanis a menekültválság 2015-ös kiéleződésének hatására az előkampányban, 2015 őszén erőteljesen operált a témával, ám mint az eredmények mutatják, végül ez az üzenet szinte teljesen hatástalan maradt. Ennek egyik oka, hogy a téma végül nem játszott szerepet a véghajrában, az exit pollban felkínált 11 lehetséges választási indok között csak a hetedik lett 4%-os gyakorisággal. A témával 2015 nyaratól rendkívül aktívan dolgozó Smer táborán belül is csak 8,5% nevezte ezt meg döntése fő indokának. A Kotleba-párt táborában az érték 8,1%, a többi párt esetében 4% alatt van. A gyenge mutató egyik oka, hogy elemzők szerint a Smer túlfűtötte a migránsokkal kapcsolatos kampányt, a téma pedig a kampányidőszak végére kifulladt. Másrészt Magyarországgal vagy Ausztriával ellentétben a menekültkérdés Szlovákiában jórészt virtuális probléma maradt, az országot nem érintette a migránsok útvonala. Harmadrészt a választások előtti két hónapban több tüntetés is lezajlott, így a választói fókusz ismét a hazai témákra (egészségügy, oktatásügy, korrupció) terelődött. Az MKP emellett azért sem tudott profitálni a migránsválságból, mivel parlamenten kívüli pártként nehéz volt a választókkal elhitetnie, hogy ebben a komplex, nemzetközi kihatású, részben uniós kérdésben kompetens tényező.

A pártválasztás indoka	MKP	Most–Híd magyar szavazók	Most–Híd szlovák szavazók	Más párt
gazdasági program	6,6%	11,4%	13,5%	15,8%
szociális program	8,2%	12,8%	12,2%	18,4%
egészségügyi program	2,7%	6,0%	3,2%	3,0%
menekültek, terrorizmus	2,4%	2,9%	4,2%	3,8%
korrupcióellenes program	5,9%	8,0%	9,3%	17,3%
kisebbségi program	3,5%	8,1%	11,8%	8,6%
vezér, személyiségek	8,0%	15,6%	29,9%	7,5%
Szlovákia érdekei	0,8%	1,1%	2,0%	4,5%
új párt	0,4%	0,2%	0,2%	2,6%
kisebbségi program	54,5%	25,7%	4,0%	2,6%
egyéb indok	7,0%	8,3%	9,7%	15,8%

Az oszlopok összege 100%. Félkövérrel a domináns választói motivációk

3. táblázat: A pártválasztás okai

Érdekes kérdés és külön kutatás tárgya lehetne, hogy mennyiben különbözik a Most–Híd magyar és szlovák választói rétege. A nyilvánosságra hozott és a rendelkezésünkre bocsátott exit poll adatokból ez nem állapítható meg pontosan, csak hozzávetőleges következtetéseket lehet levonni. A bevezetőben említett tanulmányban nyilvánosságra hozott adatok azt mutatják, milyen az egyes pártok választói szerkezete, míg a rendelkezésünkre bocsátott szociodemográfiai adatok abba engednek betekintést, hogy a magyarok mire adták le voksukat. Így más az adatok perspektívája, s mivel nem ismerjük a mintában jelen lévő csoportok nagyságát, nem lehet a magyar mintás statisztikákat az összesített adatokból kivonva megkapni a Most–Híd szlovák választóinak jellemzőit. Ezt egyedül a választás indokainál lehet elvégezni, mivel itt a magyar mintás adatok is a pártszavazók szerkezetét mutatják. Mivel ismerjük a Most–Híd választóinak nemzetiségi eloszlását, megnéztem, a szlovák hidas szavazók témapreferenciái mennyiben különböztek a magyar hidas tábortól.

Az adatok alapján két területen mutatkozik szignifikáns különbség a két etnikai tábor között. Bugárék szlovák választóit minimálisan szólította meg a kisebbségi program (4%, szemben a magyarok 25,7%-os arányával), a különbség pedig jórészt a „pártvezér, személyiségek” kategóriában jelenik meg. Már a magyar választók között mért 15,6%-os adat is átlagon felülinek számít – ez az érték egyik pártnál sem lépte át a 12%-ot (magas értékek: 11,3% az OĽaNO–Novánál, 9,6% a Sietnél, 8,8% Kotleba pártjánál, de csak 5% a Fico által nagyban dominált Smernél). A Most–Híd szlovák választói körében viszont még ennél is sokkal fontosabb volt a pártvezér és a személyiségek, 29,9%-nyian ezt adták meg választásuk fő indokának. Ez részben azt jelentheti, hogy Bugár Béla neve erősebb mágnes a párt szlovák választói számára, mint a magyar hidas táborban, ugyanakkor a kiugró adathoz hozzájárulhattak a szlovák politikusok is. A pártlistán második Lucia Žitňanská például az utóbbi évek mérései alapján rendre bent volt a legnépszerűbb 20 szlovákiai politikus között (a Most–Hídból rajta kívül, de őt megelőzve csak Bugár Béla szerepel a listákon).¹⁷ Žitňanská 59 145 preferenciaszavazatot kapott (a második legtöbbet, Bugár Béla 108 523-mal végzett az élen, a harmadik Simon Zsolt lett 27 041 „karikával”).

Végezetül nézzük meg, mit mutatnak a szavazói hűséget mérő adatok, amelyek arra is választ adhatnak, milyen átjárás volt a két, magyarokat megszólító párt között. Az MKP választóinak 70%-a voksolt négy évvel korábban is a pártra, a Most–Híd magyar választói esetében a korábbi pártválasztók aránya 76,6%. A szavazók átcsábításában Berényiék voltak sikeresebbek, az MKP 2016-os táborában 15,2%-nyi korábbi Híd-szavazó is található, míg Bugárék választói között 8,9% azok aránya, akik 2012-ben az MKP-ra adták le voksukat. Az exit poll adatok alátámasztják Harrach Gábor elemzésének hipotézisét, miszerint

17 Bugár és Žitňanská a legnépszerűbb ellenzéki. Új Szó, 2014. december 10. Letöltés helye: www.ujso.com; letöltés ideje: 2017. 06. 18.

az MKP 2016-ban legfeljebb a Most–Híd elhagyó választók 18%-át szólíthatta meg.¹⁸ Mindkét párt esetében a tábor hozzávetőlegesen tizedét adták azok a szavazók, akik négy évvel korábban nem vettek részt a parlamenti választáson (vagy azért, mert távol maradtak, kisebb részt pedig azért, mert 2012 márciusáig még nem töltötték be a 18. életévüket). A 2012-es exit poll során nem kérdeztek rá a választók döntésének indokaira, ám a párttáborok stabilitását mérték. 2012-ben a Most–Híd szavazóinak 79,1%-a vallotta azt, hogy a 2010-es parlamenti választás során is Bugárékat támogatta, 8,3% az akkor még Csáky Pál vezette MKP-ra voksolt. Az MKP esetében 71,5%-ot tett ki a hűséges választók aránya, 14,8% pedig a 2010-es Híd-táborból érkezett. „*Miután a támogatottságcsökkenés elsősorban a Most–Hídra volt jellemző, úgy is fogalmazhatunk, hogy az MKP sem 2012-ben, sem 2016-ban nem tudott profitálni a konkurens párt amortizációjából*” – összegezte a folyamatokat Harrach Gábor.¹⁹ Az exit pollok ezt a megállapítást nagymértékben alátámasztják.

	2016-os pártválasztás		
2012-es pártválasztás	MKP	Most–Híd	más párt
Smer	0,8%	0,9%	22,5%
KDH	0,3%	0,2%	5,7%
OLANO	0,1%	0,4%	6,1%
Most–Híd	15,2%	76,6%	18,7%
SDKÚ	0,1%	1,2%	4,2%
SaS	0,3%	0,9%	9,5%
SNS	-	-	2,3%
MKP	70,0%	8,9%	8,0%
ESNS	0,1%	-	1,1%
más párt	0,4%	0,9%	3,4%
nem szavazott 2012-ben	12,7%	10,1%	18,3%

4. táblázat: A magyar pártválasztók korábbi szavazása. Félkövérrel a párthoz hűséges szavazók aránya, dőlt betűvel a másik pártra átszavazók aránya.

¹⁸ Harrach Gábor: Szavazói átjárás az MKP és a Most–Híd között. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2.

¹⁹ Uo.

A választói volatilitást szemléltető táblázat másik érdekessége a szlovák pártokra voksoló magyarok viselkedése. A Most–Híd magyar választóinak 4,4%-a érkezett azok közül, akik 2012-ben valamely szlovák pártot részesítették előnyben, az MKP-nál még alacsonyabb az arány: csak 2,1%. Ahogy korábban jeleztem: a szlovákiai magyar választók 16%-a szlovák pártra voksolt. A volatilitást mutató adatsorok alapján elmondható: azok a magyar választók, akik korábban szlovák pártot támogattak, nehezen találtak vissza a magyar listákhoz. Ellenben: a szlovák pártokra voksoló magyarok táborában 18,7%-nyi azok aránya, akik 2012-ben Bugárékra szavaztak és 8%-nyian választották akkor az MKP-t. Ez a tendencia komoly kihívást jelenthet a közeljövőben a felvidéki magyar politikumnak.

Ezek után érdemes szemügyre venni, a szlovák pártokat támogató magyarok milyen társadalmi csoportokból érkeztek, és milyen okokból választottak szlovák listákat. A jobboldali szlovák pártokra főként a fiatalabb és a 60 év alatti magyarok szavaztak, a Smer magyar táborában viszont felülreprezentáltak az idősebbek (a 60 évnél idősebb magyar szavazók 5%-a Ficóékat támogatta). Az MKP és a Most–Híd mögött egyébként pont a Smer volt a legerősebb a magyarok között (3,7%), maga mögé utasítva az OLaNO–Novát (2,6%), a Sme rodinát (2%), az SaS-t (1,7%) és Kotlebáékat (1,2%). A szélsőségesek a fiatalabb magyar választók között voltak népszerűek (3,1%-nyi magyar szavazó a 40 alatti korcsoportban), hasonlóan a Sme rodina nevű protestpárthoz (3,5% ugyanitt). A végzettség szerinti bontásban a Smer az általános iskolai és érettségi nélküli középiskolai végzettséggel rendelkezők magyarok között volt népszerű (5,4%), ám meglepetésre a diplomás kategóriában is erős volt (4,5%). A diplomás magyarok között hajszálra pontosan ugyanilyen eredményt ért el a liberális SaS is. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a pártonkénti bontás esetében a szlovák pártoknál már nagyon kis számokkal dolgozunk, így sokkal jelentősebb lehet a statisztikai tévedés lehetősége. Például a magyarok között ötödik Sme rodina (2%) szavazóinak száma a magyar mintán belül 32, ennek a kis csoportnak a további bontása adja az egyes szociodemográfiai rétegek arányát.

Ellenben a választás megindoklásánál még értelmezhetőbb számaink vannak, itt ugyanis a nem az MKP-ra és nem a Most–Hídra voksoló magyarok száma egyben szerepel (benne a 0,9%-nyi MKDSZ-szavazóval is, ám az egyszerűség kedvéért most ezt figyelmen kívül hagyom és egységesen „szlovák blokként” kezelem a csoportot). A 16%-os csoporton belül marginális azok aránya (2,6%), akik a kisebbségi program miatt dobták az urnába valamelyik szlovák párt listáját – ami érthető is, a szlovák pártok ugyanis vagy egyáltalán nem, vagy csak szőrmentén foglalkoztak a nemzeti kisebbségek ügyével programjaikban és megszólalásaikban. A „szlovák csoportban” három választási ok a legerősebb, és mindhárom szignifikánsan magasabb értéket képvisel, mint a magyar pártok esetében, sorrendben: a szociális program (18,4%), a korrupcióellenes program (17,3%) és a gazdasági program (15,8%). A részletesebb pártbontást nem ismerjük, ám nem lenne meglepetés, ha a szociális

kérdések főleg a Smer magyar választóinál dominálnának (az összes szlovákiai választónál 22%, a Smer támogatóinál 40,9%), míg a korrupcióellenes program az OĽaNO–Nova választóinak köszönhetően lenne ilyen magas értéken (országosan 10,6%, a párt választóinál össz-szlovákiai szinten 41,9%). A fentiek mellett az egyéb indok is kétszer magasabb a szlovák pártot választóknál (15,8%), mint az MKP és a Most–Híd táborában. Ezekből az adatokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a magyar pártoktól eltávolodó magyar szavazókat alig érdeklik a kisebbségi kérdések, ám az MKP és a Most–Híd által kínálnál erősebb szakpolitikai programokat keresnek. Ez a tábor egyébként a két parlamenti választás közötti időszakban nőtt, 2012-ben az akkori exit poll alapján a magyarok 14,8%-a voksolt szlovák pártra, tavaly 16%.

Összegzés

A 2016-os szlovákiai parlamenti választás exit polljának magyar mintás adatai megerősítettek régi trendeket, ám új tendenciákra is rámutattak. A két, magyarokat megszólító párt közül az MKP választói bázisa stabilnak számít, ám a valamivel több mint 100 ezer szavazó 2010 és 2012 után 2016-ban sem volt elég az 5%-os bejutási küszöb megugrásához. A Most–Híd 2010-es első indulása óta országosan folyamatosan gyengébb eredményt ér el (2010-ben 8,13%, 2012-ben 6,89%, 2016-ban 6,5%), ám ez még mindig bejutást eredményezett a parlamentbe. Közben viszont az interetnikus párt választói bázisa változáson ment keresztül: a magyar szavazók száma és aránya folyamatosan csökkent. 2010-ben és 2012-ben még a magyar elem volt többségben, 2016-ban a tanulmányban elemzett exit poll eredményei alapján már több szlovák választója volt a pártnak, mint magyar. A Most–Híd magyar táborának zsugorodásából ugyanakkor csak nagyon korlátozott mértékben tudott profitálni az MKP, a távozók egy része a szlovák pártoknál kötött ki, a választások regionális bontású adatai alapján pedig egy másik részük a választásoktól távol maradók népes dél-szlovákiai táborát bővítette.

Párhuzamosan a Most–Híd magyar táborának csökkenésével a tipikus magyar Híd-választó is jelentősen megváltozott. Míg korábban az idősebbek és az alacsonyabb végzettségűek körében vélhetően az MKP volt a népszerűbb, 2016-ban fordult a kocka, a magyar etnikai párt főként a fiatalok és a diplomások körében ért el jobb eredményt, mint a Most–Híd. Az MKP ismételt választási sikertelenségének fő oka az alacsony pártközi átjárás mellett az apátiában keresendő: Dél-Szlovákia szinte valamennyi járásában az országos átlag alatti volt a szavazókedv. Összességében a megosztottság mellett ez, az országosnál szignifikánsan alacsonyabb részvétel a magyar politikum előtt álló legjelentősebb kihívás.

Az exit poll adatok ugyanakkor arra is rámutattak, hogy választásról választásra enyhén nő a szlovák pártokra voksoló magyarok aránya, az egyszer már szlovák irányba elmozdult szavazót pedig nehéz visszahozni az etnikai politizálás támogatásához. A szlovák listákra voksolók ugyanakkor más prioritások alapján keresnek maguknak pártot. Míg a magyar formációkra szavazók számára kiemelten fontos a kisebbségi program, addig a szlovák pártokkal szimpatizáló magyarok a gazdasági és szociális jellegű szakpolitikai témákat részesítik előnyben. Ez egyben jelzi a magyar pártok lehetőségeit is: a szlovák pártvívókkal konkuráló koherens, hiteles szakpolitikai programokkal és tervezetekkel vélhetően sikerebben lehetne megszólítani a magyar politikai térből távozó választók egy részét. A felmérés adatai alapján a Most–Híd választói a szlovákiai átlagon messze túlmutatóan a pártvezér személye miatt is támogatták a tömörülést, ami egyben jelzi a párt sebezhetőségét is.

CZALLER LÁSZLÓ – GEAMBAȘU RÉKA

VÁLLALKOZÓK ÉS VÁLLALKOZÁSOK IRÁNTI
ATTITÜDÖK AZ ERDÉLYI MAGYAR
KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

A romániai magyar népesség rétegzettségére több vonatkozásban is eltér a teljes népességtől: bár kisebb mértékű belső egyenlőtlenségek jellemzik, ez egyben azt is jelenti, hogy nemcsak az alacsonyabb státusú, szegényebb rétegek, hanem az iskolázottabb, tehetősebb csoportok is alulreprezentáltak a magyar lakosságon belül.¹ Ez a helyzet változott ugyan a két legutóbbi népszámlálás között, de a 2011-es adatok szerint is több mint 4 százalékpontos hátrányban volt a magyar népesség a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportjában (10,2% a diplomások teljes lakosságon belüli 14,4%-os arányával szemben), és 3,7 százalékponttal volt alacsonyabb a magyarok gazdasági aktivitása is a román lakosságnál (43 vs. 46,7%). Bár a román és a magyar népesség között a foglalkoztatottak és munkanélküliek aránya között nincs jelentős különbség, az inaktivitás eltérő képet mutat: a magyarok kisebb arányban tanulnak, viszont nagyobb a nyugdíjasok aránya. A foglalkozásszerkezet néhány, nemzetiségenként eltérő sajátossága szintén hozzájárul a társadalmi pozíciók különbözőségeihez. A magyar népességen belül 7,5 százalékponttal magasabb az alkalmazottak aránya, mint a román nemzetiségűek körében, és csak fél százalékponttal ugyan, de a vállalkozók aránya is magasabb a magyarok, mint a román lakosság körében (1,2 vs. 1,7%). A foglalkoztatott magyar népesség az önálló és a családi vállalkozást működtetők körében alulreprezentált a teljes népességhez viszonyítva. Az egyenlőtlenség eltérő mintázatait végül sajátosan alakítja az is, hogy a magyar munkavállalók körében felülreprezentáltak a szakmunkások, viszont a román népességhez képest alacsonyabb a mezőgazdasági (önálló) termelők és a szakértők és értelmiségiek aránya.²

A vállalkozók román és magyar aktív népességen belüli súlyában kimutatott mintegy fél százalékpontos különbsége lényegében elhanyagolható, különösen, ha figyelembe vesszük a 2011-es népszámlálással szemben megfogalmazott módszertani fenntartásokat.³ A

1 Csata Zsombor: Ethnicity and economy. A research agenda for Transylvania. *Erdélyi Társadalom*, 2015. 13 (3). 9–24.; Veres Valér: Népszámlálás 2011: A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában. *Erdélyi Társadalom*, 2013. 11 (2). 23–54.

2 Veres, 2013. Népszámlálás 2011, i.m.

3 uo. 23.

romániai magyar és román vállalkozók szocio-demográfiai és professzionális sajátosságairól komparatív perspektívából keveset vagy alig tudunk, de ugyanúgy hiányoznak azok a makroszintű adatok is, amelyek segítségével a magyarok által működtetett vállalkozások leírhatók lennének régió, méret, ágazat és egyéb változók mentén. Ezt az űrt kvantitatív vonatkozásban egy 2011-es, az erdélyi kisvárosokra reprezentatív adatfelvétel,⁴ valamint egy, a hivatalos statisztikai adatokra épülő elemzés pótolja.⁵ Ezek kimutatták, hogy Erdélyben a vállalkozási kedv magasabb az országos átlagnál, de néhány kivételtől – például Maros megyétől – eltekintve a települések etnikai összetétele nem magyarázza a vállalkozássűrűség eltéréseit. Nem mutatható ki továbbá a lakosság vállalkozási hajlandósága és a nemzetiség között sem összefüggés.⁶

A romániai magyar vállalkozókról a fentiek mellett jobbra kvalitatív módszerrel készültek vizsgálatok. Ezek egyik központi kérdése az, hogy miként szervezi az etnicitás ezeket a vállalkozásokat, mit is jelent Erdélyben magyar vállalkozónak lenni. Kiss Tamás vállalkozókkal készített életútinterjúkat elemzett, melyekből kiderült, a vállalkozói narratívákban nem központi, hanem sokkal inkább szimbolikus szerep jut az etnikai identitásnak.⁷ Antropológiai terepmunka segítségével hasonló képet rajzol Peti Lehel és Szabó Á. Töhötöm: a vállalkozók az etnikai csoporttagságot szimbolikus erőforrásként használják a lehetőségekhez való hozzáférésben.⁸ Az amerikai és nyugat-európai kontextusban végzett, etnikai kisebbségi vagy bevándorló közösségekhez tartozó vállalkozókra vonatkozó vizsgálatok központi kérdései közé tartozik az, hogy mennyiben jelent a vállalkozás társadalmi mobilitási pályát,⁹ illetve, hogy mi a szerepe a csoportszolidaritásnak, a kulturális tőkének, valamint a hálózatoknak a vállalkozások működtetésében.¹⁰ A romániai magyar közösség vonatkozásában 2016-ban három erdélyi esettanulmány készült, melynek célja a

4 Csata Zsombor – Kiss Dénes – Pásztor Gyöngyi – Péter László – Toma Stefánia: *Potenciális vállalkozók – lehetőségek és nehézségek Kutatásjelentés*. Interetnikus Viszonyok Kutatóközpontja: Kolozsvár, 2011.

5 Csata, 2015. Ethnicity and economy, i.m.

6 Csata – Kiss – Pásztor – Péter – Toma, 2011. Potenciális vállalkozók, i.m.

7 Kiss Tamás: Vállalkozástörténetek Erdélyben. In: Kovács Éva (szerk.): *A gazdasági átmenet etnikai tájképei*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2004. 23–128.

8 Peti Lehel: Rendszerváltozás utáni agrárszerkezeti és társadalmi változások Héderfáján. In: Peti László – Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Agrárörökség és specializáció a Kis-Küküllő mentén*. NIS Kiadó: Kolozsvár, 2006. 17–61.; Szabó Árpád Töhötöm: Etnikai különbségtétel a paraszti gazdaságban. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás: Különbségteremtő társadalom*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2010. 266–280.

9 Clark, Ken – Drinkwater, Stephen: *Ethnic minorities in the labour market: dynamics and diversity*. The Policy Press: Bristol, UK, 2007.

10 Portes, Alejandro – Sensenbrenner, Julia: Beágyazottság és bevándorlás: megjegyzések a gazdasági cselekvés társadalmi meghatározóiról. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások*. Aula Kiadó: Budapest, 1999. 58–77.

székelyföldi, kolozsvári és partiumi fiatal vállalkozók helyzetének feltárása volt.¹¹ Ezekből a kvalitatív leírásokból kiderült, hogy a magyar vállalkozók élénk kapcsolatot ápolnak a helyi magyar közösségekkel, elsősorban a foglalkoztatás, a nyelvhasználat és a közösség támogatása révén.¹²

A vállalkozásokkal foglalkozó empirikus – javarészt mennyiségi – vizsgálatok egyik központi kérdése a fiatalok vállalkozási kedve. Ennek mérésére és időbeni alakulásának követését tűzte ki célul nemzetközi összehasonlító perspektívából például a GUESSS projekt¹³ az egyetemi hallgatók és a GEM¹⁴ a felnőtt lakosság körében. Ezek az adatfelvételek azonban nem foglalkoznak külön az egyes országokban élő nemzeti kisebbségek tagjaival. A kevés, etnikai csoportra külön is figyelő kutatás egyik darabja Walstad és Kourilsky kutatása, amely az Amerikai Egyesült Államokban úgy találta, hogy a fekete közösség fiataljai pozitívabban viszonyultak a vállalkozásindítás gondolatához, mint a fehér fiatalok.¹⁵

Romániában a magyar fiatalok vállalkozásindítási szándékáról és vállalkozási kedvéről csupán elszórt információink vannak, hiszen egyrészt az ország nem vesz részt a GUESSS adatfelvételekben, másrészt a GEM nem dolgozik külön magyar almintával. A hivatalos statisztikai adatok tanúsága szerint a magyar és a román népességen belül nagyságrendileg azonos arányban találunk vállalkozókat, a Csata és munkatársai által 2011-ben végzett, erdélyi kisvárosokra vonatkozó kutatás szerint pedig a vállalkozói szándék tekintetében nem beszélhetünk jelentős különbségről a magyarok és románok között.

Kutatásunk az erdélyi magyar közösség vállalkozásokhoz való viszonyulásának kérdését igyekszik körbejárni, annak egy sajátos szegmensére, a fiatalok véleményére fókuszálva. Abból az előfeltevésből kiindulva, hogy a vállalkozók fontos szereplői nemcsak a társadalomnak, hanem az azon belül élő etnikai kisebbségi közösségeknek is, fontosnak tartjuk pótolni azt az empirikus tudásbeli hiányt, amely a határon túli magyar fiatalok vállalkozásokhoz való viszonyulását és vélekedéseit jellemzi. Tanulmányunk célja ebből kifolyólag az

11 Czaller, László – Csité András – Geambaşu, Réka: *Megkapaszkodás, gyarapodás, bátorítás. Jelentés a külhoni fiatal magyar helyzetéről*. Hétfő Kutatóintézet és NPKI: Budapest, 2016.

12 A kutatás a 2016 – a külhoni fiatal magyar vállalkozók éve c. program keretében zajlott a Nemzetpolitikai Államtitkárság megbízásából, egy tágabb – vállalkozói és diáksurveyt, valamint statisztikai adatfeldolgozást is magába foglaló – projekt keretében.

13 Az adatfelvétel neve *Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey*, melyet a Szent Galleni Egyetem indított 2003-ban. A kutatást 2-3 évente ismétlik, a legutolsóban, 2016-ban 50 ország vett részt. Honlapja: <http://www.guesssurvey.org>.

14 A *Global Entrepreneurship Monitor* nevű nemzetközi összehasonlító vizsgálat évente végez adatfelvételt több mint 100 országban a vállalkozásindítás és -működtetés különféle fázisaiban levő vállalkozókkal. Honlapja: <http://www.gemconsortium.org/>.

15 Walstad, William B. – Kourilsky, Marilyn L.: *Entrepreneurial Attitudes and Knowledge of Black Youth*. Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership: Kansas City, 1999.

erdélyi középiskolások vállalkozókról alkotott reprezentációinak, a vállalkozói lét jelentéseinek feltárása, valamint annak modellezése, hogy mely egyéni és intézményes jellemzők valószínűsítenek pozitívabb viszonyulást a vállalkozóvá váláshoz.

Tanulmányunk öt részre tagolódik. Az első általános és strukturális szintű képet kíván adni a vállalkozók és vállalkozások romániai helyzetéről, tevékenységük gazdasági és társadalmi kontextusáról. A második rész a kutatási kérdés és a módszertan részletes kifejtését tartalmazza, a harmadik pedig azokat az elméleti, fogalmi kereteket, valamint empirikus előzményeket, amelyek elemzésünk irányát megszabták. Empirikus adataink elemzését a negyedik és az ötödik rész tartalmazza: ezekben először a vizsgálatba bekerült diákok általános jellemzőit bontjuk ki – különös tekintettel a gazdasági és kulturális tőkére, az iskolai oktatás vállalkozásösztönző jellegére és az önkéntes tevékenységekre, valamint a vállalkozókról alkotott képre. Ezt egy regressziós modell követi, melynek segítségével a vállalkozók megítélését alakító tényezőket igyekeztünk megragadni.

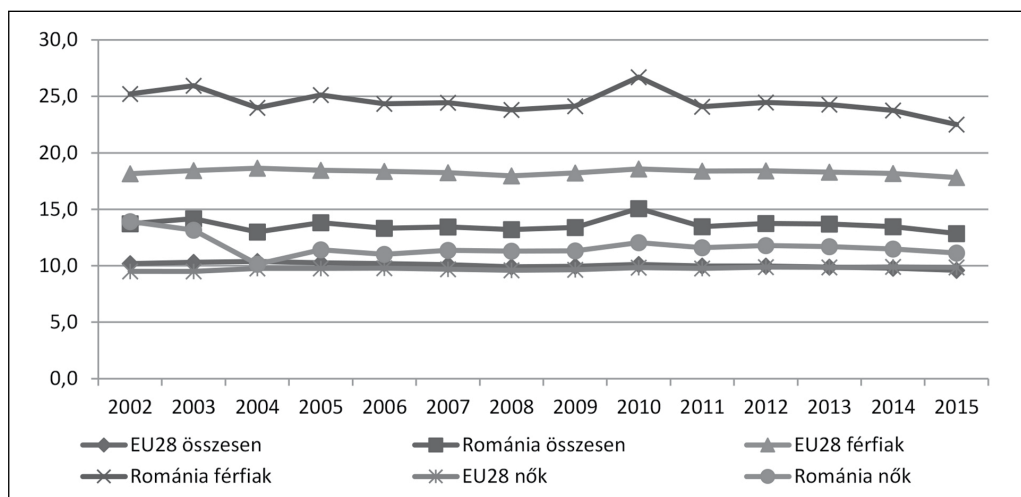
Vállalkozók a romániai társadalomban

Romániában a legutolsó rendelkezésre álló EUROSTAT-adatok szerint az aktivitási arány 2015-ben 66,1% volt, és a 2001/2002-es csökkenés óta fokozatosan emelkedett. Ez az adat számottevő nemi egyenlőtlenséget rejt magában – a férfiak körében az aktivitási ráta közel 10 százalékponttal magasabb, mint a nők körében –, és 6 százalékponttal elmarad az uniós átlagtól is. Ugyanez a trend érvényesül a foglalkoztatottsági adatok kapcsán is: elmaradás az Európai Unió átlagától, és kisebb, de tartós nemi szakadék.

Egészen más a helyzet viszont az önfoglalkoztatás jelentősége tekintetében. Az önfoglalkoztatók teljes foglalkoztatáson belül mért százalékos aránya¹⁶ az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan meghaladta az EU-s átlagot (1. ábra). A romániai adatok követik ugyan az önfoglalkoztatás területén érvényesülő, nemi egyenlőtlenségi európai tendenciákat, mégis kiemelendő, hogy a romániai férfiaknak sokkal nagyobb aránya dolgozik önállóan, mint az EU egészében. Ez feltehetőleg a mezőgazdaság romániai gazdaságban betöltött súlyával is magyarázható, ahol arányaiban a legtöbb önfoglalkoztató dolgozik.¹⁷

16 Az EUROSTAT az alapul szolgáló adatfelvételében nem a vállalkozók számát rögzíti, hanem az alkalmazottak nélkül és az alkalmazottakkal működő önfoglalkoztatókét. Mi az elemzésünkben e két kategóriát összevontuk, és az önfoglalkoztatók és önállók megnevezést szinonimaként használjuk.

17 Veres, 2013. Népszámlálás 2011, i.m.

1. ábra: Az önfoglalkoztatók aránya a teljes foglalkoztatott népességhez viszonyítva, nemenként az EU28 tagállamaiban és Romániában (%)¹⁸

A GEM-adatfelvételek alapján elmondható, hogy az alacsonyabb GDP-vel rendelkező országokban tipikusan magasabb a kezdő fázisban levő vállalkozók aránya, különösen pedig azoké, akiket a vállalkozásalapításra nem a lehetőség, hanem a kényszer – vagyis az egyéb lehetőségek hiánya – késztet.

Romániában a vállalkozásindítás és -működtetés feltételei inkább jónak mondhatók. Az *Ease of Doing Business* indikátora alapján Románia a 2015-ben felmért 189 ország felső egynegyedében volt, a 37. helyen, a maximálisan összegyűjthető 100 pontból 73,8 ponttal.¹⁹ A térség államai közül Romániában leginkább a hitelekhez jutás és a külkereskedelem szabályozása könnyíti meg a vállalkozók dolgát, de hasonlóan pozitívan vélekednek a megkérdezett szakemberek az adózás és a vállalkozásindítás szabályairól. A vállalkozói

18 Forrás: EUROSTAT adatok alapján saját számítás

19 A vállalkozások alapításával és működtetésével kapcsolatos gazdasági, jogi és adminisztratív sajátosságok feltárására több megközelítés is alkalmazható. Az indikátor 185 ország üzletviteli, cégalapítási és ügyviteli lehetőségeiről, valamint a vállalkozások működési lehetőségeit meghatározó jogszabályi és üzleti környezetről kompakt módon ad számot. A Világbank éves rendszerességgel publikált *Doing Business* tájékoztatói két aggregát mérőszámot tartalmaznak, melyek közül az első maga az *Ease of Doing Business-index* értéke, a másik pedig az ebből képzett rangszám, mely alapján az országok sorba rendezhetők. Az alapmutató kiszámításának első lépéseként veszik tíz előre meghatározott témakörhöz (vállalkozásindítás, engedélyeztetési eljárások, villamosáram-hozzáférés, ingatlan-nyilvántartás, hiteligénylés, kisebbségi befektetők védelme, adózás, határon átnyúló kereskedelem, szerződések kikényszerítése, csődeljárás) rendelt 36 indikátor több éves maximumát és minimumát, majd a két referenciaérték segítségével normalizálják a 36 adatsort. A második lépésben a normalizált változókat témakörönként egyszerű átlagolással összesítik, majd oly módon skálázzák, hogy az értékkészlet 0 és 100 között legyen. Az egyes témakörök részindexeinek további átlagolásával nyerik az *Ease of Doing Business-index* végleges értékét.

ökoszisztéma kevésbé kedvező elemei Romániában 2015-ben a villamosenergia-hozzáférés, valamint a kisebbségi befektetők védelmével és a vállalkozás felszámolásával kapcsolatos jogszabályok voltak.²⁰

Összességében tehát azt látjuk, hogy Romániában az önfoglalkoztatók aránya meghaladja az európai átlagot, ami a legutóbbi népszámlálási adatok szerint összefügg a primer szektor foglalkoztatásban játszott kiemelkedő szerepével. Ezt a GEM adatai is megerősítik: a romániai társadalomban a kialakulóban levő, tervezett, a kezdő és a megállapodott, működő vállalkozások tulajdonosainak aránya meghaladja az európai országokban mért átlagot.²¹ Miközben azonban az adatok arról tanúskodnak, hogy Romániában a kényszer vezérelte vállalkozások vannak többségben, a vállalkozók és szakértők becsléseire alapozó *Doing Business*-jelentés globális viszonylatban vállalkozóbarátnak minősítette az országot²².

A kutatási kérdés és a vizsgálat módszertana

Jelen tanulmány az erdélyi magyar középiskolai diákok vállalkozással és vállalkozókkal kapcsolatos nézeteire és attitűdjeire koncentrál. Elsősorban arra keressük a választ, hogy mely egyéni szocio-demográfiai és iskolai jellemzők kedveznek a vállalkozókról alkotott pozitív képnek. Célunk a romániai magyar népességnek arra a szegmensére irányítani a figyelmet, amely be-bekerül ugyan a szociológiai érdeklődés fókuszába, de amellyel kapcsolatban inkább más természetű kérdéseket szoktak a kutatók feszegetni: az önkéntesség, a politikai szocializáció, a szabadidő töltési és kultúrafogyasztási szokások témaköreit.²³ Ezzel párhuzamosan kívánjuk a vállalkozáskutatás horizontjába is bevonni a fiataloknak ezt a csoportját, mintegy kiegészítve azokat a törekvéseket, amelyek egyetemi hallgatók körében vizsgálták a vállalkozásokhoz való viszonyulás kérdését.²⁴

20 World Bank: *Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*. World Bank: Washington DC, 2016.

21 Dézsi-Benyovszki Annamária – Nagy Ágnes – Szabó Tünde Petra: *Entrepreneurship in Romania. Country Report 2014*. UBB-GEM-OTP: Kolozsvár, 2015.

22 World Bank, *Doing Business 2016*, i.m.

23 Sorbán Angella: *Szociológiai tanulmányok erdélyi fiatalokról*. Akadémiai – Scientia Kiadó: Budapest – Kolozsvár: 2002.; Veres Valér: *Nemzeti vagy nemzedéki korszakváltás*. Limes – Új Mandátum: Budapest – Kolozsvár, 2000.

24 Shook, Christopher L. – Bratianu, Constantin: Entrepreneurial intent in a transitional economy: an application of the theory of planned behavior to Romanian students. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2010. 6 (3). 231–247.; Şipoş-Gug, Sebastian: *Antreprenoriatul tinerilor. Motivații, dimensiuni și condiționări*. Kézirat. Kolozsvár, 2015.

A vizsgálat alapját képező adatok a Hétfa Kutatóintézet és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet (NPKI) közösen végzett online kérdőíves felméréséből származnak, melynek lebonyolítására 2016 júniusában került sor. Az adatfelvétel a *2016 – a külföldi fiatal vállalkozók éve* című program keretében készült szociológiai kutatás keretében zajlott, melynek célpopulációja az Erdélyben, Kárpátalján, Felvidéken és Vajdaságban élő középiskolás diákok voltak. A lekérdezés az egyes régiókban a legnagyobb lefedettséggel bíró pedagógusszövetségek bevonásával, illetve az NPKI regisztereiben szereplő oktatási intézményeken keresztül történt, az ő közreműködésükkel jutott el a kérdőív elméletileg mindegyik olyan középiskolába, ahol magyar nyelvű oktatás (is) folyik.

A kérdőív kitöltése átlagosan 25–30 percet vett igénybe, és célja az volt, hogy általános képet nyújtson a következőkről: a diákok általános társadalmi, demográfiai és családi helyzete; az iskola és a választott szak típusa; szabadidős és tanulással kapcsolatos tevékenységek; korábbi, vállalkozással kapcsolatos tapasztalatok a családban; kivándorlással kapcsolatos tervek és nézetek; továbbtanulás és jövőtervek; végül pedig a vállalkozásokkal kapcsolatos nézetek, attitűdök és szándékok.

Jóllehet az adatfelvétel minden régióban az egyetemi hallgatókra is kiterjedt, jelen elemzést a középiskolai diákokra szűkítjük. Ennek oka az egyetemisták körében tapasztalt egyenetlen válaszadási kedv, a mintában kialakult torzítások, valamint annak szüksége, hogy a vállalkozásokkal kapcsolatos vizsgálódások fókuszába vonjunk be fiatalabb csoportokat is, melyeken keresztül korábbi fázisaiban megragadhatók a vállalkozásokkal kapcsolatos percepciók és azok magyarázó tényezői. Az online kérdőívek alkalmazása során közismert alacsony válaszadási arány és az iskolák regionálisan is egyenetlen mozgósíthatósága miatt jelen tanulmányunkban csak az erdélyi adatokat használjuk – ebben a régióban volt ugyanis a legnagyobb a válaszadási arány.

A minta reprezentatív jellegét több tényező is torzította. Ennek elsődleges oka, hogy az érintettek elérésének megghiúsulása, illetve a válaszmegtagadások eloszlása nem véletlenszerűek a diákok körében. Mivel a válaszadás önkéntes volt, a minta a diákok bizonyos, a vizsgált kérdéskör szempontjából fontos immanens tulajdonságai (pl. attitűd, hozzáállás, bizalom) alapján szelektált. Emellett az online kérdőív eljuttatása a diákokhoz függ a technikai felszereltségtől, az iskolavezetés valamint a tanerő hozzáállásától is. A minta alapsokaságtól való feltételezhető eltérései miatt az eredmények kellő körültekintéssel és fenntartással értékelendők és kezelendők.²⁵

25 A román oktatási rendszer középiskolai szinten három tágabb szakkategóriát határoz meg: az elméleti, a vokacionális és a szakképzést. Az elméleti osztályoknak három altípusa van, amelyek további szakokra bonthatók: a reál, a humán és a társadalomtudományi. A vokacionális a *hivatás* román nyelvű megfelelőjéből származik, és ide sorolják a sport, képzőművészeti, teológiai, zenei, tánc-, színművészeti, Waldorf és pedagógiai osztályokat. Történtek ugyan kísérletek a vokacionális magyarítására, az oktatáspolitikai szövegekben, úgy tűnik, mégis a vokacionális honosodott meg. Végül a szakképzés (románul: technológiai képzés) tizenhét további típusú osztályt foglal magába, érettségi nélküli és érettségit nyújtó képzések formájában egyaránt.

A fiatalok vállalkozókkal szembeni attitűdjei: elméleti modellek

Az ifjúság- és vállalkozókutatások metszéspontjában kialakult kutatási hagyomány – a fiatalok vállalkozási hajlandóságát firtató vizsgálatok – szinte kizárólag az egyetemi hallgatókra fókuszálnak. Ez indokolt kutatói döntésnek tekinthető abból a szempontból, hogy ennél korábban nem beszélhetünk kiforrott vállalkozásindítási tervekről, a döntések súlypontja sokkal inkább a munkavállalás és továbbtanulás közé esik. Az egyetemi hallgatókra való koncentráció a nemzetközi szakirodalomban azzal is magyarázható, hogy a vizsgálatok nagy része kifejezetten a szándékot próbálja megérteni és magyarázni, a vállalkozóvá válásnak azt a szakaszát, amely közvetlenül megelőzi, és nagymértékben determinálja a vállalkozás elindítását. Bár a vállalkozóvá válást modellező elméletek fontos szerepet szánnak a vállalkozással szembeni attitűdöknek és értékeknek, kevés olyan elemzés van, amely elsődlegesen ezekre figyelne.²⁶ Ebben a fejezetben áttekintjük azokat a főbb kutatásokat és elméleti modelleket, amelyek egyrészt a vállalkozói hajlandóságot magyarázzák, másrészt pedig kitérnek az értékek és attitűdök szerepére is.

A „*kiből lesz a vállalkozó?*” kérdés kiemelten foglalkoztatta a kutatókat az elmúlt évszázadban, egyrészt elméleti megfontolásból, másrészt a kérdés szakpolitikai jelentősége miatt is. Ha feltárhathnánk a vállalkozóvá válást ösztönző – egyéni és strukturális szintű – tényezőket, akkor az megkönnyítené azoknak a szakpolitikáknak a kidolgozását, amelyek vállalkozóbarát ökoszisztémát tudnak kialakítani. E vizsgálódási hagyomány keretein belül kiemelt figyelem irányult a még tanulmányaikat folytató fiatalokra – elsősorban a felsőoktatásban résztvevőkre –, hiszen általános meggyőződés, hogy a formális és informális oktatási tartalmak pozitívan befolyásolhatják a gazdasági önállósodási törekvéseket. Ellenben a legtöbb empirikus vizsgálat magyarázó erejű tényezőnek találja a családi vállalkozói hagyományokat, valamint bizonyos fokig az oktatási rendszerben elsajátított ismereteket, készségeket és attitűdöket is, ezek súlyát, valamint a többi lehetséges tényezőt illetően igen nagy az eltérés az egyes kutatási eredmények között.²⁷

A vállalkozásindítási döntést magyarázó és az azt előre jelezni kívánó elméleti modellek két nagy csoportra oszthatók. Shapero és Sokol elmélete a társadalmi és kulturális

26 Kourilsky, Marilyn L., – Walstad, William B.: Entrepreneurship and female youth: knowledge, attitudes, gender differences, and educational practices. *Journal of Business Venturing*, 1998. 13 (1). 77–88.

27 Díaz-García, María Cristina – Jiménez-Moreno, Juan: Entrepreneurial intention: the role of gender. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2010. 6 (3). 261–283.; Veciana, José Manuel – Aponte, Marínés – Urbano, David: University Students' Attitudes Towards Entrepreneurship: A Two Countries Comparison. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2005. 1 (2). 165–182.

környezet vállalkozásindítási döntésre gyakorolt hatását helyezi előtérbe,²⁸ míg Ajzen TPB-elmélete (*Theory of Planned Behavior*, vagyis tervezett magatartás-elmélete) sokkal inkább a – társadalom által meghatározott – egyénre fekteti a hangsúlyt.²⁹ A konkrét empirikus adatfelvételek pedig rendszerint ezeknek egyfajta adaptációját vagy kombinációját használják mérésük kereteként. A két konceptualizálási módban közös az, hogy céljuk a szándék és cselekvés analitikus különválasztása, valamint annak hangsúlyozása, hogy utóbbit leginkább az előbbivel lehet előrejelezni. Mindkét modell mikroszintű, de a kettő közötti lényegi különbség az, hogy milyen relatív szerepet szánnak a társadalmi-kulturális és a kognitív, egyéni tényezőknek a vállalkozási szándék alakításában.

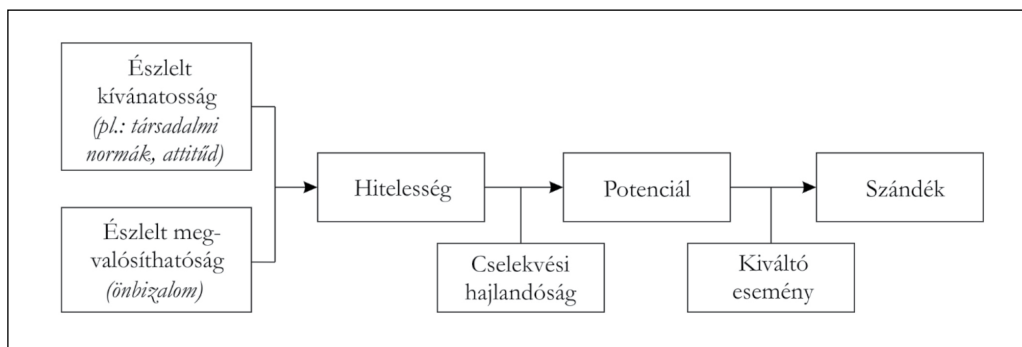
Shapero és Sokol szerint a vállalkozási szándékot a vállalkozásindítás kíváncsú és kivitelezhető jellegére vonatkozó percepciók alakítják, vagyis az érintett egyénnek azzal kapcsolatos elképzelései, hogy milyen mértékben várják el tőle környezetének tagjai a vállalkozói magatartást, és hogy ugyanez, illetve a tágabb környezet és annak intézményei mennyire kedveznek a vállalkozás sikeres működtetésének. Ezek az elemek – a normák és társadalmi feltételek – Ajzen modelljében is megjelennek a szubjektív normák és észlelt magatartási kontroll elnevezés alatt. Az ajzeni konceptualizáció szerint a szándékot három tényező alakítja: az attitűdök, a szubjektív normák és az észlelt magatartási kontroll. Ezek, miközben az egyén jellemzői, messzemenő társadalmi hatás alatt állnak. A vállalkozókkal és vállalkozói életformával szembeni attitűdök azokat az értékeléseket foglalják magukba, amelyekkel az egyén ezt a foglalkozási csoportot megítéli, értékét és szerepét felbecsüli önmagukban és más professzionális csoportokkal szemben. A szubjektív normák – Shapero és Sokol modelljében a vállalkozás dezirabilitására vonatkozó percepciók – nem mások, mint az észlelt társadalmi elvárás, hogy az egyén vállalkozásba kezdjen. Ebben a dimenzióban nemcsak az általánosságban vett társadalmi nyomás és normák jelennek meg, hanem a közvetlen környezetben élő szignifikáns másoknak tulajdonított várakozások. Végül, a szándékot alakító harmadik tényező az észlelt magatartási kontroll (Shaperoéknál: a kivitelezhetőségre vonatkozó percepciók), amely a rendelkezésre álló erőforrások és lehetőségek becslését, a vállalkozásindítás és -működtetés akadályaira vonatkozó elképzelését tartalmazza. Fontos megjegyezni, hogy ebben a dimenzióban jutnak szerephez az egyén korábbi vagy környezetéből származó vállalkozói tapasztalatok és a vállalkozói modellek.

Ezeket a modelleket többféleképpen értelmezték és használták fel a későbbi konkrét empirikus kutatások során. Az adatfelvételek során leggyakrabban használt konceptualizációk

28 Shapero, Albert, – Sokol, Lisa: Social dimensions of entrepreneurship. In: Kent, Calvin A. – Sexton, Donald L. – Vesper, Karl H. (szerk.), *Encyclopedia of entrepreneurship*. Prentice Hall: Englewood Cliffs, 1982. 72–90.

29 Ajzen, Icek: The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 1991. 50 (2). 179–211.

Ajzen TPB-elméletére támaszkodnak és azt gondolják tovább. A TPB-t használó 186 kutatás egy metaelemzése kimutatta, hogy az attitűdök, szubjektív normák és az észlelt magatartási kontroll a vállalkozói szándéknak mindösszesen 30–50%-át magyarázzák.³⁰ Ebből kiindulva sok elemzés tett arra kísérletet, hogy olyan további vagy közvetetten ható tényezőt azonosítson be, amely erősíti az így kidolgozott modell magyarázó erejét. A kiegészítésképpen bevont változók közül a leggyakoribb a családból vagy a környezetből származó szerepmodell és a kérdezett neme.³¹ Ebben a logikában gondolja tovább a TPB-modellt a GUESSS-vizsgálat, olyan változókkal egészítve ki az elméleti konstrukciót, amelyek Ajzen hármas tényezőstruktúráját alakítják. Ezek a következők: személyes háttér, vállalkozásindítási motivációk, családi háttér és egyetemi közeg.³² Végül érdemes kiemelni egy, a két elmélet integrációjára törekvő modellt, Krueger és Brazeal folyamatmodelljét, amely tágabban az intézményi közgazdaságtani elmélet keretei közé illeszthető.³³ Ennek grafikus ábrázolása látható a 2. ábrán.

2. ábra: A vállalkozói szándék folyamatmodellje³⁴

Bármelyik megközelítést vesszük is alapul, jól látható, hogy az attitűdök, a vállalkozóról kialakított reprezentációk, a vállalkozói életforma és a vállalkozó társadalmi szerepéről alkotott elképzelések meghatározóak a szándék, és azt követően a vállalkozói magatartás

- 30 Karimi, Saeid – Biemans, Harm J.A. –Lans, Thomas – Chizari, Mohammad – Mulder, Martin – Mahdei, Karim Naderi: Understanding role models and gender influences on entrepreneurial intentions among college students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2013. 93 (21). 204–214.
- 31 Karimi – Biemans – Lans – Chizari – Mulder – Mahdei, 2013. Understanding role models and gender influences, i.m.; Schwarz, Erich J. – Wdowiak, Malgorzata A. – Almer-Jarz, Daniela A. – Breitenacker, Robert J.: The effects of attitudes and perceived environment conditions on students' entrepreneurial intent: An Austrian perspective. *Education and Training*, 2009. 51 (4). 272–291.; Shane, Scott – Locke, Edwin A. – Collins, Christopher J.: Entrepreneurial motivation. *Human Resource Management Review*, 2003. 13 (2). 257–279.
- 32 S. Gubik Andrea – Farkas Szilveszter: Vállalkozói attitűdök kutatása egyetemi-főiskolai hallgatók körében. *Vezetéstudomány*, 2013. 44 (7–8.). 5–17.
- 33 Krueger, Norris F. Jr. – Brazeal, Deborah: Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 1994. 18 (3). 91–104.
- 34 Uo. 95.

alakításában. Ezek sokféle és komplex kapcsolatban állnak a modellek többi elemével, az oktatási rendszerből szerzett ismeretekkel, a családi háttérrel, a társadalmi normákkal, de olyan személyes demográfiai jellemzőkkel is, mint az életkor, a nem, a településtípus és a társadalmi státus. Dolgozatunk célja ezeknek a tényezőknek a szerepét feltárni és számszerűsíteni ezúttal nem a szándék, hanem a középiskolások vállalkozói attitűdjeinek alakításában. Az empirikus elemzés első lépéseként vizsgálatunk populációját, általános nézeteit, majd az attitűdök és nézetek meghatározó tényezőit ismertetjük.

Az erdélyi középiskolások általános jellemzői és a vállalkozáshoz való viszonyulásuk

Az egyetemi hallgatókat célzó vállalkozói szándék-vizsgálatok rendre megerősítik mind az iskolák oktatási kínálatának, mind pedig a családi háttérnek a szerepét a vállalkozásokhoz való viszonyulás alakításában.³⁵ Feltevésünk szerint a családban és az iskolában felhalmozott kulturális és kapcsolati tőke és szerepmodellek már középiskolás korban hatnak azokra az elképzelésekre, amelyeket a fiatalok az egyes foglalkozási csoportokról, közöttük a vállalkozókról alkotnak. Az erdélyi magyar középiskolások körében ezt egyebek mellett azért is érdemes vizsgálni, mert román társaikhoz viszonyítva a magyar fiatalok nagyobb hányadának jelentik a középiskolás évek a meghatározó és végső oktatási rendszerbeli tapasztalatokat. Egy 2008-as reprezentatív adatfelvétel tanúsága szerint a 18–35 éves magyar fiatalok körében felülreprezentált a legfeljebb szakképzést és középiskolát végzettek aránya és több mint 10%-kal kisebb a diplomások aránya, mint a román fiatalok körében.³⁶ Ebben a fejezetben az erdélyi magyar középiskolások főbb szocio-demográfiai jellemzőinek áttekintése után megvizsgáljuk, milyen vállalkozói háttérrel rendelkeznek a fiatalok, milyen típusú vállalkozásspecifikus készségek és tartalmak elsajátítására adnak lehetőséget az oktatási intézmények és végül milyen fontosabb elképzeléseik vannak a jövőjüket illetően.

35 Gasse, Yvon – Tremblay, Maripier: Entrepreneurial beliefs and intentions: A cross-cultural study of university students in seven countries. *International Journal of Business*, 2011. 16 (4). 303–314.; Karimi – Biemans – Lans – Chizari – Mulder – Mahdei, 2013. Understanding role models and gender influences, i.m.; Sieger, Philipp – Fueglistaller, Urs – Zellweger, Thomas: *Student Entrepreneurship 2016: Insights from 50 Countries*. KMU-HSG/IMU: St.Gallen/Bern, 2016.; S. Gubik – Farkas, 2013. Vállalkozói attitűdök kutatása, i.m.

36 Veres Valér: A fiatalok munkaerő-piaci helyzete, a társadalmi közérzet és a problémaérzékelés rétegspecifikus eltérései. In: Kiss Tamás – Barna Gergő (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó: Kolozsvár, 2011. 55–84.

Változó		Fő	Arány (%)
Nem	<i>Férfi</i>	317	47
	<i>Nő</i>	358	53
Évfolyam	<i>IX.</i>	3	0,5
	<i>X.</i>	21	3
	<i>XI.</i>	613	93
	<i>XII.</i>	25	3,5
A képzés profilja	<i>Elméleti</i>	493	75
	<i>Vokacionális</i>	81	12
	<i>Szakképzés</i>	88	13
Állandó lakhely	<i>Falu</i>	280	42
	<i>Város</i>	382	58
Apa iskolai végzettsége	<i>Alapfokú vagy kevesebb</i>	274	46
	<i>Szakképzés</i>	178	30
	<i>Érettségi</i>	35	6
	<i>Felsőfokú</i>	106	18
Anya iskolai végzettsége	<i>Alapfokú vagy kevesebb</i>	215	36
	<i>Szakképzés</i>	208	35
	<i>Érettségi</i>	46	8
	<i>Felsőfokú</i>	124	21

1. táblázat: A vizsgálati minta megoszlása

Vizsgálatunk mintáját enyhe női többség jellemzi, viszont nagyfokú aránytalanság van a kérdőívet kitöltők évfolyam (és így az életkor) szerinti összetételében (1. táblázat). Az adatfelvétel kevésbé szerencsés júniusi időzítése feltehetőleg a magyarázata annak, hogy a kérdőívet nem töltötték ki végzős, tizenkettedik osztályos tanulók, kevésbé megmagyarázható azonban a két első évfolyam alulreprezentáltsága. A mintába bekerült diákok háromnegyede elméleti képzésben vesz részt: nagy részük (63%) reál, további 20, illetve 12%-uk pedig humán és nyelv, illetve társadalomtudományi tagozatra jár. A vokacionális profilú osztályba járók zöme zenei tagozaton tanul, a szakképzésben résztvevők pedig legnagyobb részt építőipari, gépipari és elektrotechnikai, kereskedelmi és élelmiszeripari szakmát tanulnak. A nagyobb részt művészeti képzésre járó középiskolások mintába való bekerülése azért igen fontos, mert az egyetemen tanulók körében végzett kutatások arra mutattak rá, hogy

körükben – feltehetőleg későbbi szabadúszó pályájukra gondolva – magas a vállalkozói életformával rokonszenvezők aránya.³⁷

A középiskolába járó diákok többsége városi származású, és egyötödüknek diplomás szülei vannak. A család társadalmi pozíciója megszabja a gyermekek továbbtanulási és mobilitási lehetőségeit, a szülők által felhalmozott vállalkozói tapasztalatok pedig specifikusan és pozitívan alakítják a gyermekek vállalkozóvá válásának esélyeit. A szülői vagy egyéb modell szerepe a vállalkozói attitűdök és szándékok alakításában megragadható a társadalmi tanulás, a szerepazonosulás terminusaiban, de a környezetből származó mintáknak kettős – materiális és non-materiális – természete van: jelentik egyrészt a motiváló és inspiráló erőt, másrészt pedig a konkrét támogatást és irányítást.³⁸ A GUESSS-kutatás szerint a szülők által felhalmozott vállalkozói tapasztalatok erőteljesebb ösztönző hatást gyakorolnak a közvetlenül diplomaszerezés után vállalkozni kívánók döntésére. A csak az egyetem befejezése után 5 évvel vállalkozni szándékozók esetében kevésbé markánsan mutatható ki a családi minták ösztönző szerepe. Vagyis feltételezhető, hogy fontos ugyan mind tőkeként, mind pedig szocializációs közegként a szülői szerepmóddel, de hatása „kiváltható” az egyén által felhalmozott tudással és tapasztalattal is. A GUESSS-adatok arra is rámutatnak, hogy nem csak a tapasztalat számít önmagában, hanem a szülői vállalkozás sikeressége, illetve a sikerességre vonatkozó percepció is.³⁹

A GEM-adatok alapján végzett, négy közép- és kelet-európai országot (Magyarországot, Romániát, Szerbiát és Horvátországot) összehasonlító elemzés szerint Romániában, Magyarországhoz hasonlóan a felnőtt lakosság nemzetközi összehasonlításban viszonylag kevés vállalkozót ismer a környezetében, vagyis kevesebb pozitív szerepmóddel alakítja a vállalkozáshoz való viszonyulásokat.⁴⁰ Ennek ellentmondanak adataink: a mérésünk mintájába bekerült középiskolai diákok 41%-a nyilatkozott úgy, hogy szüleinek korábban vagy az adatfelvétel pillanatában is volt vállalkozása (2. táblázat). A megszakított vállalkozói tevékenységhez tipikusan a cégek megszüntetése, illetve azok csődje vezetett. A megkérdezett fiatalok több, vállalkozásokkal és vállalkozói életmóddal kapcsolatos személyes tapasztalathoz jutnak a tágabb környezetből: a szülőkön és testvéreken kívül a rokonok körében az esetek kétharmadában van vállalkozó, míg a válaszadók felének van vállalkozással rendelkező közeli barátja.

37 Sieger – Fueglistaller – Zellweger, 2016. Student Entrepreneurship, i.m.

38 Karimi – Biemans – Lans – Chizari – Mulder – Mahdei, 2013. Understanding role models and gender influences, i.m.

39 Sieger – Fueglistaller – Zellweger, 2016. Student Entrepreneurship, i.m.

40 Nagy Ágnes – Pete Ștefan – Györfi Lehel – Petru Tünde – Benyovszki Annamária: Percepții privind antreprenoriatul și activitatea antreprenorială – diferențe și asemănări între patru țări din Europa de Est. *Economie teoretică și aplicată*, 2010. 42 (8). 15–26.

Válaszok	Arány (%)
Korábban volt legalább egyik szülőnek vállalkozása	16,6
Ma is van legalább egyik szülőnek vállalkozása	24,7
Egyik szülő sem vállalkozott soha	58,7
Összesen	100

2. táblázat: Vállalkozói tapasztalatok a családban

A családi háttérből származó kulturális és vállalkozásspecifikus tőkevolumen áttekintése után vizsgáljuk meg, milyen lehetőségek rejlenek az iskolai oktatásban a formális képzés keretein belül és általában az intézményeket jellemző klímában. Idegen nyelvet gyakorlatilag minden megkérdezett tanul, mintegy egytizedük pedig magánúton is. A tanulás melletti nem kötelező tevékenységek közül a legnépszerűbb mind a szak-, mind pedig az elméleti oktatásban résztvevők körében a fizetett nyári munka: előbbieket kétharmada, utóbbiaknak pedig fele dolgozott a kutatást megelőző nyáron. Nem kötelező és nem fizetett szakmai gyakorlaton a szakközépiskolások 27%-a vett részt, önkéntes munkát pedig az elméleti iskolák tanulóinak közel fele végzett.

A megkérdezett diákok várakozásainkat felülmúló (50%-os) arányban válaszolták azt, hogy olyan iskolai vagy iskolán kívüli képzésen vettek részt, amelyek egy üzlet vagy vállalkozás beindításáról szólt. Hasonlóan magas (40,1%) volt azoknak az aránya, akik úgy gondolták, rendelkeznek olyan készségekkel, amelyek egy új vállalkozás elindításához szükségesek. Ezek az eredmények kiemelendők, különösen, ha figyelembe vesszük annak a hét ország (Kanada, Tunézia, Franciaország, Románia, Anglia, Kolumbia és Németország) egyetemi hallgatóira kiterjedt komparatív vizsgálatnak az eredményeit, mely szerint Romániában kevesen tartják magukat jó vállalkozói készségekkel rendelkezőnek.⁴¹ Az iskolai klíma – mind a tanterv, mind pedig általában az intézmény általános, vállalkozásokhoz való viszonyulását – több kutatás is meghatározónak találta a vállalkozókról alkotott kép, majd a vállalkozói szándék alakításában.⁴²

41 Gasse – Tremblay, 2011. Entrepreneurial beliefs and intentions, i.m.

42 S. Gubik – Farkas, 2013. Vállalkozói attitűdök kutatása, i.m.; Schwarz – Wdowiak – Almer-Jarz – Breiteneker, 2009. The effects of attitudes, i.m.

Válasz	Egyáltalán nem jellemző	Inkább nem jellemző	Inkább jellemző	Teljes mértékben jellemző	Összesen
Iskolai tanulmányaim segítettek abban, hogy kifejlesszem a kezdeményezőképességemet	18,4	36,9	35,4	9,3	100,0
Az iskolai tanulmányaim segítettek abban, hogy jobban megértsem a vállalkozók szerepét a társadalomban.	20,3	39,8	29,7	10,2	100,0
Az iskolai tanulmányaim felkeltették az érdeklődésem az iránt, hogy vállalkozó legyek.	28,2	28,0	35,0	8,9	100,0
Az iskolai képzettségem olyan készségeket és szakértelmet adott, ami képessé tesz egy vállalkozás vezetésére.	24,2	29,2	38,8	7,7	100,0

3. táblázat: Az iskolai tanulmányok hasznosságának megítélése: mennyire jellemzőek a válaszadóra az alábbi állítások? (N=659) (%)

A 3. táblázatban foglalt kijelentések révén megpróbáltuk elemeire bontani azokat a – diákok nagyjából fele által pozitívnak minősített – hatásokat, amelyek megítélésük szerint az iskolában a vállalkozások vonatkozásban érték őket. A megkérdezettek közel fele úgy vélte, hogy az iskolai oktatás, melyben részesült, kezdeményezőkétszséget, vállalkozói tudást és szakértelmet nyújtott számára. Ennél kisebb volt a szemléletformálás sikeressége: kevesebben kaptak iskolai tanulmányaik során fogódzót a vállalkozók társadalmi szerepének megértéséhez, és így szintén valamivel kevesebben nyilatkoztak úgy, hogy e tanulmányok felkeltették érdeklődésüket a vállalkozói léttel kapcsolatban. Az észlelt kompetencia szerepe kulcsfontosságú a vállalkozói szándék, és később a tényleges vállalkozásindítás alakításában. A bukaresti MBA-hallgatók körében végzett vizsgálat eredményei szerint a szubjektív normák (a társadalmi elvárás) negatívan hatottak a vállalkozói szándéokra, míg a vállalkozás észlelt kivitelezhetőségének és a saját képességeknek a megítélése pozitívan befolyásolták a vállalkozói terveket.⁴³

43 Shook – Bratianu, 2010. Entrepreneurial intent, i.m.

Mindezek alapján nem is annyira meglepő, hogy a megkérdezett erdélyi magyar középiskolások közel fele (46%) úgy gondolta, tanulmányai befejeztével önállóként vagy vállalkozóként dolgozna. A középiskola utáni, tehát rövidebb távú jövőtervek erőteljesen függenek az osztály (és iskola) profiljától. Míg a szakképzésben résztvevők 65%-a azonnal munkát vállalna érettségi után – nagyjából azonos arányban otthon vagy külföldön – és még csak egytizedük sem tanulna tovább felsőoktatásban, az elméleti képzés diákjainak 40–40%-a tanulna és dolgozna tanulás mellett érettségi után.

Válasz	Arány (%)
Alkalmazottként	37,5
Önállóként vagy vállalkozóként	46,4
Más formában szeretnék dolgozni	3,0
Egyikben sem	1,8
Nem tudom	11,3
Összesen	100,0

4. táblázat: A tanulmányaid befejezését követően legszívesebben milyen formában dolgoznál? (N=627)

Az alkalmazotti aspirációk alacsony, mindössze 37,5%-os „népszerűsége” minden kontextuális adat ismeretében váratlan. Egyrészt nem köszön benne vissza a romániai magyarok foglalkoztatottsági összetétele és az alkalmazottak elsöprő többsége, másrészt a GUESSS-kutatás által globálisan mért 80%-nak is kevesebb mint fele: ilyen arányban nyilatkozták ugyanis azt a hallgatók közül, hogy a diplomaszerezést követően alkalmazottként dolgoznának legszívesebben.⁴⁴ Ezzel szemben vállalkozóként még 5 évvel az egyetemi tanulmányok befejezése után is csak 43% dolgozna a GUESSS adatai szerint. Az erdélyi magyar középiskolások körében mért adataink a magyarországi hallgatókra vonatkozóktól is eltérnek, annál lényegesen alacsonyabbak. Utóbbiak esetében az ún. vállalkozói index (vagyis a közvetlenül diplomaszerezés utáni vállalkozói szándék aránya) megegyezik a globális értékekkel: 12,3%, szemben az erdélyi tizenévesek körében mért 46,4%-kal (4. táblázat).⁴⁵ A szándék az erdélyi minta együtödénél meglehetősen átgondolt, mi több, olyanokat is találtunk, akik már elkezdték a vállalkozásalapítás előkészítését (5. táblázat).

⁴⁴ Sieger – Fueglistaller – Zellweger, 2016. Student Entrepreneurship, i.m.

⁴⁵ S. Gubik – Farkas, 2013. Vállalkozói attitűdök kutatása, i.m.

Válasz	Arány (%)
Nem gondolkodtam még rajta	36,1
Gondolkodtam rajta, de még nem komoly a szándékom	41,0
A jövőben komolyan szándékozom egy önálló vállalkozást indítani	20,0
Már megkezdtem az alapítás előkészítését	1,8
Már alapítottam önálló vállalkozást	0,0
Egyéb	1,0
Összesen	100,0

5. táblázat: Gondolkodtál-e már egy vállalkozás elindításán? (N=490)

A karrieraspirációk között az önállóság („*hogy magam ura lehessek*”) nem az első, hanem csak az ötödik helyen szerepel a 6. táblázatban is látható 10 kijelentés közül. Ez nincs összhangban azokkal az eredményekkel, amelyekre bukaresti diákokra vonatkozóan jutottak a hét országot összehasonlító vizsgálatban⁴⁶. Abban ugyanis a román hallgatók legerősebb vállalkozói motivációja a függetlenség volt, ráadásul az összes többi országban mértnél erősebb arányban.⁴⁷ Az erdélyi középiskolások körében a pályaválasztásban és későbbi munkahelykeresésben legfontosabbnak ítélt szempontok az önmegvalósítás, a társadalmi megbecsültség, a kereset és az izgalmas, változatos munka, legkevésbé hangsúlyos motivációknak pedig a szülői minta követése és az embertársakon való segítségi vágy bizonyultak.

⁴⁶ Shook – Bratianu, 2010. Entrepreneurial intent, i.m.

⁴⁷ Gasse – Tremblay, 2011. Entrepreneurial beliefs and intentions, i.m.

Válasz	Egyáltalán nem fontos	Inkább nem fontos	Inkább fontos	Teljes mértékben fontos	Nem tudom	N
Hogy a magam ura lehessenek	2,9	35,7	10,2	46,6	4,6	627
Hogy meg tudjam valósítani önmagam	1,1	30	3,8	61	4	626
Megragadni egy jó üzleti lehetőséget	4,8	35,6	12,9	40,5	6,2	627
Hogy jól keressek	1,6	32,5	3,3	59,3	3,2	627
Hogy rugalmas munkaidőben dolgozhassam	2,7	37	9,3	46,3	4,8	627
Hogy kövessem a szüleim példáját	23,8	22,5	34,8	13,2	5,7	627
Hogy megbecsüljenek az emberek	2,4	30,9	3,3	60,3	3	627
Hogy izgalmas munkám legyen	3,8	34,3	8,9	48,2	4,6	626
Hogy kreatív munkám legyen	5,1	37,4	13,6	38,5	5,4	626
Hogy hatalmam legyen	13,6	27,3	37,5	16,3	5,3	626
Hogy segíthessek másokon	4	43,8	12,9	34,5	4,8	626

6. táblázat: Mennyire fontosak az alábbi tényezők a jövőbeli karriereddel kapcsolatban?

A vállalkozókról alkotott kép inkább ambivalensnek mondható, melyben egyaránt helyet kapnak pozitív és negatív jellemzők (7. táblázat). Míg általánosságban a diákok úgy nyilatkoztak, hogy fontos számukra a pályaválasztás során a társadalmi megbecsültség, a vállalkozók esetében a társadalmi viszonyulás vegyes. A vállalkozó legfontosabb tulajdonságai között egyaránt helyet kap a céltudatosság, a mások becsapása, de az alkalmazottakért való felelősségvállalás is. Ez utóbbi kettő annyiban feltételezhetően nem zárja ki egymást, hogy további itemekkel (pl. az alkalmazottak kizsákmányolása) való összevetésük alapján azt látjuk, az elképzelt vállalkozó üzlettársaival és az állammal való viszonyában keresi a törvényesség határán levő megoldásokat, de megbecsüli dolgozóit. Az általunk ismert, romániai fiatalokra vonatkozó kutatások is egy kevésbé pozitív – kevésbé az innováció és a tetterekészség jellemezte – képet rajzolt meg a vállalkozókról.⁴⁸

48 Shook – Bratianu, 2010. Entrepreneurial intent, i.m.

Válaszok	Egyáltalán nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Inkább egyetértek	Teljes mértékben egyetértek	N
A vállalkozók céltudatos, előrelátó emberek.	6	12,5	55,6	25,8	100
A vállalkozók őszinte, becsületes emberek.	14,8	42	35,7	7,6	100
A vállalkozók méltánytalanul sokat keresnek ahhoz képest, hogy mennyit dolgoznak.	12,4	32,9	37,6	17,1	100
A vállalkozók ügyeskedők, akik mindig megtalálják a törvény kiskapuit.	7,6	23,9	50,6	18	100
A vállalkozások kizárólag azért vannak, hogy jövedelmet hozzanak a tulajdonosaiknak.	9,1	30,3	44,4	16,2	100
A vállalkozók törvénytisztelő emberek.	13,1	37,1	40,7	9,1	100
A vállalkozások a társadalom és a közösségek érdekeit szolgálják.	8,5	30,2	47,1	14,2	100
A vállalkozók rendszerint nem tudják, mibe kezdenek.	18,3	41,1	31,6	9	100
A vállalkozók kizsákmányolják az alkalmazottaikat.	15,6	39,6	34,2	10,6	100
A vállalkozók az alkalmazottaikért felelősséget vállalnak.	6,7	15,4	46	32	100
A vállalkozók tartják fenn és viszik előre a gazdaságot.	6,8	19,5	53,1	20,6	100
Ha a helyzet úgy kívánja, a vállalkozók nem riadnak vissza attól, hogy másokat becsapjanak.	6,0	12,5	55,6	25,8	100

7. táblázat: A vállalkozókra gondolva mennyire értesz egyet a következő kijelentésekkel?

A vállalkozókhoz való viszonyulás meghatározó tényezői az erdélyi magyar középiskolások körében

A vállalkozókról alkotott képet befolyásoló tényezők azonosítását logit regressziós modell segítségével végeztük, melynek függő változóját a vállalkozók megítélésére vonatkozó *Likert-skálán* mért kérdés átkódolásával kaptuk. A vállalkozókról alkotott pozitív kép indikátorát az „*inkább jó véleményem van róluk*”, illetve a „*nagyon jó véleményem van róluk*” válaszlehetőségek adták, míg az „*inkább rossz véleményem van róluk*” és a „*nagyon rossz véleményem van róluk*” válaszlehetőségeket negatív vállalkozói képként definiáltuk. Az így kapott kétértékű változót a diákok alapvető szocio-demográfiai jellemzőivel (nem, évfolyam, képzési profil, lakóhely jellege [falu/város], szülők iskolai végzettsége),⁴⁹ a felhalmozott kulturális tőkét mérő változókkal, illetve a diákok vállalkozói ismereteivel kapcsolatos egyéni percepcióival magyaráztuk. Az adathiányok, illetve a hibás válaszok kiszűrése után a minta elemszáma 265 főre redukálódott. A regressziós becslést maximum likelihood (ML) módszerrel végeztük robusztus standard hibák mellett.

A logit modellek eredményeit a 8. táblázat foglalja össze. A becslt együtthatók többsége egybevág a szakirodalomban máshol talált eredményekkel, ugyanakkor számos tényező kapcsán az előzetes elvárásainkkal ellentétben nem találtunk szoros összefüggést. Ilyen változó volt többek között a nem, amellyel kapcsolatban azt várnánk, hogy a fiúk több szimpátiát mutatnak a vállalkozók iránt. Ugyanakkor ez az összefüggés ezen a mintán nem volt kimutatható.

A képzési profilok közül ugyanakkor a művészeti (vokacionális) képzésben való részvétel negatív irányú és szignifikáns összefüggést mutat. Azok a diákok, akik művészeti profilú osztályban tanulnak, alacsonyabb valószínűséggel alkotnak pozitív véleményt a vállalkozókról. Ezzel szemben pozitív összefüggést mutat a diákok lakóhelye, mely alapján arra következtethetünk, hogy az urbánus közegben élő diákok átlagosan kedvezőbb képet alkotnak a vállalkozókról. A diákok kulturális tőkéjét közelítő változók közül a vállalkozók megítélésének valószínűségét a nyári munka negatívan befolyásolja, míg az iskolán kívül végzett önkéntes és pénzkeresési céllal végzett munka nincs befolyással a függő változó alakulására. A nyári munkavégzés negatív hatása mögött feltételezhetően az áll, hogy a nyári munkát végző diákok nagy része alacsonyabb társadalmi státusú, ami a vállalkozók megítélését negatív irányban befolyásolja.

49 A képzési profilba történő besorolásakor a román oktatási rendszer hivatalos klasszifikációjához igazodtunk, egyedül a vokacionális kategóriát bontottuk tovább technikai és művészeti profilra a diákok által megadott szakmegnevezések alapján.

Változó	Együttható	Std. hiba
Nem (nő = 1)	0,770	0,463
Képzési profil:		
<i>elméleti</i>	ref.	
<i>művészeti</i>	-2,215	0,869**
<i>technikai</i>	0,239	0,706
<i>szakképzés</i>	0,525	0,831
Tannyelv (magyar = 1)	-0,742	0,814
Lakóhely (város = 1)	0,810	0,404*
Nyári munka (igen = 1)	-0,930	0,450**
Iskolán kívüli aktivitás (igen = 1)	0,551	0,530
Édesapa, nevelőapa iskolai végzettsége:		
<i>befejezett általános iskola vagy annál kevesebb</i>	ref.	
<i>szakiskola (érettségi nélkül)</i>	-0,375	0,783
<i>szakközépiskola, középiskola (érettségivel)</i>	0,437	0,907
<i>technikum (érettségi után)</i>	-1,014	1,144
<i>főiskola, egyetem, vagy annál magasabb</i>	-0,658	1,016
Édesanya, nevelőanya iskolai végzettsége:		
<i>befejezett általános iskola vagy annál kevesebb</i>	ref.	
<i>szakiskola (érettségi nélkül)</i>	0,956	0,651
<i>szakközépiskola, középiskola (érettségivel)</i>	1,786	0,786**
<i>technikum (érettségi után)</i>	1,971	0,957**
<i>főiskola, egyetem, vagy annál magasabb</i>	1,605	0,812**
Vállalkoztak-e valaha szüleid? (igen = 1)	1,358	0,582**
Van-e jelenleg rokonaid és ismerőseid körében vállalkozó? (igen = 1)		
<i>testvér</i>	0,621	1,009
<i>rokon</i>	-0,128	0,474
<i>közelbi barát</i>	-0,113	0,540
Rendelkezel-e új vállalkozás alapításához szükséges készségekkel? (igen = 1)	1,171	0,466**
Gondoltál-e már arra, hogy kitelepedjél külföldre? (igen = 1)	0,134	0,204
Vettél-e részt olyan képzésen, ami vállalkozás beindításáról szól? (igen = 1)	0,098	0,453
Iskolai tanulmányaim segítettek abban, hogy (igen = 1):		
<i>kifejlesszem a kezdeményezőképességemet</i>	0,968	0,527*
<i>megértsem a vállalkozók szerepét a társadalomban</i>	-0,037	0,458
<i>felkeltsék érdeklődésemet a vállalkozóvá válás iránt</i>	-0,634	0,530
<i>olyan szakértelmet szerezzek, ami vállalkozás vezetésére képessé tesz</i>	1,006	0,657
Konstans	-1,694	1,228

Megjegyzés: **, * szignifikáns 5 és 10 % mellett.

8. táblázat: A logit regressziók eredményei

A szocio-demográfiai tényezők közül az anya (vagy nevelőanya) iskolai végzettsége mutat szignifikáns magyarázóerőt. A becslések szerint minél magasabb szintű az anya iskolai végzettsége, annál magasabb a pozitív kép kialakulásának valószínűsége, ugyanakkor szignifikáns hatás csak az érettségit biztosító középfokú iskolai végzettségénél mutatkozik meg először, az alapfokú, illetve a szakiskolai végzettséggel bíró szülők gyermekei között a célváltozó átlagos alakulásában nincsen statisztikai értelemben véve mérhető különbség. Érdekes módon az apa iskolázottsága ebben a tekintetben nem mutat összefüggést a vállalkozókról alkotott képpel.⁵⁰

A családból hozott vállalkozói minták hasonlóan pozitív hatást gyakorolnak a vállalkozók általános megítélésére. Azok körében, ahol a szülők valamelyike valaha vállalkozó volt, a pozitív megítélés gyakorisága átlagosan magasabb. Ezzel szemben nem mutat szignifikáns hatást a testvérek, rokonok és közeli barátok vállalkozói tevékenysége. A szülők, és az otthonról hozott társadalmi minták pozitív hatása összhangban áll a felsőoktatási intézményekben járók vállalkozói hajlandóságával kapcsolatos korábbi empirikus tapasztalatokkal.⁵¹

A vállalati ismeretek megszerzésére irányuló képzéseken való részvétel nem mutat szignifikáns hatást, ugyanakkor azok a diákok, akik saját megítélésük szerint rendelkeznek olyan készségekkel, amelyek képessé teszik őket egy vállalkozás vezetésére, átlagosan kedvezőbb képet festenek a vállalkozókról. Ami az iskolában szerzett, vállalkozásokkal kapcsolatos tudás hasznosságának egyéni megítélését illeti, csupán egyetlen változó esetében mutatható ki gyenge összefüggés a függő változóval. Ez alapján azok a diákok, akik úgy ítélik meg, hogy tanulmányaik segítettek nekik abban, hogy kifejlesszék kezdeményező-képességüket, némileg jobb véleménnyel vannak az önálló vállalkozókról, illetve önfoglalkoztatókról.

50 Ugyanezt a modellt több specifikációban lefuttatva, az anya iskolai végzettségének elhagyásával is azonos eredményeket kaptunk, míg az apára vonatkozó képzettségi változók kihagyása mellett az anya iskolai végzettsége ugyanilyen irányú összefüggéseket mutat.

51 S. Gubik – Farkas, 2013. Vállalkozói attitűdök kutatása, i.m.

Következtetések

A vállalkozásoknak minden társadalomban fontos szerepet tulajdonít a közgazdaságtan és a gazdaságpolitika is az innováció terjedésének, a foglalkoztatottság növelésének és a munkanélküliség csökkentésének tekintetében, különösen a fiatalok körében.⁵² Egy etnikai kisebbség életében a vállalkozások további szerepet is kapnak: a közösségi kohézió és szolidaritás megteremtésében és fenntartásában, a kisebbség társadalmi és gazdasági integrációjának biztosításában, a kisebbségi nyelv státusának megőrzésében vagy javításában és így tovább. Ebben a megközelítésben kiemelten fontos kérdés az, hogy az adott etnikai kisebbségi csoport tagjai hogyan viszonyulnak a vállalkozásokhoz és hogyan alakul tagjaik körében a vállalkozási kedv.

Tanulmányunkban a vállalkozókról alkotott reprezentációkat és a vállalkozói lét jelentéstartalmait befolyásoló egyéni és intézményi tényezők hatásait vizsgáltuk az erdélyi magyar középiskolások körében. A Hétfő Kutatóintézet és a Nemzetpolitikai Kutatóintézet 2016 nyarán végzett online kérdőíves vizsgálatának eredményei azt mutatják, az erdélyi magyar középiskolás diákok jövőterveit és pályaválasztással kapcsolatos elképzeléseit kevésbé alakítja a szülői minta követése, sokkal inkább az önmegvalósítás, a társadalmi megbecsültség és a kereset a meghatározó. Míg tehát az erdélyi magyar népesség elsöprő többsége alkalmazottként dolgozik, a megkérdezett fiatalok a nemzetközi átlagnál jóval nagyobb arányban szeretnének vállalkozni. A fiatalok által elképzelt vállalkozókép vegyes tulajdonságokkal rendelkezik: céltudatos, „kiskapukat” kereső, de alkalmazottaival szemben tisztességes.

A felépített logit modell segítségével magyaráztuk a középiskolások vállalkozók iránti szimpátiájának alakulását is. A felmérésből származó adatok közül számos szocio-demográfiai tényezőt, a diákok felhalmozott kulturális tőkéjére, valamint a tanulmányok során szerzett ismeretek hasznosságának egyéni megítélésére vonatkozó információt beillesztettünk a modellbe. A regressziós becslés eredményei azt mutatták, hogy a vállalkozói szándékot meghatározó reprezentációk kialakulását a diákok lakóhelye, az anya iskolai végzettsége befolyásolja pozitívan, továbbá azok körében, ahol valamelyik szülő valaha vállalkozóként tevékenykedett, a vállalkozók pozitív megítélése gyakoribb. Az „otthonról hozott” kulturális hatások tehát jelentősen befolyásolják a vállalkozók megítélését a középiskolások körében. Szignifikáns korreláció mutatkozik emellett a vállalkozásokról formált vélemények, illetve a vállalkozás vezetéséhez szükséges készségek meglétének megítélése

52 Xheneti, Mirela – Blackburn, Robert A.: Small business and entrepreneurship (SBE): An analysis of publications and implications for the development of the field. In: Lee, Bill – Cassell, Catherine (szerk.): *Challenges and Controverses in Management Research*. Routledge: London, 2011. 367–388.

között is. Az iskolában szerzett tudás egyéni hasznosságának megítélése kevésbé nyom a latba. A művészeti képzési profilba tartozó szakokra járó, illetve a nyári munkát végző diákok körében ugyanakkor a vállalkozók megítélése átlagosan rosszabb.

Az eredmények szerint a szülők iskolázottságán keresztül a társadalmi státus, a családi minták, a városi közeg, illetve a vállalkozásalapítással kapcsolatos szükséges ismeretek meglétének egyéni megítélése már a vállalkozásindítás kíváncsiságáról alkotott percepciók szintjén is befolyásolja a vállalkozási szándékot. A városokban élő, magasabb társadalmi státusú családból származó fiatalok körében nagyobb valószínűséggel merül fel annak lehetősége, hogy életpályájuk során, ha saját helyzetük úgy kívánja, illetve ha a körülmények erre megfelelő lehetőséget teremtenek, saját vállalkozást indítsanak. Különösen azok körében várható ez, akiknek szülei maguk is vállalkozók, vagy életük során folytattak vállalkozói tevékenységet.

DOHORÁK NÓRA – KÁLLAY ANDRÁS – KÖVESDI KÁROLY

A KÉTNYELVŰSÉG GYAKORLATA AZ ELEKTRONIKUS KOMMUNIKÁCIÓBAN A FELVIDÉKI ÖNKORMÁNYZATOK ESETÉBEN

Jelen tanulmányban összegezzük és elemezzük a Pro Civis polgári társulás által 2012–2016 között végzett felmérések eredményeit, amelyek a felvidéki magyarlakta községek és városok weboldalainak kétnyelvűségét vizsgálták.

A huszonegyedik században az információszerzés és -szolgáltatás, valamint az ügyintézés egyik legtermészetesebb, leggyorsabb és leginkább kényelmesebb módja az internet használata. Természetesen nem képeznek ez alól kivételt a községi és városi önkormányzatok sem. A weboldalak kétnyelvűségére vonatkozó felmérésünket ebből kiindulva végezzük el 2012-től minden évben¹. Az informatika és az internet használata a közigazgatásban nemcsak korigény és korparancs, hiszen egyes szlovákiai törvények² egyenesen kötelezővé teszik az államigazgatási és közigazgatási szféra szervei – az önkormányzatokat is ideértve – részére meghatározott adatok közzétételét a webhelyükön. Emellett az Európai Uniót alapító országok tapasztalata és gyakorlata igazolja, hogy az elektronikus kormányzás (e-government) teszi igazán hatékonná, gyorsá és olcsóvá az államigazgatási és önkormányzati szervek által nyújtott közszolgáltatásokat, ami egyszerre könnyíti a hivatalok munkáját, és elégti ki a polgárok igényeit a minőségi ügyintézés által.³

Az internet használata különösen fontos az önkormányzatok esetében, amennyiben a polgárokhöz legközelebb álló, a polgárokat az igazgatásba leginkább bevonni képes intézményként kívánják teljesíteni feladataikat, küldetésüket. Az internet által juthatnak a leggyorsabban és legbiztonságosabban információkhoz az önkormányzatokat érintő uniós és hazai jogi feltételrendszerről, szabályozási normákról, gazdasági és pályázati lehetőségekről,

1 A korábbi évek felméréseinek összefoglalói megtalálhatóak a www.onkormanyzas.sk portál *Figyelő* rovatában.

2 Lásd például az információs szabadságról szóló törvény (Tt. 211/2001), a panasztörvény (Tt. 9/2010), a petíciós jogról szóló törvény (Tt. 85/1990), az anyakönyvekről szóló törvény (Tt. 154/1999), a területi önkormányzatok költségvetési szabályairól szóló törvény (Tt. 583/2004) és továbbiak.

3 Lásd például az Európai Bizottság COM(2006) 173 számú, i2010 eGovernment cselekvési terv: az elektronikus kormányzat létrehozásának felgyorsítása a társadalom egészének javára című közleményét, COM(2010) 245 számú, az *Európai digitális menetrend* című közleményét. *Közérthetően az Európai Unió szakpolitikáiról: Az európai digitális egységes piac kiépítése*. Az Európai Unió Kiadóhivatala: Luxembourg, 2016.

amelyek tudatos és célirányos felhasználása javítja munkájukat és fejleszti községük lakosságának életfeltételeit. Ugyanakkor az internet segítségével juttathatja el a leggyorsabban és leghatékonyabban az információkat a polgárokhoz, és vonhatja be őket akár a közösséget érintő döntéshozatalba is.

A fentiek tudatában nem mellékes tehát, hogy a magyarok által lakott községek önkormányzatai élnek-e a lehetőséggel és lehetővé teszik-e a polgárok számára, hogy anyanyelvükön is tájékozódhassanak az életüket érintő fontos döntésekről. Az információk korszerű közlésén túl ez azért is fontos, hogy a felvidéki magyarok szabadon élhessenek nyelvi jogokkal.

A felmérések célja elsősorban tehát nem a weboldalak tartalmának azon célból való vizsgálata, hogy teljesítik-e a törvény által előírt közzétételeket, hanem az, hogy az érintett községek lakossága vajon hozzájut-e (és ha igen, milyen formában) az őt érintő adatokhoz, dokumentumokhoz, rendeletekhez és információkhoz az államnyelv mellett az anyanyelvén is.

Bár ma, a web 2.0 korában az információközlés és -szolgáltatás talán leghatékonyabb eszköze a közösségi oldalak széleskörű használata (a legköltséghatékonyabb önreklámozási eszköz, s a közösségi kapcsolatleremtéstől és -tartástól, a tapasztalatszerzésen és -átadáson át akár a turizmus fejlesztéséig szinte mindenre használható), az elektronikus ügyintézésre és hivatali kapcsolattartásra alkalmatlanok, valamint – ahogy fentebb is említettük – egyes törvények megkövetelik az önálló webhely meglétét, ezért az önkormányzatok jelenlétét a fent említett szolgáltatásokban nem vizsgáltuk. Azok felmérése és tartalmuk elemzése egy önálló tanulmány tárgyát is képezhetné.

A felmérések tárgya

A felméréseink tárgyát azon magyarlakta községek hivatalos weboldalai alkotják, amelyek polgárai a vonatkozó kormányrendelet⁴ értelmében jogosultak a hivatali érintkezésben az anyanyelvüket (esetünkben a magyar nyelvet) használni. A kormányrendelet 656 községet érint, ebből 512 a magyarok által is lakott település. Fontos viszont itt megjegyezni, hogy ezt a jegyzéket a kormányrendelet hatályba lépése óta (1999) nem módosították, vagyis egyrészt a nemzetiségi arányok változásait nem követte, másrészt eleve több hibát is tartalmaz. Így lehetséges, hogy a jelen felmérésben olyan községeket is vizsgáltunk,

4 A Szlovák Köztársaság Kormányának rendelete, amely azon községek jegyzékét tartalmazza, melyekben a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó polgárai a lakosság legkevesebb 20%-át alkotják (Tt. 221/1999) . *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 24.

mint például a Tőketerebesi járásban található Kistornya (Malá Tŕňa), a Nyitrai járásbeli Tild (Telince) vagy éppen a Kassa-vidéki Nagyida (Veľká Ida), ahol a magyar lakosság aránya még a 10%-ot sem éri el (a kisebbségi nyelvhasználati törvény és a fent említett kormányrendelet elfogadásakor 20%-ban lett megállapítva a hivatali nyelvhasználat lehetőségét biztosító népességarány alsó határa, ezt később csökkentették 15%-ra, de ezt még részletezzük az alábbiakban), viszont hiányzik az Érsekújvári járásban található Ebed vagy a Dunaszerdahelyi járásbeli Patonyrét, melyek magyarsága meghaladja a 70%-ot is. A fentiekből adódóan Pozsony és Kassa városkörzeti önkormányzatait sem vizsgáltuk, mert bár a községekben jelentős számú magyar nemzetiségű polgár él, arányuk sehol nem éri el az anyanyelvhasználathoz szükséges 20%-os arányt. Szlovákiában a kisebbségi törvény nem specifikál az ilyen esetekre küszöbértéket (pl. ötezer lakosban megállapítva).

Itt fontos pontosítani, hogy a jelen tanulmányban található adatok a 2016. április-júniusi adatokat tükrözik, azóta egyes mutatók változhattak.

Jogi háttér

Szlovákia magyarlakta területein a nemzeti kisebbségek nyelvének használatát – beleértve természetesen a hivatali nyelvhasználatot, a hivatalok és a polgár kommunikációját is, – elsősorban a Szlovák Köztársaság Alkotmánya, a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló törvény, valamint jelentősebb mértékben még az információszabadságról szóló törvény szabályozza. Kisebb mértékben – egy-egy rendelkezés erejéig – több törvény⁵ is szabályozza még a nemzeti kisebbségi nyelvhasználatot, viszont ezek felsorolásától és elemzésétől jelen tanulmányban eltekintünk.

Az alkotmány kimondja, hogy *„a nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgároknak törvényben meghatározott módon és feltételek mellett az államnyelv elsajátításához való jog mellett biztosítva van nyelvük hivatali érintkezésben való használatának a joga.”*⁶

Mint az az előzőekből látható, már az alkotmány 1992-es elfogadásakor jogot kaptak a nemzeti kisebbségek az anyanyelvük hivatali használatára, az ezt szabályozó törvényt viszont csak 1999-ben fogadták el. A nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló

5 Például a községi önkormányzatokról szóló törvény (Tt. 369/1990), az utó- és családi névről szóló törvény (Tt. 300/1993), a polgári perrendtartásról szóló törvény (Tt. 160/2015) vagy a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény (Tt. 162/2015) és továbbiak.

6 A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 34. cikkely 2. bekezdés a) pont (Tt. 460/1992). *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 24.

törvény⁷ 2. és 3. paragrafusa rendelkezik a hivatali kétnyelvűségről, viszont az esetek többségében csak lehetőséget teremt az állampolgár számára az anyanyelve használatára, ezen jogok teljesítésére az államigazgatási szféra és a közigazgatási szféra szervei nem kapnak központi segítséget.⁸

A 2. paragrafus határozza meg az anyanyelvhasználathoz szükséges küszöbértéket⁹. A törvény megalkotásakor ezt 20%-ban állapították meg, 2011-ben viszont 15%-ra csökkentették úgy, hogy két egymást követő, népszámláláson kell teljesíteni ezt a kvótát.¹⁰ A 2. paragrafus továbbá kimondja¹¹, hogy a kormány rendeletben állapítja meg azon községek jegyzékét, amelyeknek valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó tagjai használhatják anyanyelvüket a hivatali érintkezésben. A kormányrendeletet így legközelebb – ha addig nem változik a törvényi szabályozás – csak a 2021-es népszámlálás után fogják módosítani; addig maradnak a már az előző fejezetben is említett anomáliák.

A nemzeti kisebbségek nyelvének használatát szabályozó további törvények vagy kormányrendeletek közül még fontos kiemelni az információs szabadságról szóló törvényt. Az általános gyakorlattól eltérően ez a törvény ugyanis – némileg bonyolult módon bár, de – pontosan megszabja, és kötelezővé teszi az érintett szervek számára, hogy milyen információt kell közzétenniük a nemzeti kisebbség nyelvén is (természetesen ez esetben is a vonatkozó kormányrendelet alapján). Ennek értelmében a község weboldalán (ha van és államnyelven feltünteti az adott információt) kisebbségi nyelven közzéteszi létrehozásának módját és szerveinek jogköreit, azoknak a jogszabályoknak, utasításoknak, útmutatóknak, értelmező rendelkezéseknek áttekintését, amelyek alapján eljár és döntést hoz, vagy amelyek a természetes személyek és jogi személyek községhez fűződő jogait és kötelességeit szabályozzák, az információszerzés lehetőségének helyét, idejét és módját, továbbá információkat arról, hogy a természetes személyek és jogi személyek hol nyújthatnak be kérelmet, javaslatot, indítványt, panaszt vagy más beadványt, annak az eljárásnak a leírását, amelyet be kell tartania minden kérelem, javaslat és más beadvány intézése során, beleértve a betartandó határidőket is, az egyes eljárási cselekmények után beszédendő eljárási illetékek díjszabását, és az adatszolgáltatás után járó költségtérítés díjszabását a község vagyonával való rendelkezéssel kapcsolatos információkat, a képviselőtestületi és bizottsági ülések időpontjait, az ülések javasolt programját, a képviselők jelenléti ívét és a szavazások eredményeit,

7 Törvény a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról (Tt. 184/1999). *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 24.

8 Kivételt képez három közokirat – a születési, házassági és halotti anyakönyvi kivonat –, amelyeket a belügyminisztérium elkészített a nemzeti kisebbségek nyelvén is.

9 Törvény a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról, 2. § 1. bek. (Tt. 184/1999). *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 24.

10 Jelen állás szerint a 15%-os határt 498 község teljesíti.

11 Törvény a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról, 2. § 2. bek. (Tt. 184/1999). *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 24.

a nyilvános üléseken készült jegyzőkönyveket, valamint az előterjesztett és az elfogadott rendeletek szövegét¹². A törvény szankcionálja is a fenti mulasztásokat, a bírság összege 50 eurótól 1650 euróig terjedhet¹³.

Mit vizsgáltunk?

Az előző fejezetből kitűnik, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló törvény elsősorban lehetőséget teremt csak a kisebbségi nyelvhasználatra és nem kötelez arra, míg az információs szabadságról szóló törvény jelentős kötelességeket ró az önkormányzatokra. Többek között ebből is kiindulva állítottuk össze, hogy felmérésünk során elsősorban a weboldalak mely tartalmi egységeire fogunk figyelmet fordítani. Az így felállított kategóriák a következőek: *alapvető információk, közérdekű információk, kérvényminták, önkormányzati rendeletek, jegyzőkönyvek és határozatok, számlák és szerződések, területrendezési terv, virtuális temető, szálláslehetőségek*.

Az alapvető információk kategóriájába olyan adatokat soroltunk, mint a község megnevezése, a polgármester neve, az önkormányzati képviselők nevei, elérhetőségeik, az önkormányzati hivatal címe, a hivatal felépítése és telefonos, illetve internetes elérhetősége, az ügyfélfogadási napok.

A közérdekű információk közé az önkormányzati intézmények bemutatását, elérhetőségét, az önkormányzati szolgáltatások helyét, idejét és árát (például a személtelhordás napja, a helyi adók és illetékek mértéke, befizetési feltételek, stb.), valamint a községek múltját és érdekességeit, a civil szervezeteket és rendezvényeiket tartalmazó magyar tartalmat soroltuk be.

Mint az a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló törvényből kiderül, a polgároknak lehetőségük van anyanyelvükön fordulni a hivatalokhoz. Megvizsgáltuk azt is, hogy ennek a lehetőségnek a biztosítását milyen mértékben teljesítik a hivatalok kétnyelvű kérvényminták, nyomtatványok által.¹⁴

Külön kategóriába soroltuk az önkormányzati rendeleteket, amik valójában a községek életét, működésének szabályait leginkább és legközvetlenebbül szabályozó törvények.

12 Törvény az információkhoz való szabad hozzáférésről, 5. és 6. § (Tt. 211/2000). *Slov-Lex jogi és információs portál*. Letöltés helye: www.slov-lex.sk; letöltés ideje: 2017. 04. 25.

13 Uo., 21.a § 2. bekezdés.

14 Itt ismét fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az állam semmilyen módon nem biztosítja az ilyen jellegű dokumentumokat a hivatalok – esetünkben az önkormányzatok – részére, így azokat saját szervezésükben kötelesek biztosítani, ha azt a polgár kéri. Ez nem kis mértékben ró terhet a hivatalra – nem kizárólag pénzügyi vonatkozásában.

Az információszabadságról szóló törvény értelmében ezeknek szövegét már kötelező kisebbségi nyelven is közzétenni a község saját weboldalán.

Vizsgáltuk továbbá az önkormányzati ülések jegyzőkönyveit és az itt elfogadott határozatokat, hisz elsődlegesen ezekből a dokumentumokból tájékozódhat a polgár a település közügyeiről, valamint az információszabadságról szóló törvény értelmében ezeknek a szövegét is kötelező kisebbségi nyelven közzétenni.

Az önkormányzati weboldalak vizsgálata során górcső alá vettük a községi weboldalak olyan további elemeit is, mint a szerződések és a számlák kötelező nyilvánosságra hozatalát,¹⁵ a területrendezési terv közzétételét, a virtuális temető meglétét, valamint azt, hogy az önkormányzatok mennyire használják ki a turizmus fellendítése céljából a területükön található szállások bemutatásának lehetőségét weboldalukon. Mivel ezen adatok nem kapcsolódnak szervesen a kétnyelvűséghez, a jelen tanulmányban ezeket nem részletezzük.

Egy lépésre a teljes körű elektronizációtól

A Pro Civis által végzett utolsó lezárt felmérés 2016-ban készült, ezért értelemszerűen az idei kutatás eredményeit még nem tárgyalhatjuk. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a 2012–2016 közötti öt év adatait.

A Szlovák Köztársaság 512 magyarok által lakott községéből 2012-ben 432-nek, 2013-ban 463-nak, 2014-ben 482-nek, 2015-ben 489-nek, 2016-ban 490-nek volt saját honlapja. Az adatokból látható: a vizsgált öt év alatt az önkormányzati honlapok száma 58-cal gyarapodott. Bár a növekedés üteme lassuló tendenciát mutat (31, 29, 19, 7, 1), ez a vizsgált községek számából is adódik. 2016-ban már csak 22 községnek nincs saját weboldala, míg 2012-ben ez a szám még 80 volt. Közelítünk tehát a teljes körű elektronikus tájékoztatás lehetőségéhez. Az ideális állapot természetesen az lenne, ha valamennyi magyarok lakta község saját honlappal rendelkezne.

15 2011. január 1-je óta az államigazgatás és közigazgatás szervei kötelesek közzétenni számláikat és szerződéseiket, enélkül érvénytelenek. Egyes önkormányzatok az erre szakosodott központi portálok vagy a Kereskedelmi Közlöny szolgáltatásait használják, így csak közvetlenül vannak – egyes esetekben egyáltalán nincsenek – jelen a községi weboldalakon ezek az adatok.

Év	Megvizsgált települések száma	Szlovák nyelvű weboldal		Magyar nyelvű weboldal is	
		száma	aránya	száma	aránya
2012	512	432	84,38%	186	36,33%
2013	512	463	90,43%	208	40,63%
2014	512	482	94,14%	214	41,80%
2015	512	489	95,51%	219	42,77%
2016	512	490	95,70%	218	42,58%

1. táblázat: Szlovák és magyar nyelvű weboldalak száma és aránya 2012–16 között

A weboldalak meglétének vizsgálatán túl szemléletesebb adatokat találunk, ha a magyar tartalmak felől közelítjük meg a kérdést. A magyarok lakta dél-szlovákiai községek polgármesterei, önkormányzatai sok esetben ugyanis nem tesznek eleget az anyanyelven történő tájékoztatásnak. Teszik ezt az olyan típusú tájékoztatási kötelezettségek esetében is, amikor nem csak joguk, de kifejezetten kötelességük lenne az anyanyelven, azaz magyarul történő tájékoztatás.

Tartalmi szempontból a honlapok nagy többsége közzéteszi az alapinformációk kategóriájába tartozó tényeket. A 432 községi honlap közül 2012-ben 427 tartalmazta ezeket az információkat, magyar nyelven azonban csak 186 weboldal nyújtott ilyen szolgáltatást. 2016-ban abszolút számokban és arányaiban is növekedett a magyar nyelvű tájékoztatás.

Járási bontásban megvizsgálva adatainkat abszolút számokban kifejezve, a legtöbb magyar nyelven is tájékoztató honlap a Dunaszerdahelyi járásban volt öt éve is, jelenleg is. Öt évvel ezelőtt a magyarok lakta községekben működő 65 weboldal közül 40 volt kétnyelvű, 2016-ban 41. Természetesen mást mutatnak az abszolút számok és mást az arányok. Más a helyzet a tömbmagyarság községeiben, és más a szórványban.

Járás	2012		2013		2014		2015		2016	
	SK	HU	SK	HU	SK	HU	SK	HU	SK	HU
Aranyosmaróti	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Dunaszerdahelyi	65	40	65	41	64	40	65	41	65	41
Érsekújvári	31	22	32	22	33	22	34	24	34	24
Galántai	21	15	21	13	21	13	21	16	21	15
Kassa-vidék	21	8	23	10	22	9	23	9	23	9
Komáromi	32	14	34	19	36	21	36	21	36	21
Lévai	37	10	44	10	49	11	50	12	50	14
Losonci	20	2	20	1	24	1	25	1	25	1
Nagykürtösi	23	10	25	10	25	11	25	11	25	11
Nagymihályi	15	5	15	5	15	5	15	5	15	5
Nagyrócei	11	3	15	4	16	4	16	4	15	5
Nyitrai	15	3	15	4	15	4	15	4	15	4
Rimaszombati	56	26	59	28	64	30	66	30	66	30
Rozsnyói	26	7	29	7	29	8	30	7	30	7
Szenci	13	1	14	3	14	3	15	4	15	4
Töketerbesi	29	6	35	12	35	12	35	13	36	13
Vágsellyei	11	6	11	7	11	8	10	6	11	6

**2. táblázat: A honlapok csoportosítása az alapinformációk nyelve szerint járási bontásban
2012–2016 között**

Felméréseink azt mutatják, hogy a Galántai járásban a legjobb a helyzet az elektronikus kommunikáció nyelve tekintetében. Bár a legtöbb weboldalt a Dunaszerdahelyi járásban találjuk, ahol a 66 községből 65-nek van saját honlapja, ebből azonban csupán 41 rendelkezik magyar változattal. Ezzel szemben a Galántai járás 21 községéből mind a 21-nek van saját weboldala, s ezek közül 18-nak van magyar megjelenése. Rosszabb a helyzet a Komáromi járásban, ahol a 37 községből 36 üzemeltet saját honlapot, ebből azonban csak 23 biztosítja a magyar anyanyelvű tájékoztatást. Jónak mondható a helyzet az Érsekújvári járásban is (35 község, 34 weboldal), magyar megfelelő viszont itt is csak 24-ben található. A Nagyrócei járás 16 magyarok által lakott községében mindenütt van weboldal, ám ezeknek mindössze egynegyedében (4) van magyar tartalom. A Nyitrai járás 15 magyarok lakta községéből 15-nek van weboldala, ám magyarul mindössze 6-nak. Meglehetősen lehangoló a helyzet a Rimaszombati járásban, ahol a 72 községből ugyan 69 rendelkezik

saját weboldallal, ebből azonban csupán 27 rendelkezik magyar tartalommal, vagyis 42 magyarok lakta községben nem tájékoztatják a polgárokat az anyanyelvükön. Semmivel sem kedvezőbb a helyzet a Rozsnyói járásban (32 község, 30 honlap), ahol a meglévő weboldalak mindössze egynegyede (8) rendelkezik magyar megfelelővel is. A Szenci járásban a magyarok lakta falvak egyharmadában tájékoztatják a lakosokat magyarul is, míg például a Lévai járás 53 községéből az 50 weboldalból csak 17-nek van magyar tartalma. A leglesújtóbb a helyzet a Losonci járásban, ahol a 28 község 25 weboldalából mindössze 3-nak van magyar megfelelője.

2012-ben a vizsgált 432 önkormányzati honlap közül mindössze 120 tartalmazott különböző kérvénymintákat, közülük mindössze négy önkormányzat (Dunaszerdahely, Komárom, Nagymegyér és Somorja) nyújtott magyar nyelvűeket is.

A községi öngazgatás, avagy a valós önkormányzatiság eszközét, önkormányzati rendeletet 253 weboldalon találtunk, kettőn magyar nyelvűt is, ami összesen 3503 rendeletet jelent; ezek közül összesen 58 darabot fordítottak le magyar nyelvre is. Érdeemes megjegyezni, hogy az 58 magyar nyelven is megjelentetett rendelet közül 57 darabot a Rimaszombati járásban találtuk, egyet az Érsekújváriban, vagyis például a két magyar többségű járásban, a Dunaszerdahelyiben és a Komáromiban az önkormányzatok egyetlen saját rendeletüket sem tették közzé a helyi többséget alkotó magyarság anyanyelvén. 2016-ban önkormányzati rendeletet szlovák nyelven már 345 község tett közzé a weboldalán.

Ennél is rosszabb volt a helyzet az önkormányzati képviselőtestületek munkájának átláthatóságát is biztosító tájékoztatási forma, vagyis az önkormányzati testületek üléséről készült jegyzőkönyvek, illetve az ott elfogadott határozatok honlapon való megjelentetése esetében. A 432 weboldal közül mindössze 154-en találtunk jegyzőkönyveket, illetve határozatokat, s mindössze négy oldalon magyar nyelvűeket is. A 154 honlapon összesen 4300 jegyzőkönyvet és határozatot olvashattunk, 143 darabot magyar nyelven is. Érdeemes megjegyezni, hogy a 143 magyar nyelvű jegyzőkönyvből és határozatból 91 Szepsi város önkormányzatának honlapján volt található, a többi Nána, Somorja és Pered tette közzé.

A 2016-os elemzés legfontosabb megállapítása, hogy a 490 községből magyar tartalommal a weboldalnak a fele sem rendelkezik: pontosan 218. Alapvető információkat a weblapok közül 484 közöl, ebből magyar nyelven mindössze 208. Abszolút számmal kifejezve: éppen eggyel több, mint tavalyelőtt. Közérdekű információkat 243 weboldal tartalmaz, ami pontosan 17-tel több mint 2015-ben, ezen belül azonban a magyar közérdekű információk csak 97 honlapon találhatók meg, ami alig 6-tal több mint 2015-ben. Még lehangolóbb a helyzet a kérvényminták nyilvánosságra hozása tekintetében, amit mindössze 178 önkormányzat tart fontosnak, és ezek a közérdekű információk csupán 14 weboldalon olvashatók magyarul is. Az önkormányzati rendeletek, határozatok, általános rendeletek

345 önkormányzati weboldalon olvashatók szlovákul, ebből magyarul is elenyészően kevés, csupán nyolc, honlapon. Ezeket a dokumentumokat szintén minimális mennyiségben teszik közzé. Míg szlovákul 231, magyarul mindösszesen 15 weboldal közli ezeket.

Ez az eredmény ismét arról árulkodik, hogy sok közösségben a kétnyelvűségnek és az anyanyelven történő tájékoztatásnak nem tesznek eleget. Teszik ezt annak ellenére, hogy – mint azt a bevezetőben említettük – ezt a jogot a Szlovák Köztársaság Alkotmánya biztosítja. Mi több, az információhoz való szabad hozzáférésről szóló törvény kötelezi a községeket, hogy bizonyos információkat a kisebbség nyelvén is megjelentessenek.

Alapvető információk

A magyarlakta községek weboldalain a szlovák, illetve magyar nyelvű alapvető információk aránya a vizsgált időszakban így alakult:

- 2012: 432 weboldalból 427 szlovák, ebből 179 magyar
- 2013: 463 weboldalból 458 szlovák, ebből 197 magyar
- 2014: 482 weboldalból 475 szlovák, ebből 203 magyar
- 2015: 489 weboldalból 483 szlovák, ebből 209 magyar
- 2016: 490 weboldalból 484 szlovák, ebből 208 magyar

Járási bontásban a vizsgált években abszolút számokban a Dunaszerdahelyi járás községei állnak az élen, az arányokat tekintve viszont az Érsekújvári és a Vágsellyei járásokban kedvezőbb a helyzet, de 50% feletti magyar tartalommal rendelkezik még a Galántai illetve a Komáromi járás is. A többi esetében csak a weboldalak kevesebb mint fele teszi közzé az alapvető információkat magyarul. Ezen a téren országos szinten alig történik javulás a vizsgált időszakban.

Közérdekű információk

A közérdekű információk terén szinte semmilyen mozgás nem figyelhető meg. Míg 2012-ben államnyelven 226 weboldal tartalmazott valamennyit ezek közül, magyar nyelven csak 81, addig 2016-ban 226 és 97 volt az arány. Abszolút számokban továbbra is a Dunaszerdahelyi járást lehet kiemelni 21 weboldallal, azonban ez közel sem elég még az 50%-os arány eléréséhez sem. Az arányokat tekintve a Komáromi járást kell kiemelni

50% fölötti eredményével, 40% feletti aránnyal csak a Galántai és a Vágsellyei járások rendelkeznek. Tizenegy járásban a vizsgált weboldalak negyede sem közvetít ilyen jellegű információkat a lakosoknak. Ez azért is érthetetlen, mert a fenntartók az önkormányzati honlapok alapcélját és előnyeit sem használják ki, vagyis a kapcsolatteremtés lehetőségét, a civil szféra és az önkormányzati intézmények együttműködésének elősegítését, a turizmus fejlesztését, stb. Az egész Kárpát-medencei magyarságot, több ezer önkormányzatot szólíthatnának meg a weboldalak, ha magyarul is tartalmaznák az információkat.

Kérvényminták

Azt is megvizsgáltuk, hogy mennyire használják ki az önkormányzatok a weboldalak nyújtotta lehetőséget a hivatali ügyintézés meggyorsításának és hatékonyabbá tételének terén. Míg 2012-ben 432 weboldal közül 120 tartalmazott különféle kérvénymintát, magyar nyelven az eredmény lehangoló volt, mindösszesen 4 oldalon szerepeltek magyar nyelvű kérvények. 2016-ra ez az arány a meglevő 490 weboldal esetében 178:14-re módosult, ami a kezdeti 4-hez viszonyítva ugrásszerű fejlődést mutat, ám a szlovák-magyar arány lesújtó: tavaly mindössze 14 önkormányzati honlap kínált az államnyelvű mellett magyar (vagy kétnyelvű) kérvénymintákat. Ez azért is elgondolkodtató, mivel a nyelvhasználati törvény értelmében a polgárnak joga van kisebbségi nyelven intézni az ügyeit.

Önkormányzati rendeletek, határozatok és jegyzőkönyvek

Mint fentebb szó volt róla, az információhoz való szabad hozzáférésről szóló törvény értelmében a községeknek az önkormányzati ülésein elfogadott rendeleteket, határozatokat és jegyzőkönyveket kisebbségi nyelven is közzé kell tenniük, amennyiben államnyelven megjelentetik a weboldalukon. Annak ellenére, hogy a törvény e rendelkezése nem csupán lehetőséget biztosít a kisebbségi nyelvhasználat terén, hanem egyenesen kötelességet ró az önkormányzatokra, a kérvényekhez hasonlóan itt is csak alacsony számban találunk magyar nyelvre fordított dokumentumot. Az önkormányzatiság legfőbb eszközét, vagyis önkormányzati rendeletet a vizsgált weboldalak közül 2012-ben a 253 szlovák mellett 2 tartalmazott magyarul, 2016-ban 345 mellett mindösszesen 8, ami az államnyelvűekhez hasonlítva 2,3%-os arányt jelent. Beszédesebb mutató, hogy míg államnyelvű rendeletből összesen 5424-et számoltunk össze (2012-ben 3503, 2013-ban 4875), addig magyar nyelvből alig 184-et találtunk (2012-ben 58, 2013-ban 83); e tekintetben kiemelendő Rimaszombat (72 lefordított rendelet) és Dunaszerdahely (34). Hasonlóan lesújtó a helyzet, ha

az önkormányzati ülésekről készült jegyzőkönyveket és az azokon elfogadott határozatok megjelentetését vizsgáljuk. A 482 weboldalnak kevesebb, mint a fele (202) tartalmaz jegyzőkönyvet vagy határozatot (2012-ben 154, 2013-ban 183), ez a szám a magyar nyelvűek esetében 12 (2012-ben 4, 2013-ban 7). Ezeken az oldalakon összesen 8704 dokumentumot találtunk (2012-ben 4300-at, 2013-ban 7151-et), magyar nyelven pedig 458 volt érhető.

Egyéb információk

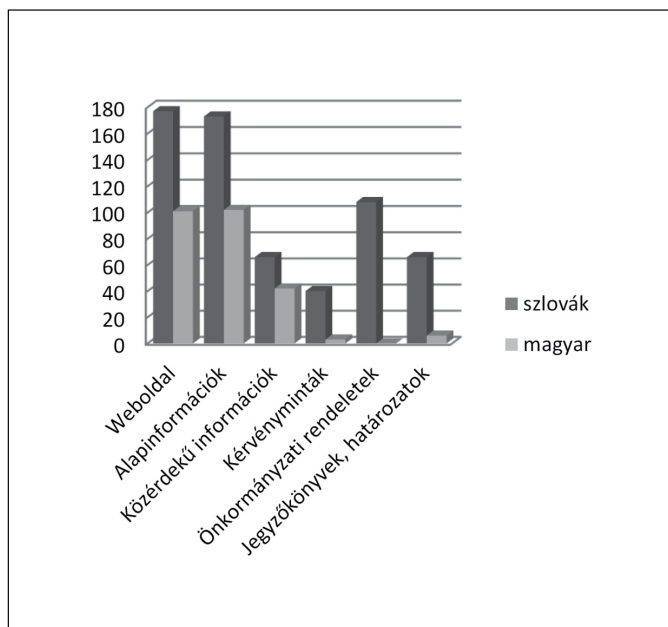
Az ide sorolt információk és adatok – bár nem tartoznak a kisebbségi nyelven kötelezően közzéteendő adatok közé, valamint a nyelvhasználati kérdéshez sem fűződnek szervesen – közé a számlák és szerződések, virtuális temető megléte, a területrendezési terv közzététele vagy a szálláslehetőségek feltüntetése tartozik. 2016-ban a 490 vizsgált weboldal közül 445 tesz eleget a kötelező nyilvánosságra hozás követelményének, 131 tünteti fel a közszéfejlés egyik legfontosabb dokumentumát, a területrendezési tervet, 41 működtet virtuális temetőt a sírok könnyebb nyilvántartása, valamint a temetői illeték befizetésének megkönnyítése céljából; végezetül 91 önkormányzat igazítja el az érdeklődőket a község nyújtotta szálláslehetőségek terén is.

Megvizsgáltuk azt is, hogy van-e összefüggés a község magyar nemzetiségű lakosságának aránya és a kétnyelvűség biztosítása között. Ez alapján az alábbi négy kategóriát hoztuk létre: 75% feletti, 50% és 75% közötti, 20% és 50% közötti, valamint 20% alatti magyarságarányú községek.

Ahol döntő többséget alkot a magyar lakosság

Először említsünk néhány pozitív példát. A Dunaszerdahelyi járásban levő Alistál település honlapján például mindkét nyelven közlik az alapinformációkat, közérdekű információkat, kérvénymintákat, jegyzőkönyveket, határozatokat. Igaz, az önkormányzati rendeleteket sem az egyik, sem a másik nyelven nem közlik. Közlik viszont két nyelven a számlákat, szerződéseket, sőt a szálláslehetőséget is. A Komáromi járásbeli Dunamocson például kétnyelvű minden információ, kivéve az önkormányzati rendeletek (azok csak szlovákul szerepelnek, a közérdekű információk közlését viszont csak magyarul tartják fontosnak). A Galántai járásbeli Nádszegen a legtöbb információ kétnyelvű, kivéve a kérvénymintákat és az önkormányzati rendeleteket. Az önkormányzati rendeleteket azonban sehol sem közlik magyarul. Magyar nyelvű kérvénymintákat a már említett Alistálban, Dunamocson, vagyis két községben találunk.

A többségében magyarok lakta községek (75% fölötti részarány) esetében 177 weboldalból mindössze 101 kétnyelvű, az alapinformációk aránya hasonló (173 közül ilyen információkat államnyelven, míg 102 magyar nyelven), a közérdekű információk tekintetében a 66 szlovák nyelvű közlés mellett 42 magyar nyelvű. A jegyzőkönyvek, határozatok esetében a mutatók már jelentősen aránytalanabbak: 66 szlovák – 6 magyar, míg az önkormányzati rendeletek kétnyelvűségének esetében figyelhető meg a legnagyobb aránytalanság, 108 szlovák nyelvű rendelet mellett egy magyar nyelvű sem található. A kérvénymintáknál 40:3 az arány a szlovák nyelv javára.

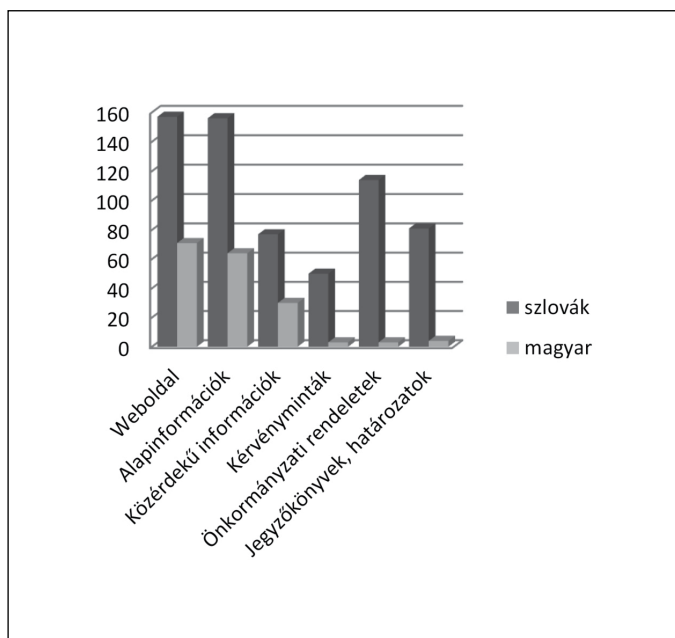

1. ábra: A szlovák és magyar nyelvű tartalom azon községek weboldalain, ahol a magyar lakosság aránya meghaladja a 75%-ot

Ahol többségben van a magyar lakosság

A 163 olyan község közül, amelynek magyarságaránya 50–75% közötti, 157 rendelkezik saját weboldallal, de magyar tartalom ezek közül csak 71-en található, vagyis kevesebb mint a felén. Az alapinformációk magyar nyelven 64 weboldal közül (szlovákul 157), a közérdekű információk aránya esetén ez a mutató 77 és 30, a kérvényminták esetén 50 és 3, az önkormányzati rendeleteknél 114 és 3, a jegyzőkönyvek, önkormányzati határozatok esetében pedig 81 és 4.

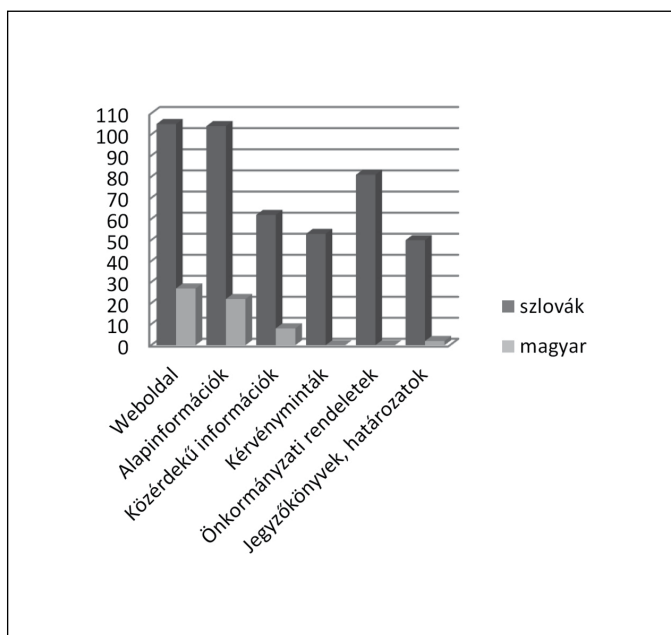
Összefoglalva tehát: még azokban a községekben is, ahol a magyarság aránya meghaladja az összlakosság felét, vagy akár közelíti a háromnegyedét, a kétnyelvűség alkalmazása messze elmarad a törvények nyújtotta lehetőségektől és az előírt köteleességektől.

2. ábra: A szlovák és magyar nyelvű tartalom azon községek weboldalai, ahol a magyar lakosság aránya 50% és 75% közötti

Ahol kisebbségben van a magyar lakosság

Azon településeken, ahol a magyar lakosok aránya az összlakosság felénél is alacsonyabb, vagyis 20–50% közötti, még nagyobb a különbség az szlovák és a magyar nyelvű tartalom között. 110 ilyen magyarságarányú településből 106-nak van ugyan saját honlapja, ezek kétnyelvűsége azonban alacsony. Mindössze minden negyedik weboldalnak van csak magyar nyelvű változata (a 106-ból 27-nek), alapinformációk csak minden ötödiken találhatóak meg magyar nyelven is. A közérdekű információk esetében a 62 szlovák nyelvű közlést tartalmazó oldal mellett magyar nyelven csak 8 tájékoztató, kérvénymintákból és önkormányzati rendeletekből egyet sem találtunk magyar nyelven, jegyzőkönyvek, határozatok elenyésző mértékben találhatóak meg magyarul is (2, míg szlovák nyelven 50).

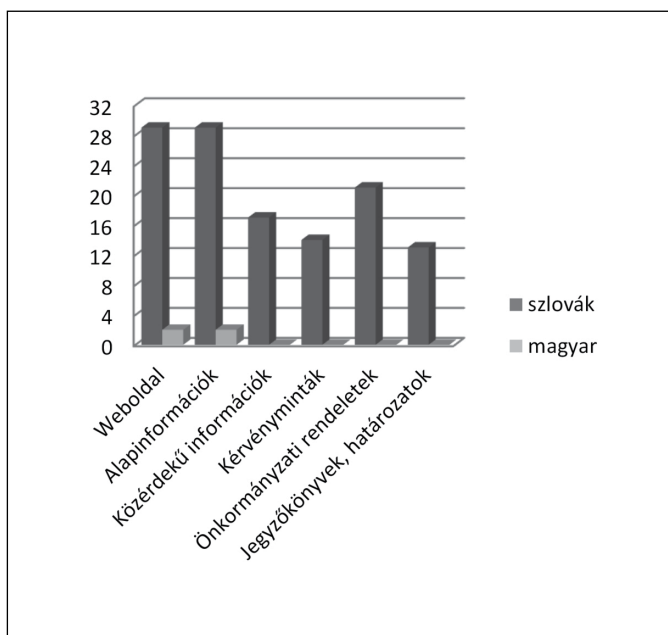

3. ábra: A szlovák és magyar nyelvű tartalom azon községek weboldalain, ahol a magyar lakosság aránya 20% és 50% közötti

Ahol a 20%-ot sem éri el a magyar lakosság aránya

Végül következzenek azok a községek, ahol a magyarság aránya nem éri el a 20%-ot. 31 községről van szó, ezek közül 29-nek van saját weboldala. Magyar tartalommal viszont csak kettő rendelkezik, ezek is csak alapinformációkkal, sem közérdekű információkat, sem önkormányzati rendeleteket, sem jegyzőkönyveket, határozatokat, űrlapokat nem talál a magyar anyanyelvű állampolgár.

Pozitív példának tekinthető az a hat település, ahol magyar nyelvű kérvényminták állnak a magyar ajkú polgárok rendelkezésére, név szerint Izsán, Naszvadon, Marcelházán, Dunamocson, Alistálban és Csallóközcsütörtökben.

4. ábra: A szlovák és magyar nyelvű tartalom azon községek weboldalai, ahol a magyar lakosság aránya 20% alatti

A fenti adatokból látható, hogy az adott településeken a magyarság arányának növekedésével nő a magyar nyelvű adatközlés is, viszont ez szinte kizárólag az alapvető és a közérdekű információk tájékoztatásában tükröződik. A kérvényminták, önkormányzati rendeletek, jegyzőkönyvek és határozatok terén ezek a mutatók a nullához közelítenek. Ennek számos okát ismerjük, a megfelelő metodikai háttértől a szakirányú képzésen át az anyagi vonzatáig, ezek kutatása viszont további önálló tanulmányok témája lehetne.

Összefoglalás

Az eddigi évek gyakorlatával szemben, amikor az egyes kategóriák (alapvető információk, közérdekű információk, önkormányzati rendeletek, kérvényminták, határozatok, jegyzőkönyvek stb.) járasonkénti eloszlását és állapotát ismertettük, 2015-től már azt is vizsgáltuk, hogy mennyire befolyásolja a weboldalak magyar nyelvű tartalmának mennyiségét az, hogy milyen az adott településen élő magyarok számaránya a teljes lakossághoz képest. Mert míg például a jórészt tömbben (Dunaszerdahelyi, Galántai vagy a Komáromi

járásban) élő magyarság esetében egy kis községet is kevesebb szlovák nyelvű inger ér, ami jelentősen befolyásolja a nyelvhasználatot, ezzel szemben más a helyzet, ha akár egy nagyobb község magyarjai a szórványban, vagy az olyan vegyes lakosságú járásokban élnek, ahol vannak szlovák és magyar többségű községek, esetleg olyan falvak, amelyek szlovák többségű – sőt színszlovák – falvakkal vannak körbevéve, vagy a nyelvhatáron fekszenek.

Általánosságban leszögezhetjük, hogy a 2012-től vizsgált tendencia egyáltalán nem kedvező a magyar nyelv szempontjából, mert bár az elektronikus tájékoztatás helyzete számszerűen fokozatosan javul, a törvények által biztosított lehetőségek kihasználása a magyar nyelv hivatali jelenléte szempontjából továbbra is alacsony. Ha az önkormányzatok nagy része rendelkezik is magyar nyelvű honlapverziókkal, azokon hiányos a magyar nyelven történő tájékoztatás.

Emellett fel kell hívnunk a figyelmet arra a körülményre, hogy a jelentős költségeket jelentő hatáskörökkel, kötelességekkel, az államtól átruházott jogkörökkel leterhelt községek és önkormányzatok az állam részéről semmilyen támogatásban nem részesülnek a kisebbségi nyelvhasználat gyakorlati biztosítására. Bár a szlovák kormány a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának alkalmazásáról szóló tavalyelőtti, negyedik országjelentése azt tartalmazza, hogy a szlovák állam minden vállalt kötelezettségét teljesíti, és minden téren biztosítja a regionális és kisebbségi nyelvek használatát, a mindenkor szlovák kormány a kétnyelvűség anyagi biztosítását nem tartja feladatának és kötelességének.

Így a kétnyelvűség, illetve az anyanyelvhasználat hiánya nagyrészt azzal is magyarázható, hogy az állam sem anyagi, sem szakmai jellegű támogatást nem nyújt az önkormányzatok számára a hivatali kétnyelvűség biztosításához, magyar, vagy kétnyelvű kérvényeket, formanyomtatványokat nem készítet. A községi weblapok magyarra történő fordításának költségei is az adott település költségvetését terhelik, így például a kérvények, rendeletek, határozatok, jegyzőkönyvek döntő többségben éppen a pluszköltségek miatt nem készülnek el magyarul.

A Pro Civis például évek óta végzi a szlovák törvények magyarra fordítását – ezzel mintegy állami feladatot vállalva át.¹⁶ A szervezet tavaly februárban indította el a Törvénytár.sk portált, amely ez idáig 74 szlovák törvényt és azok módosítását tartalmazza, s hozzáférhetővé teszi anyanyelven is a magyarok lakta községek önkormányzatai, de általában a magyar nemzetiségű polgárok számára a szlovákiai hatályos törvényeket.

16 A Szlovák Állam az Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikációjával többek között vállalta azt is (a 9. cikkely 3. bekezdése értelmében), hogy kisebbségi nyelven is hozzáférhetővé teszi a legfontosabb állami törvényszövegeket, valamint azokat, amelyek különösen érintik e nyelvek használóit.

RESUME

Patrik TÁTRAI

Dispersed Hungarian Settlements and Their Demographic Characteristics in the Carpathian Basin

The present study aims at outlining the settlement characteristics and the ethno-demographic processes of the Hungarian dispersed settlements in the Carpathian Basin. Applying two definitions for dispersal (1. Hungarians constitute less than 20 per cent of the local population; 2. everybody belongs to the dispersed settlements who live outside the relatively contiguous Hungarian areas) the paper compared the current situation and perspectives of Hungarians living in neighbouring macroregions (Slovakia, Transcarpathia, Transylvania, Vojvodina). Research results show that 400–600 000 Hungarians live in dispersal depending on the definition. Although the public discourse associates dispersal with rural settlements, Hungarians are overrepresented in urban areas unlike the Hungarian clustered minorities in the rest of the Carpathian Basin. The dispersed communities keep changing rather than being stable; their dynamics (reproduction and disappearance) is closely connected to assimilation and migration. These settlements are characterised by unfavourable ethno-demographic features such as low natural growth and high rates of assimilation. As a result, the decrease in the number of the dispersed population far exceeds the clustered minority Hungarian average.

Gergely ILLYÉS – István Gergő SZÉKELY

Parliamentary Elections in Romania Produces a Stable Left-Wing Majority and a Divided Opposition

The article discusses the latest parliamentary elections that took place in Romania, in 2016. The authors present the most important institutional changes (new regulations concerning the electoral system, the registration of political parties and the electoral campaigns) and offer a summary of the most important political developments preceding the election. Following this, they engage in an analysis of the electoral results, first from a national perspective and then from the vantage point of the Hungarian community

in Romania. The part devoted to the Hungarians also contains some statistical analysis concerning a number of issues related to the changes in the electoral mobilization of the ethnic electorate.

Gábor HARRACH

**Votes Choice and Switching Between
the MKP and the Most-Híd Parties**

After the 2009 collapse of Hungarian political unity in Slovakia, analysts pay close attention to the possible movement of the voters between the two rival parties. If we use the aggregate electoral statistics, it is possible only to calculate the potential highest number of those who supported one of the two Hungarian parties in 2012 or 2016, but voted for the other party in the previous election. (During these calculations we have to ignore demographic trends.) Because most of the supporters of both parties belonged to the same political community in earlier times, certain similarities can be observed in connection with their basic values or identity. Moreover, since the main political goals of MKP and Most-Híd (Bridge) are essentially comparable, the voters' transit between the two rival parties, is not typical. Considering the fact that the popularity of Most-Híd has decreased in recent years, MKP has not profited from the amortization of its competitor.

Szabolcs MÓZES

**The Hungarian Exit Poll Results of the
Slovak Parliamentary Election of 2016**

The aim of this study is to analyze the exit polls of the parliamentary elections in Slovakia held in 2016 with regard to the ethnic Hungarian data. Around 83% of the ethnic Hungarian electorate voted for either the Party of the Hungarian Community (MKP - SMK), or the Most-Híd party, however, almost every sixth Hungarian voter supported one of the non-minority Slovak parties. Exit poll data showed that a relative majority of Hungarian votes was received by the MKP and a slight majority of Most-Híd voters were in fact ethnic Slovaks. The paper argues that in contrast with the estimations made by various analysts, in this election the MKP became the most popular choice among the younger and highly-educated ethnic Hungarian voters.

László CZALLER – Réka GEAMBAȘU

The Attitudes of Transylvanian High School Students Regarding Entrepreneurs and Their Enterprises

The representation, the style of living and also the perceptions on the social role of entrepreneurs has a crucial role in molding entrepreneurial intentions and manners. In the present study we aim to explore the factors influencing the representation of entrepreneurs among Hungarian middle-school students in Transylvania. Our results show that the image of the typical entrepreneur is a complex compound of both positive and negative attributes. Entrepreneurs are viewed as purposeful people who treat their employees with decency and respect, but who search for „loopholes” in the system. The overall positive image of the entrepreneurs is more frequent among students with higher social status, and those living in cities.

Nóra DOHORÁK – András KÁLLAY – Károly KÖVESDI

The Limits of Bilingual Communication the Web Pages of Local Public Administration in Slovakia: According to the Assessment of the “Pro Civis” Civic Association

The report reviews the status and extent of Hungarian language use in Slovakia's municipalities based on the content of their official websites. The review compares the promises of the Constitution of the Slovak Republic and the Slovak legal system concerning minority language use. Based on these it examines the mentioned websites, checking, if they are available in a Hungarian version, and if they meet the requirements for publishing materials and information in the minority language. The review focus on the following: basic information, information of public utility, application forms, municipal orders, reports and resolutions, and other documents of public administration. The examination was performed on all concerned websites and based on the proportion of Hungarians in the given municipality relative to the main information groups mentioned. The review concludes that although the majority of the municipalities maintain an official homepage, not even half of them in Hungarian populated areas have information available in the Hungarian language. The Hungarian versions contain only the basic information, more specialized information, required for administrative acts reports and resolutions are available only on a handful of websites out of the 490 total examined in 2016.

SZÁMUNK SZERZŐI

CZALLER László

Geográfus, kutató, HÉTFA Kutatóintézet

DOHORÁK Nóra

Közgazdász, projektmenedzser, Pro Civis polgári társulás

GEAMBAŞU Réka

Szociológus, antropológus, kutató, HÉTFA Kutatóintézet; egyetemi tanársegéd,
Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munkásképző Intézet

HARRACH Gábor

Történész, szociológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

ILLYÉS Gergely

Politológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

KÁLLAY András

Ruszysta, irodavezető, Pro Civis polgári társulás

KÖVESDI Károly

Publicista, költő

MÓZES Szabolcs

Publicista, történész, Pozsonyi Magyar Szakkollégium

SZÉKELY István Gergő

Politológus, kutató, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet

TÁTRAI Patrik

Geográfus, kutató, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet